

TÜRK ROMANINDA BOSNA SAVAŞI

Merve YILMAZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

TÜRK ROMANINDA BOSNA SAVAŞI

Merve YILMAZ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2018

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Merve Yılmaz tarafından hazırlanan TÜRK ROMANINDA BOSNA SAVAŞI başlıklı bu çalışma 09.07.2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye .....

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı (Danışman)

Üye .....

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye .....

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye .....

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 2018

(İmza)(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Merve YILMAZ

ÖZET

TÜRK ROMANINDA BOSNA SAVAŞI

YILMAZ, Merve

Yüksek Lisans - 2018

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Muharrem Dayanç

Her ne sebeple olursa olsun her savaşın bütün dünyaya etki eden çeşitli sonuçları vardır. Sosyal hayatı derinden etkileyen savaşın konu edildiği alanlardan biri de edebiyat ürünleridir. Bu çalışmada roman sahasındaki eserlerde savaşın işlenişi ele alınmıştır. Bu amaçla günümüz Türk edebiyatında Bosna Savaşı'nı konu alan beş eser, anlatım teknikleri bakımından incelenerek bu eserlere yansıyan savaşa ait unsurlar, yazarların işlediği ortak konular ve farklılıklara değinilmiştir. Böylece savaşın sosyal hayata etkisinin ve bıraktığı izlerin en az askeri sonuçlar kadar kalıcı ve hasar verici olabileceği üzerinde durulmuştur.

Çalışma; Giriş, Birinci Bölüm (Balkanlar ve Bosna Savaşı Üzerine), İkinci Bölüm (Savaş ve Edebiyat), Üçüncü Bölüm (Savaşın İşlenişinde Kullanılan Yöntemler), Dördüncü Bölüm (Romanlardaki Savaş Motifleri) ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bosna Savaşı, tarih, edebiyat, roman.

ABSTRACT

BOSNIAN WAR IN THE TURKISH NOVEL

Master degree - 2018

Department of Turkish Language and Literature

Field of Modern Turkish Literature

Advisor: Prof. Dr. Muharrem Dayanç

For whatever reason, any war has several effects on diverse fields of whole word. Literature products is one of these fields in which the war that deeply effects social life is handled in products like novels is focused on in this essay. Therefore, five literature pieces whose main issues are Bosnia war are analyzed in terms of expression techniques and components related to war reflecting in this pieces and common issues and diversities handled by writers are touched in the essay. Accordingly, it has been demonstrated that effects of war on the social life and its traces left behind are as perminent and detrimental as its martial effects.

This study consist of the introduction chapter; chapter one on Balkans and Bosnia war; chapter two, war and literature; chapter three, methods used in the handling of war; chapter four, war motifs in novels and conclusion chapter.

Key words: War of Bosnia, history, literature, novel.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

BALKANLAR VE BOSNA SAVAŞI ÜZERİNE

1.1. BALKANLAR VE BOSNA HERSEK.....	7
1.2. BOSNA SAVAŞI VE SAVAŞIN SONUÇLARI.....	18

2. BÖLÜM

SAVAŞ VE EDEBİYAT

2.1. BALKAN SAVAŞLARININ TÜRK EDEBİYATINA AKSİ.....	24
2.2. BOSNA SAVAŞININ TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI.....	27

3. BÖLÜM

SAVAŞIN İŞLENİŞİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

3.1. İNCİR KUŞLARI.....	29
3.1.1.Anlatıcı.....	30
3.1.2. Bakış Açısı.....	30
3.1.3. Anlatım Teknikleri.....	31
3.1.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği.....	31
3.1.3.2. Diyalog Tekniği.....	34
3.1.3.3. Montaj Tekniği.....	36
3.1.3.4. Geriye Dönüş Tekniği.....	38
3.1.3.5. Tasvir Tekniği.....	39
3.1.3.6. Leitmotiv Tekniği.....	40

3.1.3.7. İç Monolog Tekniği.....	41
3.1.3.8. Mektup Tekniği.....	42
3.2. SEVDALINKA.....	44
3.2.1. Anlatıcı.....	46
3.2.2. Bakış Açısı.....	47
3.2.3. Anlatım Teknikleri.....	48
3.2.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği.....	49
3.2.3.2. Diyalog Tekniği.....	51
3.2.3.3. Montaj Tekniği.....	52
3.2.3.4. Geriye Dönüş Tekniği.....	54
3.2.3.5. İç Monolog Tekniği.....	56
3.2.3.6. Mektup Tekniği.....	57
3.2.3.7. Özetleme Tekniği.....	58
3.2.3.8. İç Çözümleme Tekniği.....	59
3.3. DRİNA'DA SON GÜN.....	59
3.3.1. Anlatıcı.....	61
3.3.2. Bakış Açısı.....	63
3.3.3. Anlatım Teknikleri.....	64
3.3.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği.....	65
3.3.3.2. Tasvir Tekniği.....	66
3.3.3.3. Montaj Tekniği.....	67
3.3.3.4. Geriye Dönüş Tekniği.....	67
3.3.3.5. Diyalog Tekniği.....	68
3.3.3.6. Mektup Tekniği.....	69
3.3.3.7. Özetleme Tekniği.....	70
3.3.3.8. İç Çözümleme Tekniği.....	70
3.4. AĞLAYAN BOSNA "ÖLÜME GİDERKEN".....	71

3.4.1. Anlatıcı.....	72
3.4.2. Bakış Açısı.....	73
3.4.3. Anlatım Teknikleri.....	74
3.4.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği.....	74
3.4.3.2. Tasvir Tekniği.....	75
3.4.3.3. Montaj Tekniği.....	76
3.4.3.4. Geriye Dönüş Tekniği.....	76
3.4.3.5. Diyalog Tekniği.....	77
3.4.3.6. İç Çözümleme Tekniği.....	78
3.5. KURŞUNLARIN DA RENGİ VAR.....	78
3.5.1. Anlatıcı.....	79
3.5.2. Bakış Açısı.....	80
3.5.3. Anlatım Teknikleri.....	80
3.5.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği.....	81
3.5.3.2. Diyalog Tekniği.....	81
3.5.3.3. Montaj Tekniği.....	82

4. BÖLÜM

ROMANLARDAKİ SAVAŞ MOTİFLERİ

4.1. Savaş ve Boşnak Kimliği.....	83
4.2. Savaş ve Sırp Soykırımı.....	85
4.3. Savaş ve Aşk.....	87
4.4. Savaş ve Avrupa.....	90
4.5. Savaş ve Göç.....	92
4.6. Savaş ve Birey.....	94
4.7. Savaş ve Mekân.....	96
4.8. Savaş ve Vatan Sevgisi.....	98

4.9. Savaş ve Etik.....	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Baskı
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
çev	: Çeviri
der.	: Derleyen
Dr.	: Doktor
HDZ	: Hırvat Demokrat Birliği
JNA	: Yugoslav Halk Ordusu
km	: Kilometre
NATO	: Kuzey Atlantik Askeri Teşkilatı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
SDA	: Strenka Demokratska Akcije
SDS	: Sırpiska Demokrat Stranka
TVYY	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

ÖNSÖZ

Modern zamanın trajik olaylarından biri olan Bosna Savaşı ve bu savaş adı altında Boşnaklara yapılan soykırım, şüphesiz yakın tarihin en büyük ayıplarından biridir. Üç buçuk yıl süren savaşta yüzbinlerce masum insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarcası evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Boşnak ulusunun siyasi ve sosyal yaşamını etkileyen ve kaderinin belirlenmesinde önemli rol oynayan savaş, edebiyat sahasında çeşitli türlerde kaleme alınan çok sayıda esere konu olmuştur. Dünya ve Türk edebiyatında Bosna'da yaşanan katliamı işleyen birçok eserde savaşın izlerini görmek mümkündür. Sırpların Boşnaklara uyguladıkları sistemli soykırımın yanı sıra savaş boyunca Birleşmiş Milletler ve batılı devletlerin tutumu da bu eserlerin başlıca konularını oluşturur. Bunun yanı sıra yazarlar savaş döneminde insanların yaşadığı bireysel sıkıntıları da işlemişlerdir.

Bosna Savaşı'nın edebiyata etkisi ile ilgili daha önceki çalışmalara bakıldığında bir adet yüksek lisans tezi¹ olduğu görülür. Sözü edilen çalışmada Bosna Savaşı'nın modern Türk şiirine yansıması incelenmiştir. Bu yüksek lisans çalışmasında ise savaşın roman türüne ne şekilde ve hangi yönleriyle konu olduğu üzerinde durulacaktır. Farklı yazarlardan seçilen beş romanda savaşla ilgili öne çıkan motifler işlenecektir.

Eserleri kaleme alırken yazarların faydalandığı anlatım teknikleri de tespit edilerek romanlardan verilen örneklerle açıklanacaktır. Bu anlatım tekniklerinin sınıflandırılmasında Mehmet Tekin'in *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*² adlı kitabından faydalanılmıştır.

Tez konumun belirlenme, işlenme ve sonuçlandırılma sürecinde bana bilgi ve görüşlerinden yararlanma fırsatı tanıyan ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. Muharrem Dayanç'a teşekkürü bir borç bilirim.

---

¹ Emına Vildiç, "Bosna Savaşı'nın Modern Türk Şiirine Yansıması", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2010.

² Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*, 17.b., Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Eğitim hayatımın her aşamasında yanımda olan aileme de minnetlerimi sunarım.

Merve YILMAZ

Temmuz, 2018 - Eskişehir

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan duygularını, düşüncelerini veya başından geçenleri anlatmak için öncelikle iki türe ihtiyaç duymuştur. Bunlardan biri çok kısa ancak yoğun bir ifade tarzı olan şiir, diğeri ise uzun uzadıya anlatma ve dinleme ihtiyacından doğan destandır. Hikâye ve roman türleri, olağanüstü durumları ve kişileri anlatan destan ve masal çağından olmuş ya da olabilecek olayları anlatmaya geçişle başlamıştır.³

Roman, yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan bir olayın yer, zaman ve kişilere bağlı olarak ayrıntılı bir biçimde anlatıldığı edebiyat türüdür. Edebiyat daha özelden de roman için dile getirilen “toplum için sanat” ya da “sanat toplumu yönlendirmeli” gibi görüşler günümüzde de temsilci bularak geçerliliğini sürdürmektedir.

Roman, insanı kendi kuralları içinde değişik süzgeçlerden geçirerek dil, metot ve kelimelerin dünyasıyla anlama ve anlatma yoluna giden bir türdür.⁴ Kundera romanın varoluş nedenini, sadece romanın söyleyebileceği şeyleri söylemek olarak ifade eder.⁵ “Bütün zamanların bütün romanları, ‘ben’in bilmecesi üzerine eğilmişlerdir. Hayalî bir kişilik yarattığınız andan itibaren siz kendiliğinden şu soruyla yüz yüze gelmiş olursunuz: Ben nedir? Ben, ne ile kavranır? Bu, romanın roman olarak üzerinden yükseldiği temel sorunlardan biridir.”⁶

Nurullah Ataç romancının anadilini sevmesini, onu en ince ayrıntılarına kadar inerek işlek ve kıvrak bir biçimde kullanmaya çalışmasını onun en önemli görevleri arasında kabul etmektedir. Ona göre roman dili, romancının sanatkârca bir görüşle, kendine özgü bir şekilde, tamamen şahsi kullanımlarıyla ürettiği bir dildir. Romancı sıradan dil unsurlarını canlandırmalı, onu zengin çağrışım ve imgelerle doldurmalı, dili adeta yeniden oluşturmalıdır.⁷

---

³ Hulusi Geçgel, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Anı Yayınları, Ankara, 2003, s.188.

⁴ Ertuğrul Aydın, “Roman ve İnsan”, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Sayı: 65/66/67, Mayıs-Haziran-Temmuz, YKY, 2002, s.352.

⁵ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev: Aysel Bora, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s.49.

⁶ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev: Aysel Bora, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s.35.

⁷ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2007, s.258.

Romanın edebiyatımıza yeni bir tür olarak girmesi Tanzimat döneminde olmuştur. Tanzimat'tan önce Divan ve Halk edebiyatındaki öyküler, öykü ve roman tekniğinden oldukça uzaktır. Özellikle Divan edebiyatında düzyazı ile ya da manzum olarak yazılan öyküler belli konuların dışına çıkmazlar. Halk öyküleri ise genellikle masal karakteri gösterirler.⁸

İnci Enginün edebiyatımızda roman türünün ortaya çıkışının batıdan farklı olduğunu ifade eder: “Batı kendi destan, hatıra, denemelerinden hareketle romana gelmiş ve bugüne ulaştırmıştır. Batılının daima geliştirerek, değiştirerek yenilemesine karşılık bizde şekillerin donarak aynen tekrarlanmaları söz konusudur. Eskiden Türk toplumunun roman ihtiyacını halk hikâyecileri ve meddahların anlattığı destan, halk hikâyeleri, masallar karşılamıştır.”⁹

Edebiyatımızda roman, batıdan yapılan çevirilerle kendini gösterir. İlk örneği Yusuf Kâmil Paşa'nın *Fenelon*'dan çevirdiği *Terceme-i Telemak* adlı eserdir. Bu eser 1862 yılında kitap halinde basılmıştır. Bunu *Victor Hugo*'nun *Les Misérables* adlı eseri izler. Münif Paşa tarafından çevrilen bu eser, *Mağdurîn Hikâyesi* adıyla yayınlanmış, sonraki çevirilerde *Sefiller* adını almıştır. Vakanüvis Ahmet Lütfi'nin Arapça tercümesinden Türkçeye çevirdiği *Hikâye-i Robenson* (1864), Rezaizâde Ekrem'in *Chateaubrinad*'dan tercüme ettiği Atala, Saint Pierre'in Mümeyyiz gazetesinde tefrika edilen *Paul ve Virginie'i*, Teodor Kasap'ın *Monte Cristo* tercümesi edebiyatımızdaki diğer çeviri eserlerdir.¹⁰

“Tanzimat devrinin ilk dönemindeki (1860-1876) Türk romancılığı ve hikâyeciliği –romantizm istisna edilecek olursa- kesinlikle belirtmek gerekir ki Divan hikâyeciliğinin de tamamıyla dışındadır. Ne onların geliştirilmiş bir devamı, ne de modernleştirilmiş şeklidir. Doğrudan doğruya Fransız romancı ve hikâyecileri örnek alınarak yapılmış denemelerdir. Ahmet Mithat'ın dil ve

---

⁸ Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.1.

⁹ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s.239.

¹⁰ Mustafa Nihat Özön, *Türkçe'de Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.117-139.

anlatımca kısmen halk hikâyelerine yönelmiş olması da bu durumu değiştirmez.”¹¹

Servet-i Fünûncular ve onların etkilediği yazarlarda, olay unsuru neredeyse silinmiş, bunun yerine üslûp ve yapı mükemmelliği, ruh tahlilleri, duygu çatışmaları ve bireysel ıstıraplar ön plana geçerek psikolojik roman anlayışı egemen olmuştur.”¹² Bu dönemin yazarları toplumsal sorunlardan uzaklaşarak bireysel sorunları işlemişlerdir.

II. Meşrutiyet sonrası romanlarının büyük çoğunluğu II. Abdülhamit yönetimi çatışması etrafında şekillenir. Romanların bir kısmında bu çatışmanın devam ettirilen hayata yansıyan acı sonuçları üzerinde durulur. Çatışmanın bir tarafında vatanını seven, idealist insanlar, diğer tarafında ise hafiyesi, zaptiyesi ve işkencesiyle yönetim yer alır. Bu çatışma ortamında halkın baskı ile sindirildiği, rüşvet ve yolsuzluğun hâkim olduğu sezdirilir.¹³

Milli Edebiyat akımına gelindiğinde yerli ve her kesimden halka hitap eden konuların işlendiği görülür. Daha önce pek yer verilmeyen Anadolu bu eserlerde ön plana çıkar. Milli Edebiyat akımının başlattığı hareketlerden biri de yerli kaynaklara yönelerek destanları, masalları, halk hikâyelerini yeniden canlandırmak olmuştur.¹⁴ Milli edebiyat sanatçıları eserlerinde İstanbul Türkçesini kullanarak halkın yaşadığı sıkıntıları, ıstırapları yansıtmayı amaçlamışlardır.

XIX. yüzyıla kadar devam eden, olay örgüsü etrafında gelişen klasik roman, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini birey ağırlıklı modern romana bırakmıştır. Modern romanı kendinden önceki romanlardan ayıran en önemli yönü, birey ile toplum değerlerinin çatışması ekseninde mümkün olduğunca objektif olmasıdır.¹⁵

---

¹¹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 69.

¹² Nurullah Çetin, “II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1978-1908)” *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Sayı:65/66/67, Mayıs-Haziran-Temmuz, YKY, 2002, s. 48.

¹³ Şerif Aktaş, “II. Meşrutiyet Sonrası Romanlarda Siyasi Temalar, Eskinin Tenkidi, Yönetim Sisteminde Düzensizliğin Ortaya Konulması”, *Türk Yurdu Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran, Cilt: 20, Sayı: 153-154, Ankara,2000, s.111.

¹⁴ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.14.

¹⁵ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.40-41.

Edebiyat doğrudan ya da dolaylı olarak içinde geliştiği toplumun gerçeklerinden beslenmektedir. Bir başka deyişle edebiyat, dolayısıyla özele inildiğinde roman, toplumun aynası olarak ifade edilebilir. Bu durum Türk edebiyatında romanın bir tür olarak yeni ortaya çıktığı ve geliştiği Tanzimat Dönemi'nden günümüze uzanan süreçte gözlenebilir. Türk edebiyatında romanın sosyal meseleleri işlemesi ilk örneklerinden bu yana devam etmiştir. Romanın bu işlevi toplumsal yönüyle de ilgilidir. Toplumların sosyal yaşamında romana konu edilebilecek önemli olaylardan biri de savaştır.

Savaş bir ulusun kaderinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Ulus, "ortak bir geçmişe ve gelecek projesine sahip, kendi kendisini yönetme iddiasında bulunan, belirli bir bölge ile sınırlı, ortak bir kültürü paylaşan, topluluk oluşturma bilincindeki insan grubu"dur.¹⁶ Böyle bir insan grubu doğada kendiliğinden var olan, değişmeyen, sonsuz bir topluluk değildir. Ulus ve ulusal kimlik, siyasal ve sosyal çeşitli faktörlerin altında gelişir ve değişir. Ulusun oluşumunda öncelikle diğer etnik, dinsel gruplardan ve uluslardan kimlik açısından farklı olması önemli rol oynar. Çünkü her ulus bir ulusal kimliğe dayanır ve kendisinin sahip olduğu farklı ulusak kimlik ile diğerlerinden ayrılır.¹⁷

Farklı ulusları bünyesinde barındıran, etnik, dinsel ve kültürel çeşitliliğe sahip olan Bosna Hersek tarih boyunca birçok isyan, savaş ve göçe sahne olmuştur. Ancak 1992-95 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı, modern savaş tarihinin en büyük katliamlarından biridir. Bosna Hersek'in bağımsızlığına karşı çıkan Sırp ve Hırvat güçleri ile Bosnalı Müslümanlar arasında başlayan savaşta şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Savaşa hazırlıksız yakalanan Boşnaklar kitleler halinde katliama uğramış, Çetnik ve Ustaşa çeteleri tarafından dünyanın gözü önünde soykırıma maruz kalmışlardır.

---

¹⁶ Montserrat Guibernau, "Milliyetçiliğin Politik Niteliği: Milliyetçilik ve Ulus Devlet", *İktisat Dergisi*, 362, s.44.

¹⁷ Caner Sancaktar, "Osmanlı Hâkimiyeti Altında Boşnak Ulusunun Doğuşu", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2015, s.25.

Bosnalı Müslümanlar Aliye İzzetbegović'in liderliğinde kendilerinden askeri bakımdan oldukça üstün olan her iki tarafla da çok zor şartlar altında mücadele etmek zorunda kalırken Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler bu katliamları izlemekle yetinerek savaşı sona erdirecek etkili bir hamle yapmaktan kaçınmışlardır. Sonunda 1994 yılında Washington Antlaşması'nın imzalanmasıyla Hırvatlar ve Boşnaklar arasındaki mücadele sona ermiştir. Boşnakların Hırvatlarla olan çatışması sona ermesine rağmen Sırplarla olan mücadele devam etmektedir. Sırp lar daha da ileri giderek Bosna'da kesin hâkimiyet kurabilmek amacıyla soykırım politikası izlemiş ve yüz binlerce sivil kitlesel olarak katledilmiştir. Sırp lar bu şekilde etnik arındırma politikasına başvurarak Bosna Hersek'teki yerleşik düzeni değiştirmeyi hedeflemişlerdir. Bunun için de insanlar kitleler halinde katledilmiş ya da ülkeden ayrılmaya zorlanmıştır.

“Bu dönem dünya tarihine sadece insanlara yönelik savaşlar ve katliamlarla değil eski Yunan'dan İkinci Dünya Savaşı'na kadar tarihin farklı dönemlerinde karşılaşılan hayata, kültürel değerlere ve dünle bağların kesilmesine çalışan bir vahşetle de geçecektir. Alman işgal kuvvetlerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'da başlattığı gibi 1990'lı yıllarda Sırp lar tarafından Bosna Hersek'te uygulanan “kentkırım/urbicide” toplumların geçmişle olan bağlarını koparmayı, psikolojik olarak insanları yıkıma uğratmayı amaçlamaktadır.”¹⁸

Her ne sebeple olursa olsun yaşanan savaşların tüm dünyaya tesir eden askeri ve sosyal sonuçları vardır. Sosyal hayattaki yansımaları da askeri sonuçları kadar hasar verici etkiye sahip olabilir. Savaşın ulusların sosyal yaşamlarına olan etkilerinin ele alınıp işlendiği alanlardan biri de şüphesiz edebiyat ürünleridir. Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı, Kırım Savaşı ve Balkan Savaşları ile ilgili çok sayıda eser verilmiştir. Yakın dönemde yaşanan Bosna Savaşı da dünya edebiyatının yanı sıra Türk edebiyatında birçok esere konu olmuştur.

---

¹⁸ Ulvi Keser, “Manevi Miras Katliamı; Bosna-Hersek'te Kentkırım”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi Balkan Özel Sayısı*, Cilt: 5, Sayı: 9, Temmuz-Aralık, 2012, s. 277.

Bu çalışmanın amacı; günümüz Türk edebiyatında Bosna Savaşı'nı anlatan seçili eserlerin incelenmesi, bu eserlere yansıyan Bosna Savaşı'nın izleri ve yazarların konuyu ele alış biçimlerinin irdelenmesidir.

Bosna Savaşı'nın Türk şiirine yansımaları ile ilgili bir çalışma bulunurken roman türünde bu savaşın izleri üzerine kapsamlı bir çalışma henüz yapılmış değildir. Seçilen eserlerden hareketle savaşın romandaki izleri, ne şekilde işlendiği ve yazarların değindiği ortak ve farklı konuların tespit edilmesi bu sahadaki başka çalışmalara yardımcı olması açısından önemlidir.

Türk romanında Bosna Savaşı üzerine daha önce bir inceleme yapılmamış olması nedeniyle bu konu ve çalışma önem teşkil etmektedir. Konu ile ilgili hikâye ve şiir türünden de eserler verilmesine rağmen çalışmada sadece roman türü incelenerek sınırlandırma yoluna gidilmiştir.

İlk bölümde Balkanlar ve Bosna Hersek üzerinde durularak coğrafya hakkında bilgi verildikten sonra Bosna Savaşı ve savaşın sonuçları işlenecektir. İkinci bölümde savaş ve edebiyat kavramlarının tanımlarının ardından Balkan Savaşları'nın Türk edebiyatında konu edildiği türlerle ilgili bilgi verilecek daha sonra Bosna Savaşı'nın işlendiği romanlara değinilecektir. Üçüncü bölümde ise seçilen beş romanda savaş konusunu işlerken yazarların kullandığı anlatım teknikleri örneklerle birlikte belirtilecektir. Son olarak dördüncü bölümde seçilen beş eserde öne çıkan motifler, savaşı ele alırken yazarların üzerinde durduğu ortak noktalar tespit edilerek metinlerden örnek vermek suretiyle irdelenecektir. Sonuç bölümünde ise ele alınan romanlardaki savaşa dair unsurların yazarlar tarafından öne çıkarılan yönleri üzerinde durulmuştur.

1. BÖLÜM

BALKANLAR VE BOSNA SAVAŞI ÜZERİNE

1.1. BALKANLAR VE BOSNA-HERSEK

Beş yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında varlığını sürdüren Bosna Hersek, Avrupa kıtasında yer alan Balkan Yarımadası'nın ortabatı/kuzeybatı kesiminde konumlandırılmış bir ülkedir. Karadeniz, Ege, Yunan Denizi ve Adriyatik arasında kalan yarımada Balkanları oluşturur ve bu coğrafya dünya dillerinde Balkanlar sözcüğü ile karşılanır.

Balkanların kuzeyden sınırını belirlemek güçtür. "Bir sınırlandırmaya göre Tuna nehri ve onun kolu Sava Irmağı esas alınmıştır. Buna göre Balkanlar, 505.000 kilometrekarelik bir sahayı kaplamaktadır. Başka bir görüşe göre eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü olarak alınmıştır. Buna göre toplam 788.685 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahiptir. Diğer bir sınırlandırma ise, Osmanlı Devletinin Avrupa'daki Hristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak bilinir. Bu sınırlandırmaya göre de, Balkanların toplam yüzölçümü 1.000.000 km'yi bulur."¹⁹

Balkan Yarımadası coğrafi konumu gereği Avrupa'ya bitişik olması ve Asya ve Avrupa'ya yakın olan pozisyonu bu bölgenin daima imparatorlukların buluşma ve mücadele noktası olarak hedef alınmasına neden olmuştur. Balkanların büyük göç yolları üzerinde bulunması, bu topraklar üzerinde yaşamını devam ettiren birçok etnik grup arasında Katolik, Ortodoks, Hristiyanlık, Yahudilik, Bektaşılık ve Sünni İslam gibi inançların dar bir coğrafya içerisinde yaşanmasını mümkün kılmıştır. Bu durum dünyanın başka hiçbir bölgesinde karşılaşılamayacak uluslar ve dinler mozağinin varlığının göstergesidir.²⁰

Balkan Yarımadası jeopolitik konumu, siyasi ve beşeri yapısıyla farklı dünya milletlerinin ilgisini çeken bir bölgedir. Türkçe bir kelime olan Balkan sözcüğü dağlık yer, dağ anlamına gelmektedir. Balkanlar Avrupa'nın doğuya

---

¹⁹ Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt I: Tarih*, Karam & Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 14.

²⁰ Mesut Caşın, "Balkan Jeopolitiği ve Trajedik Bosna-Hersek Savaşı", *Avrasya Dosyası Sırbistan Bosna-Hersek Özel Sayısı*, Cilt: 3, Sayı: 3, Yaz,1996, s. 90-91.

açılan kapısıdır. Bu yüzden birçok kavim ve topluluk Balkan Yarımadası'ndan gelip geçmiş ve oraya yerleşmiştir.²¹

“Balkanlar Roma medeniyeti ve Yunan medeniyeti gibi iki muazzam medeniyetin etki ve hâkimiyet alanı olagelmıştır. Hırvatlar Balkanlarda bağımsız devletleri kuran ilk millettir. Adriyatik sahil şeridinde iki yüzyıl süren bu devletten sonra da uzun yıllar boyunca Ragusa (Dubrovnik) bir şehir devleti ve ticaret alanı olarak süregitmiştir.”²² Yugoslavya ulusları arasında Panislav hareketin ilk önce Hırvatlar arasında ortaya çıkması ve baskın olması, en eski bağımsız devlet yapısının ortaçağda Hırvatlarda ortaya çıkmış olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Balkanlarda hâkim yapı neredeyse yüzyıllardır Slav halkları olmuştur. “Güney Slavlarını Slovenler, Hırvatlar, Sırlar, Hırvatlar, Makedonlar; Batı Slavlarını Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Soroblar; Doğu Slavlarını ise Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar oluşturmaktadır.”²³ Bu sözü edilen ulus devletlerinin çoğu Balkanların dışındadır ancak yine de azınlık olarak bazıları hala Balkanlarda varlığını devam ettirir ve tarihte imparatorluk çatısı altında Balkanlarda yaşamıştır.

Coğrafya bir ülkenin tarihi gelişimi ve orada ikamet eden insanların yaşam tarzı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Balkanların kalbinde yer alan, çeşitli kültür ve dinlerin kesişme noktasında bulunan ve dünya tarihinin akışını büyük ölçüde etkileyen Bosna-Hersek'in coğrafi yapısı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

“Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneybatı, Balkan yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Neretva nehrinin denize döküldüğü mevkide 20km'lik bir toprak parçası ile denize ulaşır ancak limanı yoktur. Kuzey ve batıda Hırvatistan, doğuda Sırbistan, güneydoğuda ise Karadağ tarafından çevrelenmiştir.”²⁴

²¹ Mediha Akarşan, *Bosna-Hersek ve Türkiye, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 29.*

²² Devlet Arşivleri, Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919, Ankara, 1992, s. 6-7.

²³ Cenk Ötkünç, “Düğün ve Cenaze”, *Sınıf Bilinci*, Sayı:23/24, Bahar/Yaz, 1999, s. 88.

²⁴ Devlet Arşivleri, Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919, Ankara, 1992, s.3.

Bosna-Hersek Avrupa coğrafyasında kendine özgü bir tarih barındıran, doğal sınırlarının da etkisiyle çok eskiden şekillenen bir ülkedir. Bilhassa farklı dinlerin zamanla etnik isim haline geldiği ve bu toplulukların aynı topraklarda bu kadar uzun süre birlikte yaşamalarıyla ayırt edilen Bosna-Hersek'in yüzölçümü 50 bin kilometrekare, nüfusu 4.5 milyondur. Yüzölçümü Ankara ilinin iki katı kadarken, nüfusu Ankara'nın toplam nüfusu kadardır.²⁵

Bosna-Hersek'in hiçbir zaman müstakil olmadığı iddiası tartışmalı bir konudur. Önce bağımsız kilise, ardından teritoryal aidiyet ve son olarak da krallık şeklinde gelişen ortaçağ devletleşme süreci Bosna-Hersek'te aynı şekilde yaşanmıştır. Bosna Hersek'i kendine has kılan karma nüfus yapısıdır. Osmanlı idaresinden önce Bosna kilisesi, Katolik kilisesi ve Ortodoks kilisesi olarak üç unsura bölünen Bosna, Osmanlı zamanında Müslümanlar, Katolikler, Ortodokslar şeklinde devam eder. Avusturya döneminde bu üçlü yapı aynı şekilde korunurken uluslaşmayla birlikte Boşnaklar, Sırlar, Hırvatlar halini alır. Nüfus kompozisyonu bu şekilde olan ülke, günümüzdeki sınırlarına yaklaşık olarak 1300-1400'lerde neredeyse 1500'lerde sahip olmuştur.²⁶

Bosna-Hersekli de kapsayan Yugoslav kavramı, Sırbo-Hırvatça'da Güney Slavları anlamına gelmektedir. Yüzyıllar öncesinden başlayan Slav halklarının göç dalgası, bu toplumun Trakya, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Dalmaçya'ya yerleşmesiyle noktalandı. Sonrasında çeşitli iç karışıklıkların görüldüğü bu bölge, 15. ve 16. yüzyıllardan 19. yüzyıl sonuna kadar dönemin iki büyük imparatorluğu olan Avusturya-Macaristan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında paylaşıldı.

Balkanlar Osmanlı egemenliğinde olduğu yaklaşık beş yüz yıl boyunca en istikrarlı zamanını yaşamıştır. Müslümanların Hristiyanlara karşı Avrupa topraklarında üstünlük sağladığı bu dönemde, Osmanlı orduları 1353'de Çanakkale Boğazi'nı geçerek Rumeli topraklarına ilerlediler. 1361'de Edirne'nin alınmasıyla hızlanan Balkan fethi, 1389'da Kosova, 1396'da

---

²⁵ Yasin Şafak, "Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması" Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 4.

²⁶ a.g.e., s. 5-6.

Niğbolu savaşları ardından İstanbul, Bosna ve Belgrad'ın alınmasıyla tamamlandı.²⁷

Osmanlılar Balkanlara daha önceki Türk kavimlerinden farklı bir misyonla gittiler. Güçlü yönetim sistemleri, halka karşı adalet ve iyilikle davranmaları iktidarlarının uzun ömürlü olmasını sağladı. Osmanlıların Balkanları kısa sürede kontrol altına almaları ve bölgedeki hâkimiyetlerinin bu kadar uzun sürmesi uyguladıkları toprak, din ve iskân politikalarının oldukça başarılı ve etkili olmasıyla açıklanabilir.

Osmanlılar Balkan ülkelerini egemenlikleri altına alınca daha önce Bizans ve Haçlılar tarafından kurulmuş olan feodal yapıyı tamamen değiştirdiler. Yerli hanedanların ve soyluların ellerindeki arazileri devletin korumasına aldılar. Ardından bu araziler tımar sistemine geçirilerek hanedan ve soyluların köylüler üzerindeki egemenliklerine son verildi.²⁸ Bu şekilde derebeylerin baskı ve zulmünden kurtarılan köylüler, Osmanlı yönetimini kurtuluşları olarak görmüşler ve kısa sürede benimsemişlerdir.

Viyana kuşatması gerçekleşene kadar Bosna'da Osmanlının sağladığı düzen herhangi bir tehditle karşılaşmamıştır. "Viyana'nın Osmanlılarca alınamaması Avusturya ordusunu Sırbistan ve Bosna'da tehditkâr hale getirir. Macaristan Osmanlıdan tamamen bağımsızlaşınca Dalmaçya, Lika, Slavonya, Macaristan çerçevesi Bosna'yı kuzeyden ve batıdan Katolisizmle çevreler. Böylece Bosna, Osmanlı için tek başına tampon bölge olan Hırvatistan içindeki Sırp nüfuslu Karayına hariç tam bir hudut vilayeti olur. 17. yüzyıla gelince din ayrımı sosyal dokunun merkezine oturur. Bu tablo Rusya'nın güçlü bir aktör olarak ortaya çıkışıyla tamamlanır. Büyük güç olarak sahaya inen Slavist Rusya, saldırgan Türk karşıtlığıyla doğu tarafından Osmanlıyı sıkıştırır."²⁹

"17. ve 18. yüzyıllar boyunca, Bosna tarihine egemen olan ve tarihin akışını kesintiye uğratan büyük savaşlar yaşanmaya devam eder. Osmanlı

---

²⁷ Mediha Akarşlan, *Bosna-Hersek ve Türkiye, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.30.*

²⁸ a.g.e., s.30-31

²⁹ Engin Babuna, *Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.73.

nasıl fetihler yoluyla büyümüşse, neden olduğu savaşlar ve toplumsal değişiklikler de İmparatorluğun gerilemesine yol açmıştır.”³⁰

Karlofça Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da gerilemekte olduğunun göstergesidir. 100 yıl boyunca devam eden 17. ve 18. yüzyıl savaşları hudut muharebesinden fazlası değildir. “Fakat 1788 yılında başlayan Avusturya Savaşı, kendisinden önce yapılan savaşlardan daha ciddi bir politik boyut taşımaktadır. Avusturya hükümdarı II. Joseph ile Rus İmparatoriçesi Katerina'nın Balkanlardaki Osmanlı topraklarını ele geçirerek, bu iki Hıristiyan İmparatorluk arasında bu toprakları pay etmek için, üzerinde antlaşmaya varmış oldukları bir plan söz konusudur.”³¹

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde Fransız İhtilâli, Avrupalı devletlerin kışkırtmaları ve Rusya'nın Panis Slavizm politikasının da etkisi Balkanlarda bir hareketliliğin oluşmasına neden oldu. Balkan ulusları yüzyıllarca kendilerini hoşgörü ve adaletle yöneten Osmanlı Devletine karşı ayaklanmaya ve isyanlara başladı. Batılılar tarafından desteklenen bu isyanlar sonucunda 1827'de Navarin Limanı'nda Osmanlı Donanması yakıldı. 1829'da Edirne Antlaşması'yla Balkanlarda Osmanlı yönetiminden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ilk ulus Yunanlılar oldu. Sırp'lar da muhtariyet elde ettiler.³²

1839'da Tanzimat ve 1856'da Islahat Fermanı'yla birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel imkânlardan faydalanarak milliyetçilik düşüncesini geliştiren azınlıklar Batılıların da yardımıyla oldukça güçlendiler. Bu dönemde Müslümanlar nüfus bakımından azalırken Hristiyanların sayıca arttığı görülür. Özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti tamamen Batı medeniyetine yönelmiş ve geri dönülemez bir yola girmiştir. Batılılaşma faaliyetleri çerçevesinde yapılan reformlarla ülkeyi çağdaş bir düzeye getirme hedeflenirken toplumun refah düzeyini artırmak amaçlanmıştır. Fakat bu değişikliklerden daha çok Hristiyan halk yararlanmıştır. Buna rağmen Batılı devletler ve Rusya reformları yeterli görmeyerek bu durumu Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmak için bahane olarak kullanmışlardır. Böylece

³⁰ Noel Malcolm, *Bosna*, çev: Aşkın Karadağlı, Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 147.

³¹ a.g.e., s. 154.

³² Mediha Akarşlan, *Bosna-Hersek ve Türkiye, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 31-32.*

Rusya'nın önceden başlattığı Panislavist hareketler de Balkanlarda fazlasıyla etkili olur.³³

Çalışmanın konusu olan Bosna-Hersek, Avrupa coğrafyasında kendine özgü bir tarihi olan ve doğal sınırları çok eskiden şekillenen bir ülkedir. Etnik çoğunluk ve azınlığın konumu bakımından diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklı bir özelliğe sahip olan Bosna Hersek, nüfusun çeşitliliği ve karmaşıklığı bakımından sık sık küçük Yugoslavya olarak adlandırılır. Diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklılığı karmaşık etnik ve demografik yapısından kaynaklanmaktadır.³⁴

“Yugoslavya için söylenenleri Bosna için yinelemek ezbere bir tekrar değildir. Zira Bosna-Hersek'in Yugoslavya mozaiğinin minyatürü olduğu söylenmiştir. Bosna Yugoslavya'nın özgüllüğünü, özelliklerini ve potansiyellerini en canlı en çarpıcı biçimde cisimleştiren cumhuriyettir.”³⁵

“Balkan dağlarının 'transit' geçişlere elverişli ve dolayısıyla istilâ akınlarına karşı korunaksız coğrafyasında; Bosna –bilhassa orta kesimi-, derin vadileriyle nispeten kapalı bir alt bölgedir. Bosna'nın ortaçağda Balkanlar'daki egemenlik rekabetinin –dışında değil- kenarında/marjında kalmasında ve özgün dini-kültürel gelişmesinde, bu görece korunaklılığın payı aranabilir. Kavim göçleri ve emperyal rekabet mücadeleleriyle karışırken 'arada kalan' ama aynı zamanda dalgaların yatışabildiği bir havuz niteliği taşıyan Bosna, Balkanlar'ın etnik ve kültürel çeşitliliği içinde de müstesna nitelik taşıyan bir ülkedir.”³⁶

Bosna adının kökeni hakkında farklı teoriler vardır. Bazı eski yazarlar Bosna adının “Besa” adlı bir kavimden geldiğini öne sürerken, diğer araştırmacılar Bosna isminin “bos” adlı bir ilirya sözcüğünden geldiğini ve bunun da “akan nehirlerin toprağı” anlamında olduğunu iddia etmişlerdir.³⁷ Başka bir görüşe göre ise “Bosna kelimesi, Sava nehrine dökülen Bosna

³³ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s.10.

³⁴ Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.181.

³⁵ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s.10.

³⁶ a.g.e., s.15.

³⁷ Mehmet Yılmazata, *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2013, s.19.

suyundan gelmektedir. Hersek ise ortaçağ sonlarında burada kurulan Hercegovina Dukalığı'ndan adını almıştır.”³⁸

Bosna-Hersek nüfusunun bileşimi üç unsurdan meydana gelir. 1991 sayımına göre 4.5 milyonu aşan nüfusun %43,5'ini Müslümanlar, %31,3'ünü Sırp, %17,3'ünü Hırvatlar ve %6'sını Yugoslavlar oluşturur.³⁹

Bosna-Hersek halkı “Sırvat Hırvatçası” adı verilen ortaklaşa bir dil kullanmaktadır. Müslüman çoğunluğun da dahil olduğu ve çoğu zaman Boşnakça olarak adlandırılan bu dil, aslında Sırp-Hırvat karışımından oluşmuştur. Ayrıca uzun süre Osmanlı yönetiminde kalmasının etkisi olarak Bosna-Hersek'te Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli çok sayıda kelime ve deyim günlük hayatta kullanılır.⁴⁰ Dildeki ortak kullanıma rağmen Bosna-Hersek'te yaşayanları tek bir millet bütünlüğü olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bunun başlıca sebebi ülkedeki mezhep çeşitliliğidir.

14. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin etkisiyle Slav olan Boşnakların çoğu Müslümanlığı seçmiştir. Katolikliği seçen Hırvat ve Slovenler, Ortodoks Sırp ve Müslüman Boşnaklar ayrı dini kimliklerine rağmen Slav ırkını paylaşıyorlar da aralarında bazı dönemlerde çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar farklı milletlerin arasındaki mevcut ayrılığı daha da belirgin hale getirmiştir.

Bosna-Hersek'te siyasi hayat, merkezî yapıdaki yönetimin güç kaybına ve Yugoslavya Komünistler Birliği'nin çözülüşüne bağlı olarak tüm Yugoslavya'da olduğu gibi milliyetçilik ekseninde gelişmektedir. Diğer cumhuriyetlerden farklı olarak belirli bir halk nüfusunun çoğunluğunu oluşturmadığından ve dolayısıyla kurucu ulus statüsüne sahip olmadığından gelişmeler diğer cumhuriyetlerden daha tehlikeli bir boyuta ulaşmaktadır.⁴¹

1980 yılında Mareşal Tito'nun ölümünün ardından Yugoslavya'da siyasi karışıklıklar artmıştır. 1987 yılında Slobodan Miloseviç'in Sırbistan'da

³⁸ Devlet Arşivleri, Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919, Ankara, 1992, s.3.

³⁹ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s.58.

⁴⁰ Mehmet Suat İlhan, *Bosna Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu*, Bizbize Yayınları, Ankara, 2007, s.26.

⁴¹ Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.182.

iktidarı kazanmasıyla iç politikada geri dönülemez bir sürece girilmiştir. Miloseviç iktidarını sağlamlaştırmak için Sırp milliyetçiliğini kullanması gerektiğini fark ederek düzenlediği mitinglerde ve toplantılarda “Büyük Sırbistan” projesini dile getirmiştir.⁴² Bu milliyetçi söylemlerle birlikte halk arasında nefret duyguları artarak yayılmış ve Yugoslavya’yı andıran etnik grupları rahatsız etmeye başlamıştır.

Etnik yapısındaki çeşitliliğe rağmen Bosna-Hersek, ekonomik olarak az gelişmiş bir ülkedir. Maden yatakları bakımından zenginliğine karşın tarımsal ürün ihtiyacını karşılamada yetersizdir. 1980’lerin ikinci yarısında tüm Yugoslavya’yı etkileyen derin ekonomik bunalım, Bosna Hersek’te de kendini göstermiştir. Doğu Avrupa’da rejimlerin hızlı bir şekilde değişmesi, bölge halkının sosyal ve iktisadi yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde kalkınma yavaşlarken işsizliğin artması bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

1990 yılı sonunda, diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Bosna-Hersek’te de seçimler yapılmış ve bu seçimlerde Müslüman Boşnakların Demokrat Eylem Partisi (Strenka Demokratska Akcije: SDA) %38 oy oranı ile 240 sandalyeden 86’sını, Sırp milliyetçisi Sırp Demokratik Partisi (Sırska Demokratska Stranka: SDS) %30 oy oranı ile 72’sini, Hırvat milliyetçisi parti (Hırvat Demokratik Birliği: HDZ) %16 oy oranı ile 44’ünü, eski Komünistler Birliğini devam ettiren Demokratik Değişim Partisi %10 oy oranı ile 14 sandalye; Federal Başkan Ante Markovic liderliğindeki Yugoslavya Reformcu Güçler Birliği %6 oy oranıyla 7 sandalye ve Boşnak Müslümanları Örgütü 2 sandalye kazanmıştır. Bosna Hersek cumhurbaşkanlığına SDA lideri Aliya İzzetbegoviç seçilmiştir.⁴³

1927’den beri Yugoslavya genelinde ilk serbest seçimler 1990 yılında yapılmıştır. Boşnakların çoğunluğunun desteğini alan Aliya İzzetbegoviç önderliğindeki SDA geleneksel muhafazakâr, islami değerlere saygılı, üç halkın da eşitliğini vurgulayan ve çokkültürlü birlikteliği savunan bir partidir.

---

⁴² Colum Murphy, *Aza Beast: Savaşın Köklerine İnmek*, çev: Sinan Baydur, Terazi Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.29.

⁴³Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.183-184.

Karadziç'in lideri olduğu Sırların partisi SDS, Sırbistan'da iktidarda olan Miloseviç'le oldukça yakındır. İki de büyük Sırbistan hayaliyle Bosna-Hersek ve Hırvatistan için tehdit oluşturmaktadır. Aynı şekilde Stjepan Kljuic'in lideri olduğu Hırvatların partisi HDZ'nin de Hırvatistan'da iktidarda olan Tudjman'la ilişkisi vardır.

Bosna Hersek'in egemenliğiyle ilgili olarak Boşnaklar, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırlardan oluşan üç ulusal grup ve bu grupların kendi ulusal partileri tarafından temsil edildiği görüşmeler ve tartışmalar Bosna-Hersek'te yapılan ilk seçimlerin hemen ardından başlamıştır. Boşnaklar ve Bosnalı Hırvatlar Bosna egemenliğini desteklerken Sırlar bunun karşısında yer almıştır.

Bosna Hersek'teki parlamento seçiminde üç büyük partinin nüfusuyla orantılı olarak kazandıkları sandalye sayısı, etnik gruplar arasında ciddi bir ayrışmanın varlığını gösterir. Seçim öncesi parti liderlerinin birbirlerine karşı olan samimi ve sıcak davranışları, seçim konuşmalarıyla milliyetçi ifadelere dönüşmüş ve gruplar arasındaki ayrılıklara katkıda bulunmuştur.

Yugoslavya'nın parçalanması üzerine "batılı hükümetler arasındaki geçmişteki ve bugünkü görüş ayrılıkları ne olursa olsun günümüzdeki uluslararası bağlamın daha önceki Balkan savaşları ve dünya savaşları sırasındaki uluslararası bağlamla bir ilgisi yoktur. Kuşkusuz tarihten ve kısmen farklı hedeflerden miras kalan etki alanları vardır. Almanya savaşta kaybettiklerini siyasi, iktisadi güç ilişkileri aracılığıyla yeniden ele geçirmeye çalışıyordu ve muhtemeldir ki Fransa ve İngiltere Miloseviç ve Tudjman arasında bir anlaşma sağlayarak Alman etki alanının varlığını sınırlandırmak istemektedir."⁴⁴

Bosna-Hersek yönetimi, ülkenin Yugoslavya'dan ayrılması halinde ekonomik sıkıntılarının ortaya çıkacağını bildiğinden Yugoslavya'nın esnek bir konfederasyon şeklinde yeniden yapılandırılmasını desteklemek zorundadır. Buna ilaveten etnik yapısındaki çeşitlilik ve farklı ulusal grupların varlığı nedeniyle birtakım milliyetçi çatışmalara neden olabileceğinin de farkındadır.

---

⁴⁴ Catherine Samary, *Parçalanmış Yugoslavya Bosna'da Etnik Savaş*, çev: Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.112.

Bosna Hersek Sosyalist Cumhuriyeti 20 Aralık 1991 tarihinde Avrupa Toplulukları tarafından tanınma talebinde bulunmuştur. Bosna Hersek'in bu isteği halk oylamasına başvurusu şartıyla kabul edilmiştir. Öne sürülen bu halk oylamasında toplam yetişkin nüfusunun %64'ünden fazlası oy kullanmış ve çoğunluğun kararı bağımsızlık yönünde olmuştur. Genelini Sırpların oluşturduğu geri kalan üçte birlik kısım ise halk oylamasını boykot ederek bağımsızlık karşıtı görüş bildirmiştir.⁴⁵

"Bosna-Hersek Avrupa Birliği üye devletleri tarafından 6 Nisan, Amerika Birleşik Devletleri tarafından 7 Nisan 1992 tarihinde bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır."⁴⁶

"22 Mayıs 1992 tarihinde Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur."⁴⁷

Bosna-Hersek'in bağımsızlık yolunda attığı her adım, Müslüman ve Hırvat partileri ile bağımsızlığı onaylamayan SDP arasındaki mesafeyi daha da açmıştır. İlan edilen bağımsızlık kararının Avrupa devletleri tarafından kabul edilmesinden sonra gerginlikler artmış ve Bosna'daki Sırp toplumu ile Bosna-Hersek'in politik organları arasındaki bağların kopmasına neden olmuştur. SDP öncülüğünde Bosna-Hersek topraklarında altı Sırp özerk bölgesi ilan edilmiş, böylece devletleşme yolunda ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bölgeler için ayrı ekonomik, siyasal ve askeri yapılanma sağlanarak Sırpların dışındaki vatandaşlar için terör politikası izlenmiştir.

"Eylül 1991'de Bosnalı Sırp lar ya da daha doğrusu yerel SDS başkanlığında faal olan ufak bir kesim, meydana gelen yerel çaplı ufak birkaç hadise ve yaralama olayı sonrasında federal ordunun kendilerini korumak amacıyla duruma müdahale etmesini ister."⁴⁸ Sırp lar ayrıca Müslümanların baskısını da bahane göstererek Yugoslav Halk Ordusu'nun korumasını talep etmiş ve bu şekilde donanmanın büyük bir kısmının Bosna-Hersek'e yerleştirilmesini sağlamışlardır. Ordunun Bosna-Hersek'e yerleşmesi Sırp ların aslında Büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirme hazırlığı içinde

---

⁴⁵ Tufik Burzonovic, "Dayton Sonrası Bosna-Hersek'te Güven Çerçevesi", *Avrasya Etüdüleri*, Sayı:3, Bahar, 2002, s.5.

⁴⁶ a.g.e., s.5.

⁴⁷ a.g.e., s.6.

⁴⁸ Noel Malcolm, *Bosna*, çev: Aşkı m Karadağ lı, Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s.353.

olduklarının göstergesidir. Bu davranışlarıyla Bosna-Hersek'in batısındaki Hırvatları da aynı şekilde bir eylemde bulunmaya cesaretlendirmeleri Bosna-Hersek'in dağılması konusunda endişelere neden olmuştur.

Bosna-Hersek'teki üç milliyetçi partinin temsilcileri Şubat-Mart 1992'de kantonal bir konfederasyon modeli üzerinde görüşmek amacıyla Lizbon'da bir araya gelmiştir. Buna göre Bosna-Hersek'in Müslüman, Sırp ve Hırvat toplumlarına dayalı üç cumhuriyetten oluşan devletler topluluğuna dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bu konfederasyon modelinin onaylanması halinde Bosna-Hersek'te yaşayan üç etnik grubun vatandaşları çoğunluk oldukları devletlerde vatandaşlık hakkında sahip olabilecekken aynı kişiler diğer devletlerde azınlık statüsünde kalacaklardır.⁴⁹

Bosna-Hersek'in bölünmeden varlığını devam ettirmesinin imkânsız olduğu bu dönemde Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanlar arasında üç yıl sürecek bir savaşa neden olmadan önce Lizbon Konferansı'nda önerilen teklifin kabul edilmesi başlangıçta bir çözüm gibi görünebilir. Ancak özerk bölgeler birbirine komşu olduğu için esnek bir konfederasyonun kabul edilmesinin olumsuz sonuçlar doğuracağı çok açıktır. Bölünme ne şekilde olursa olsun Bosna-Hersek'teki karmaşık etnik yapı nedeniyle verimli bir sonuç alınması mümkün değildir.

Lizbon Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Bosna Savaşı'nın son bulması ve barışın gerçekleştirilebilmesi için taraflar Ağustos 1992'de Londra'da toplanmışlardır. Burada Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün korunması gerektiği, Sırp ve Hırvat güçlerinin saldırganlığı kabul edilmiştir. Bu kararların alındığı sırada Sırlar zaten Bosna'nın %70'ini işgal etmiş ve binlerce Boşnak'ı öldürmüş bulunduğu için çok geç kalındığı ortadadır. Dolayısıyla bu konferansta da herhangi bir sonuç alınamamıştır.⁵⁰

Sırlar tarafından Bosna'da Müslümanlara karşı girişilen bu saldırgan hareket karşısında batılı devletler son derece pasif davranmış, Birleşmiş

---

⁴⁹ Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.188.

⁵⁰ a.g.e., s.179.

Milletler (BM) tarafından Yugoslavya'nın tümüne uygulanan silah ambargosu da Sırların lehine olmuştur.

Bosna-Hersek askeri açıdan Yugoslavya'nın savunmasına ihtiyaç duymaktadır. Slovenya ve Hırvatistan eğitimli askeri birliklere sahip olmasına rağmen cephe gerisinde yığınak alanı olarak kabul edilen Bosna-Hersek, güçlü bir askeri yapıdan yoksundur.⁵¹ Federal sistemin askeri ve bürokratik gücünün büyük bir kısmını elinde bulunduran Sırlar, denetimleri altındaki askeri cephaneyle Boşnaklara soykırım uygulama girişimlerini başlatmış, Srebrenitzsa'da 8.000'den fazla Boşnak soykırımına karşı karşıya gelmiştir. Sırların Müslümanlara karşı başlattığı bu saldırılar karşısında batılı devletlerin göstermelik tedbirler alması, bu savaşın Müslüman-Hıristiyan savaşı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1.2. BOSNA SAVAŞI VE SAVAŞIN SONUÇLARI

Balkan halklarının tarihinde masal ve efsanelerle birlikte karşılıklı iddia ve taleplerin önemli yeri vardır ve aralarındaki düşmanlık hiçbir zaman sona ermez. Tarih boyunca pek çok kavmin hâkimiyet kurduğu Bosna-Hersek'te farklı mezheplerden olan milletler aynı toprakları paylaşmıştır. 4.4 milyonluk Bosna Hersek Cumhuriyeti'ndeki Doğu Ortodoks Sırlar ile Müslüman Slavlar arasında herhangi bir husumet olmamasına rağmen komşu ülke Sırbistan'daki aşırı milliyetçiler, Ortaçağda Türk İmparatorluğu'na Kosova'da yenilmiş olmalarını gündeme getirerek bundan sonra Sırp ulusunun kendilerini koruyacağını düşünüyorlardı.⁵²

1389 yılında Kosova Savaşı'nın yenilgisinin yanı sıra 500 yıl süren kinlerinin de etkisiyle Büyük Sırbistan'ı kurma hayalindeki Sırların, Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'i geri almak istemesi Bosna savaşının nedenlerinden biridir.⁵³ 14. yüzyılda Türklere yenilmiş olmalarının intikamını bugün Slav Müslümanlardan almak istemişlerdir. Bütün bunlar yaşanmadan

⁵¹ Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.184.

⁵² Roy Gutman, *Bosna'da Soykırım Günlüğü*, çev: Şakir Altıntaş, Pınar Yayınları, İstanbul, 1994, s.11.

⁵³ Ahmet Maranki, *Balkan Mezalimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1993, s.26.

önce Saraybosna minareleri, kiliseleri ve sinagoglarıyla asırlardır farklı dinlerden insanların mutlu bir şekilde bir arada yaşadıkları bir yerdi.

Bosna-Hersek'te savaş, Aliya İzzetbegoviç'in bağımsızlık için referanduma gideceğini açıklamasının ardından başlamıştır. 1 Mart 1992'de Sırp'ların referanduma katılmayacağını belirtmesinden sonra Sırp'lar ve JNA bir tarafta, Boşnaklar ve Hırvatlar karşı tarafta olmak üzere ülkenin farklı bölgelerinde savaş patlak vermiştir.

Referandumun ardından Sırp milisler Saraybosna sokaklarında barikatlar inşa etmeye başladığında silahsız grupların sokaklara çıkarak bu barikatların kaldırılmasını sağlaması Saraybosna'da barış için yapılan son eylem olmuştur. Mart ayının sonlarına doğru Hırvat-Sırp çatışmaları yaşanırken Nisan'da Sırp milisler Müslümanların çoğunlukta olduğu kentleri ele geçirmeyi hedefleyerek saldırılara başlamıştır. Kuzeydoğu Bosna'daki Biyelyina kentinde iç savaşın ilk büyük katliamı gerçekleştirilir. Sırp çoğunluğu güvence altına almak gerekçesiyle 5 bine yakın insan Sırp'lar tarafından katledilirken Doğu Bosna'da da Foça, Vişegrad, Vlasenica, Srebrenica gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu kentlerde soykırım uygulanmıştır. Böylece savaş artık resmen başladığında Müslümanlar ve Hırvatlar bu ani saldırılar karşısında dehşete düşerken askeri açıdan da hazırlıksız durumda bulunuyordu. Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç, 1992 yılı başlarında bile dünyanın böyle bir savaşa izin vermeyeceğini düşünüyordu. Ayrıca Müslümanlar örgütlenmede gecikmişlerdir zaten Sırp ve Hırvatlar gibi destek alacakları bir anavatanlarının bulunmayışı onları dezavantajlı bir konumda bırakmıştır. Tüm bunların yanı sıra askeri teçhizat açısından da taraflar arasında ciddi bir eşitsizlik söz konusudur.

Başkent Saraybosna, Bosna-Hersek'te savaşın en yoğun yaşandığı kenttir. Nisan 1992'den itibaren kuşatma altına giren şehirde 526 bin kişilik nüfus, yaşanan ölümler ve göçler sonucunda 1993 yazı itibarıyla yaklaşık 380 bine düşmüştür. Kentin tepesine konuşlanan Sırp topçuları tarafından

ablukaya alınan şehir, mahallenin yüksek binalarına yerleşen Sırp milisleri tarafından aylarca ateş altında kalmıştır.⁵⁴

İç savaşın başladığı ilk günlerden itibaren yüzlerce insan yurtlarından sürülerek başka ülkelere gitmeye zorlanmışlardır. Bir süre Hırvatistan'da kalan Boşnaklar, daha sonra başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı yerlerine dağılmışlardır. Almanya, Avusturya, İsveç ve Türkiye'nin yanı sıra bazı Arap ülkeleri de Boşnak mültecileri kabul ederek kamplara yerleştirmişlerdir. Bu devletler arasında en çok mülteciyi barındıran 400 bin kişi ile Almanya olurken onu 18 bin mülteci ile Türkiye izlemiştir.⁵⁵

Bir milletin varlığını oluşturan unsurların başında dil, din ve tarih gelir. Tek başına tarih, milletlerin devamını sağlayan ve onlara bir kimlik kazandıran önemli bir faktördür. Tarih sayesinde geçmiş ile gelecek, eski ve yeni nesiller arasında bağ inşa edilebilir. Örneğin Bosna-Hersek'te Osmanlılar zamanında yapılan camiler, tekkeler, köprüler gibi eserler birer kültürel mirastır. Bu yapıtlar Boşnak halkının varlığının kanıtıdır ve onların Bosna-Hersek'te hak talep etmelerine imkân sağlar.

Sırp kuvvetleri Boşnakların ülkedeki izlerini silmek için tarihi hayallerine ulaşım aracı olarak "etnik temizlik" hareketini uygulamaya koymuşlardır. Etnik temizlik kendinden farklı olanı ortadan kaldırma fikrine dayanır. Genel anlamıyla gerek köken gerekse dini yönden farklılıklar gösteren değişik toplumların bir arada yaşamalarına karşı çıkan bir görüştür. Etnik temizleme kavramı, bölgede kontrolü sağlayan etnik grubun diğer etnik grubu ortadan kaldırmasıyla ilişkilidir. Sadece bir ülkeyi işgal etmek ve orada yaşayan insanları boyunduruk altına almakla sınırlandırılmaz. Bunun yanı sıra ülke insanlarını hakları kısıtlanmış bireylere dönüştürmek de amaçlanır. Daha da ileri gidilerek bu insanların yurtlarından ayrılmaları, göç etmeleri hedeflenir.⁵⁶

Tarih mirasının ikinci faktörü olan dini ve kültürel varlıkların yok edilerek ortadan kaldırılması da aynı şekilde bu hareketin başka bir

⁵⁴ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s.89.

⁵⁵ Necmettin Alkan, *Dağılan Yugoslavya Mozaikinde Bosna*, Beyan Yayınları, 1995, s.131.

⁵⁶ Elena Doni, Chiara Valentini, *Etnik Tecavüz Bosnalı Kadınların Dramı*, çev: Sevcan Tutan, Real Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.17.

boyutudur. Bu amaçla Sırp'ların ilk hedefi camiler olmuştur. Aralık 1992 yılına kadar toplam 620 tane camii yakılıp yıkılmıştır.⁵⁷

Avrupa toprağındaki en eski ve en değerli kültür ve sanat eserleri yok edilmiştir. 1992 yılında tarihi binaların, camilerin, mezarlıkların, kütüphanelerin ve arşivlerin %65'i imha edilmiştir. Bosna'daki etnik bakımdan homojen bölgelerin etnik temizlikle saf bölgelere dönüştürülerek bölgede var olan kozmopolit ve hoşgörölü ortamın ortadan kalkması amaçlanmıştır.⁵⁸

1996 yılında Bosna-Hersek başbakanı Dr. Hasan Muratoviç'e göre savaşın ülkeye neden olduğı ekonomik kayıp 80 milyar dolar olarak ifade edilmektedir. Saraybosna'nın ekonomik altyapısı ve Bosna-Hersek sanayisinin %65'i zarar görmüş, köprü ve yollar tahrip edilmiştir. Böylece Bosna-Hersek'in komşularıyla ulaşımını sağlayacak tek bir demiryolu dahi kalmamıştır.⁵⁹

Bosna-Hersek'te yaşanan savaşın şüphesiz en çirkin yanı soykırımdır. Omarska, Keraterin, Luke-Brçko ve Foça'daki imha kamplarında 10 binden fazla insanın öldürölmesinin yanı sıra Müslüman kadınlara da sistematik tecavüz uygulanmıştır. Müslümanlara karşı başlatılan etnik homojenleştirme hareketini yalnız Sırp'lar değil Hırvatlar da gerçekleştirmiştir. Örneğın Mostar şehrinin batısında yaşayan Müslümanlar buradan alınıp askeri araçlara bindirilerek şehrin doğusuna götürölmişlerdir.⁶⁰

Bosna-Hersek'te yıkılan camii sayısı 1044'tür. Örneğın Foça'nın en güzel camiinin yerinde bugün otopark bulunur. Savaştan önce Bosnalı Sırp'ların başkenti Banja-Luka'da bulunan 16 camii bugün artık yoktur. Camilerin yakılıp yıkılmasının yanı sıra Bosna-Hersek'in değerli tarih enstitüleri, en eski belge koleksiyonlarının da imhası hedeflenmiştir. Kültür değerlerinin bulunduğu milli ve üniversite kütüphanesinin yok edilmesiyle

---

⁵⁷ Necmettin Alkan, *Dağılan Yugoslavya Mozağında Bosna*, Beyan Yayınları, 1995, s.133-134.

⁵⁸ M. Murat Taşar, Burhan Metin, A. Ünaltay, *Bosna Hersek'te Postmodern Ortaçağ'a Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.375.

⁵⁹ Turan Aydın, "Bosna-Hersek'in Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye", *Avrasya Etüdleri*, Sayı:2, Yaz, 1996, s.57.

⁶⁰ M. Murat Taşar, Burhan Metin, A. Ünaltay, *Bosna Hersek'te Postmodern Ortaçağ'a Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.377-379.

7500 adet tarihi el yazması ve 7000 arşivlenmiş ilk baskı kaynak eser telafisi mümkün olmayacak bir şekilde kaybedilmiştir.⁶¹

Savaşın ardından imzalanan Dayton Antlaşmasına göre Bosna-Hersek, BM üyesi olarak kalacaktır. Bosna-Hersek başkanlığı Boşnak, Hırvat ve Sırp olmak üzere kendi milletleri tarafından seçilecek olan üç üyeden oluşacaktır. İlk üyeler iki, daha sonrakiler ise dört yıl içinde seçilecektir.⁶²

Federal devletin parlamentosu iki meclisten oluşacak, böylelikle Boşnaklar ve Hırvatlar temsil imkânı bulacaktır. Başkent Saraybosna olduğu Bosna-Hersek'te resmi dil olarak Boşnakça ve Hırvatça geçerli olacaktır.⁶³

Bosna'da yaşananlar nedeniyle uluslararası arenada saygınlığını en fazla kaybeden aktör Birleşmiş Milletler olmuştur. "BM makamları ise BM Sekreterliği'nin dağınık ve parçalanmış durumdaki bir güvenlik konseyi tarafından sunulan politikalarını uygulamak durumunda olduklarını ve bu durumun zorluk olduğunu öne sürmektedir. Bilanço olarak BM aslında Bosna-Hersek'i ihmal etmiş değildir. Burada üstlenilen görev, BM tarihinin en pahalı ve karmaşık barış gücü harekâtıdır. Harekâtın en yoğun döneminde görevli personel sayısı 19 bini geçer."⁶⁴

Bosna'daki başarısızlık yaşanan bunalımın tanımının doğru yapılamaması, insani yardımı yeterli görerek siyasi baskının zayıf tutulması ve güvenli bölgeler uygulamasında çöküntü yaşanması gibi ana başlıklarla ifade edilebilir. Bosna iç savaşın eşiğinden dönmüştür fakat terörün ve sınır dışı edilmelerin izleri silinmemiştir. Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu evlerini terk etmek zorunda kalan pek çok insan, yetkililerin güvence vermesine rağmen tekrar geri dönmemiştir. Siyasi yapı olarak bakıldığında barış sağlanmış ve Bosna parçalanmaktan kurtulmuştur. Bunu sağlayan Uygulama Gücü(İstikrarı Sağlama Gücü) olarak hizmet eden 60 bin kişilik

---

⁶¹ M. Murat Taşar, Burhan Metin, A. Ünaltay, *Bosna Hersek'te Postmodern Ortaçağ'a Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.377-379.

⁶² Necmettin Alkan, "Dayton Anlaşması Gölgesinde Bosna-Hersek", *Avrasya Etüdləri*, Sayı:22, Bahar, 2002, s.38.

⁶³ M. Murat Taşar, Burhan Metin, A. Ünaltay, *Bosna Hersek'te Postmodern Ortaçağ'a Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.303.

⁶⁴ Leo Tindemans, *Barışa Çağrı*, çev: Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.98.

NATO Ordusu ile kendi işlerinin sorumluluğunu üstüne alacak duruma gelene dek ülkeyi idare etmeye yetkili sivillerden oluşan Yüksek Temsilciler Bürosu olur. “Gerek Yüksek Temsilcilik gerekse uluslararası birlikler hala Bosna’da anlaşmaya varıldığından bu yana (Dayton’dan on yıl sonra) aradaki ilişkileri gözetim altında tutmayı sürdürür. Bu, savaşın ardından ülkedeki karışıklığın ve üç toplum arasında güvensizliğin ve iş birliğinden yoksunluğun devam ettiğinin göstergesidir.”⁶⁵

---

⁶⁵ Tony Judt, *Savaş Sonrası Avrupa Tarihi*, çev: Dilek Şendil, YKY, İstanbul, 2006, s.811.

2. BÖLÜM

SAVAŞ VE EDEBİYAT

2.1. BALKAN SAVAŞLARININ TÜRK EDEBİYATINA AKSİ

Savaş ve edebiyat, bu iki kavram ayrı ayrı ele alındığında aralarında bir ilgi olmadığı düşünülse de her ikisinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan savaş edebiyatı kavramı anlamlı bir bütünlük meydana getirir. Milletlerin hayatlarındaki önemli olaylardan biri olan savaş, edebiyata yansarak çok sayıda eserin yazılmasına neden olmuştur. Savaş edebiyatının kaynaklarını da savaş konularını ele alan bu edebi yapıtlar oluşturur.

Savaş en basit tanımıyla bir düello gibi düşünülebilir. Düelloda her iki taraf fiziksel güçleri sayesinde birbirine üstünlük kurmaya çalışır. Savaş da aynı amaçla, en az iki veya daha fazla devletin diplomatik ilişkilerini keserek bilim ve sanatın buluşlarıyla silahlanması, özel yöntem ve aletler kullanarak çarpışmasıdır.⁶⁶ Savaş dönemleri, toplumları maddi ve manevi pek çok yönden etkiler. Savaş zamanlarında olduğu kadar savaştan sonra da bu etkiyle kaleme alınan birçok sanat eseri ortaya çıkmıştır. Bu yapıtlarda savaşın izlerini görmek mümkündür.

Savaş, toplumların siyasi ve sosyal yapılarında büyük ve önemli değişmelere neden olur. Toplumsal yapıyı oluşturan öğeler üzerinde derin etkiler meydana getirir. Toplumun sahip olduğu değerleri ve normları devam ettirmesini zorlaştırır. Fazla sayıdaki insan ölümleri aile birliğinin dağılmasına ve bozulmasına neden olur. Çocuklar aile fertlerinden yoksun kalır ve sağlıklı büyümeleri güçleşir. Böylelikle savaş sonunda problemlili bir nesil ortaya çıkar.

Savaş, ülkelerin siyasi ve sosyal yapılarını da derinden etkileyen bir kavramdır. Sosyalleşme toplumun en küçük yapısı olan ailede başlar ve burada gelişir. Toplumun en temel değerleri olan ilk siyasi inanç ve davranışlar aile ortamında öğrenilir. Fakat savaşlarda çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve pek çok yerleşim yerinin yok edilmesiyle aileler ölmüşler ya da parçalanmışlardır. Bunun sonucunda insanların topluma ait

---

⁶⁶ Carl von Clausewith, *Savaş Üzerine*, çev: Şiar Yalçın, May Yayınları, Nisan, 1975, s.12-13.

normları, davranış kalıplarını yeterli şekilde öğrenmeleri mümkün olmamıştır. Savaşın sonra oluşan sosyal ve siyasal yapı, savaş öncesi durumundan her zaman farklı olmuştur.

Edebiyat, bir milletin yazılı veya sözlü bütün kültür ürünlerini içine alan bir ifadedir. Daha dar anlamıyla biçim ve içerik yönünden estetik bir üslûpla yazılan kendi içinde kurallara sahip dil ürünleridir. Edebiyat için insanın duygularını, düşüncelerini ve hislerini güzel ve etkili bir şekilde ifade etme sanatı da denilebilir.

“Edebiyat, dil bahçesinde esen bir rüzgârdır. Yaprakları kımıldatır, bir fırtına olur, onu savurur. Bütün bu kımıldanışlar, savuruluşlar dil üzerindedir ve esaslı izler bırakır. İşte dil üzerinde bu muvakkat veya devamlı izler, yani duygu, duygu ile imtizaç etmiş fikir, bu ikisinin kendilerini ifade ile sarıldıkları muhayyile tezahürleri, bunları harekete getiren ilk heyecanın dile akseden âhengi, edebiyat dediğimiz şeydir.”⁶⁷

Her ne sebeple olursa olsun bütün savaşların dünyaya etki eden çeşitli sonuçları vardır. Savaşın sosyal hayattaki yansıması ve bıraktığı izler, en az askeri sonuçlar kadar ciddi ve hasar vericidir. Sosyal yaşam üzerinde bu denli yansıması olan savaşın konu edildiği alanlardan biri de edebiyattır.

Türk edebiyatında Balkan coğrafyası roman, hikâye, şiir ve tiyatro gibi pek çok edebi türe konu olmuştur. Bu türlerin yanı sıra Türk edebiyatında önemli yere sahip olan birçok isim anı, mektup ve gazete yazılarında da Balkanlardan söz etmiştir. Balkanların kültürel dokusu, sosyal yapısı ve doğal güzellikleri geçmişten bu yana birçok yazar ve şairlerin ilgisini çekmiştir.

Balkan coğrafyasının edebiyatımızdaki yansımalarına bakıldığında 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20.yüzyılda Balkan topraklarında yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelerin çok sayıda esere konu edildiği görülmüştür. Bu topraklarda yaşayan insanların karşılaştığı eziyet, katliam ve göçler edebiyatçıların roman, hikâye ve şiirlerinde yer bulmuştur. Bunun yanı sıra coğrafyanın kültürel çeşitliliği, doğal güzellikleri ve sosyal yaşamından

---

⁶⁷ Ali Nihat Tarlan, “Edebiyat Tarihi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XIII, Aralık, 1964, s. 13.

bahseden eserlerin varlığından da söz etmek mümkündür. Bilhassa Balkan Savaşları'nın (8 Ekim 1912- 29 Eylül 1913) yaşandığı dönemde edebiyatımızda savaş teması sıklıkla işlenmiştir. Özellikle vatansever aydın ve yazarlarımızın askerlik ve memuriyet gibi çeşitli sebeplerle Balkanlarda bulunması bu coğrafyayı yansıtan eserlerin kaleme alınmasını sağlamıştır.

Balkan coğrafyası ve Balkan Türklerinin anlatıldığı roman türünde çok sayıda eser yazılmıştır. Yılmaz Gürbüz'ün *Balkan Acısı*, Sevinç Çokum'un *Bizim Diyar'ı*, Halide Edip'in *Mev'ud Hüküm'ü*, Reşat Nuri'nin *Akşam Güneşi*, Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı* bu eserlere örnek gösterilebilir.⁶⁸

Balkan konusu hikâye türündeki eserlerle dönemin gazete ve dergilerinde işlenmeye devam edilmiştir. Bunlar Aka Gündüz, Ercüment Ekrem, Köprülüzade Fuat başta olmak üzere dönemin bazı yazarları tarafından kaleme alınmıştır. Daha sonraki yıllarda ise Ömer Seyfettin, Refik Halit, Memduh Şevket gibi yazarlar savaşla ilgili hikâyeler yazmışlardır. Ercüment Ekrem'in *Vasiyet*, *İstanbul Uşağı*, Aka Gündüz'ün *Piç*, Sulhün *Ağzı*, *Hakikatın Hikâyesi*, Ömer Seyfettin'in *Beyaz Lale*, *Teke Tek*, *Bomba*, *Ashab-ı Kehfimiz* ve Refik Halit'in *Gurbet Hikâyeleri* bu eserlere örnek verilebilir.⁶⁹

Edebiyatımızda Balkan Savaşı'nın işlendiği türlerden biri de şiidir. İstanbul'da düzenli bir şekilde çıkarılan gazete ve dergilerde Balkan Savaşı'yla ilgili çok sayıda şiir yayınlanmıştır. Savaşın başlangıcında sayısı oldukça fazla olan bu şiirler, yenilginin anlaşılması üzerine azalmaya başlamıştır. Bu dönemde savaşla ilgili şiirler kaleme alan şairler arasında Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit, Muallim Naci, Recaizade Mahmut Ekrem, Ali Canip, Ziya Gökalp, Halit Fahri, Enis Behiç sayılabilir.⁷⁰

Balkan topraklarında yaşanan olayların anlatıldığı tiyatro türünde eserler de vardır. Melikzâde Fuat'ın *Edirne Müdafaası yahut Şükrü Paşa*,

---

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz; Halûk Harun Duman, *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul, 2005.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz; Halûk Harun Duman, *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul, 2005.

⁷⁰ Halûk Harun Duman, *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.103.

Mehmet Sırrı'nın *Türk Kanı ve Irkımızın Namusu*, Muhittin Mekki'nin *Güzel Rumeli* Balkanlar ekseninde yazılmış tiyatro türündeki eserlerdir.⁷¹

Bu coğrafyanın izlerine anı türündeki eserlerde de rastlamak mümkündür. Edebiyatçılar ve ünlü komutanlar Balkan coğrafyasına anı türündeki çalışmalarında yer vermişlerdir. Avlonyalı Ekrem Bey'in *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar*, Yılmaz Çetiner'in *Bilinmeyen Arnavutluk*, Tüccarzâde İbrahim Hilmi'nin *Balkan Harbi'ni Niçin Kaybettik?*, Gustav von Hochwächter'in *Balkan Savaşı Günlüğü* adlı eserleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca edebiyatçılarımızdan Raif Necdet Kestelli'nin *Osmanlı İmparatorluğu'nun Batışı-Edirne Savunması*, Ömer Seyfettin'in *Balkan Harbi Hatıraları*, Yahya Kemal'in *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım* adlı çalışmaları da coğrafyanın siyasi olaylarına, sosyal ve kültürel yapısına değinen eserlerdir.⁷²

2.2. BOSNA SAVAŞININ TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI

Türk edebiyatında Balkan Savaşları, Kırım Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili pek çok eser verilmiştir. Edebiyatımızda savaş ve göçle kendine yer bulan konulardan biri de Bosna'dır. 1878'e dek Osmanlı idaresinde kalan, 93 Harbinden sonra kaybedilen Bosna, tarih boyunca pek çok isyan, savaş ve göçe tanıklık etmiştir. Yaşanan bu acı verici olaylar, dünya edebiyatının yanı sıra Türk edebiyatında da kendine yer bulmuştur.

Bosna Savaşı, dünya edebiyatında Alexandra Cavelius'un *Leyla*, İsnam Taljic'in *Srebrenitsa'nın Öyküsü*, Nermina Kurspahic'in *Çılgılık: Ölümle Direniş Arasında Bir Bosnalının Romanı*, Velibor Çoliç'in *Bosnalılar*, Roger Cohen'in *Yıkık Evler Kırık Yüreklere* gibi eserlerine konu olurken Türk edebiyatında da günümüz yazarları tarafından sıklıkla işlenmiştir. Ayşe Kulin'in *SevdaLinka*, Sinan Akyüz'ün *İncir Kuşları*, Berkant Karakaya'nın *Ağlayan Bosna-Ölüme Giderken*, Faik Baysal'ın *Drina'da Son Gün*, Emine

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz; Halûk Harun Duman, *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul, 2005

⁷² Bahanur Garan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Şiirinde Balkanlar" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s.2-3.

Seçeroviç Kaşlı'nın *Kurşunların da Rengi Var* adlı romanlarıyla birlikte Ülkü Ulırmak'ın *Zlata'nın Öyküsü*, Ali Koçak'ın *Karda Kalan İz* adlı öyküleri Bosna'da savaş sırasında ve savaş sonrasında yaşananları anlatan eserlerdir.

3. BÖLÜM

SAVAŞIN İŞLENİŞİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

3.1. İNCİR KUŞLARI

Sinan Akyüz'ün 2012'de yayımlanan bu romanı, "cefakeş Boşnak kadınlarına" ithafı ve "bu kitap hayal ürünü bir roman değildir. Tamamen gerçeklere dayanır" uyarısıyla başlar. Roman adını incir ağacında oyun oynamakta olan çocukların bile Sırlar tarafından ağaç dalına konmuş bir kuşmuş gibi öldürülmesinden almaktadır.

Foça şehrinin Milyevina kasabasında yaşayan üç çocuklu bir ailenin en küçük kızı olan Suada'nın konservatuvarda okumak üzere hemşire olan teyzesinin yanına Saraybosna'ya gelişiyle etrafında gelişen olayların anlatıldığı romanda, aşk ve savaş, masumiyet ve vahşet, acı, işkence ve tüm bu olumsuzluklara rağmen umut iç içe anlatılır.

Suada'nın piyano hocasının oğlu ve konservatuvardan arkadaşı olan Tarık'la birbirlerine aşık olmalarıyla güzel bir havada başlayan roman, sınıf arkadaşı olan Sırp genci Vukadin'in de genç kıza duyduğu karşılıksız aşkla gergin bir ortama bürünür. Aşkına yanıt bulamayan Vukadin, okulu terk eder ve orduya katılır.

Aynı topraklarda komşu olarak rahat bir hayat yaşayan Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar arasındaki artan gerilim ve ortaya çıkan taşkınlıklar Müslümanları endişelendirse de kimse savaşa ihtimal vermez. 1992 yılının Nisan ayında Ramazan bayramı öncesinde köyüne giderek ailesini ziyaret etmek isteyen Suada, yola çıkmadan önce yerde bir kâğıt parçası görür. Kâğıtta bu Ramazan bayramının çok kanlı geçeceği yazmaktadır. Suada yine de moralini bozmak istemez ve otobüse binerek yola koyulur. Suada ailesinin yanına vardığında savaş artık başlamış, Saraybosna yerle bir edilmiştir. Bu sırada Tarık yeşil bereli Boşnak mücahitlerine katılır. Savaşın patlak vermesiyle bazılarının göç ettiği bazılarının da evlerinde saklanmayı seçtiği kasabada Suada ve ailesi de evlerinde kalarak gizlendiği sırada annesi ve eniştesi evlerini basan Sırlar tarafından katledilir. Babası ve ablasıyla birlikte Sırlara esir düşerek işkenceye ve tecavüze uğrar. Bir mal gibi alınıp

satılırken okul yıllarından aşkına karşılık vermediği Vukadin'le karşılaşır. Kendisine karşı derin bir nefret duyan bu Sırp gencinin de defalarca tecavüzüne uğrayan Suada, farklı esir kamplarına götürülür. Hayattan umudunu kestiği sırada Kalinovik esir kampında takas edilerek kurtulur. Yaşadığı travma nedeniyle psikolojik destek almak üzere Saraybosna'daki psikiyatri kliniğinde uzun süre tedavi gören ve acı günlerini çok sevdiği müzik sayesinde atlatan Suada, savaş sırasında yeşil bereli Boşnak mücahitlerine katılan Tarık'ı da bularak babası ve ablasıyla birlikte İsveç'e yerleşir. Roman savaştan yıllar sonra İsveç'te tanınmış bir sanatçı olan Suada'nın eşi, kızı, babası ve ablasıyla kurduğu mutlu hayatını aktararak sona erer.

3.1.1. Anlatıcı

İncir Kuşları adlı eserde "ben" anlatıcı tipi tercih edilmiştir. "Bu tarz, anlatıcının roman figürlerinden biri olması sebebiyle tanrısal konum anlatımından ayrılır: O bizzat olayı yaşamış veya tecrübe etmiş veya bizzat aktörlerini görmüştür."⁷³ Ben anlatıcı etrafında olup biten her şeye vakıf olamaz. Yazar bu nedenle anlatıcıyı donanımlı kılmak için çeşitli yollara başvurur. Eserde kahramanın çevreyi, nesneyi ve diğer kahramanları anlatırken kendi mizaç ve kültürünü yansıttığı ve toplumsal geçmişleri hakkında bilgi verdiği de görülmektedir.

Suada'nın teyzesiyle yaptığı konuşmada Sırp'ların Boşnaklara olan nefreti hakkında bilgi verilirken geçmişte yaşananlardan bahsedilir:

"Ezeli kin" dedi teyzem boğuk bir sesle. "Çok yakın bir gelecekte Yugoslavya'nın dağılacak olmasıyla birlikte, yıllar önce bu topraklara ekilmiş ezeli kinler de yeniden filizlenecek. Sırp'lar, I. Kosova Savaşı'nın intikamını Boşnaklardan almak isteyecekler. Yıllardır bunun hayaliyle yanıp tutuşuyorlar."⁷⁴

3.1.2. Bakış Açısı

Romandaki olaylar "ben" anlatıcı tarafından aktarıldığı için eserde tekil bakış açısı hâkimdir. Bu türde anlatıcı ön plana çıkar. O yaşadığı, gözlemlediği ve diğer roman kahramanlarından öğrendiklerini anlatır.

⁷³ Frank K. Stanzel, *Roman Biçimleri*, çev: Fatih Tepebaşı, Çizgi Kitabevi, 1997, s.19.

⁷⁴ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.56.

Eserin tamamında anlatıcı, kahramanlardan biri olan Suada'nın kendisidir:

“O sabah yine televizyonun karşısına oturmuş, âdeta taş kesilmiş gibi savaş haberlerini izliyordum. İçimde hiçbir duygu kalmamıştı. Ayşa ablam bir fincan kahveyle odaya girdi. “İç şunu,” dedi.”⁷⁵

3.1.3. Anlatım Teknikleri

Sinan Akyüz, “İncir Kuşları” adlı bu eserinde olay ve durumları okura aktarırken anlatma-gösterme, diyalog, montaj, geriye dönüş, tasvir, leitmotiv, iç monolog ve mektup tekniklerinden faydalanmıştır. Bu tekniklerin kullanımıyla eserin monoton olmasının önüne geçmiş, zevkle okunmasını sağlamıştır. Romanda kullanılan anlatım teknikleri aşağıda verilmiştir:

3.1.3.1. Anlatma- Gösterme Tekniği

İncir Kuşları'nda sıkça karşımıza çıkan bu yöntem, bazen iç içe kullanılırken bazen de art arda kullanılmıştır.

Eserin ilk sayfasında Suada'nın nehrin sularına dalışının kendi ağzından anlatıldığı bölümde anlatma-gösterme tekniği iç içe kullanılmıştır. Parantez içindeki yerler gösterme, diğer yerler de anlatma tekniğine örnek gösterilebilir:

“Hızla daldım nehrin sularına. [Suyun berraklığında kayboldum adeta. Utanç verici günlerin lekesini bedenimden silip atmaya istercesine başımı bir süre sudan çıkarmadım.] Sonra, sudan çıktığımda, bir dünya dolusu kirden arınmış gibiydim. [Dimiyemi çabucak giyindim, arkama bakmadan koşmaya başladım. Koştukça bütün hayatı, yaşadığım kâbus dolu günleri sanki arkamda bırakıyordum.]”⁷⁶

Devamında Suada'nın ormanda koşuşunun anlatıldığı kısımlar gösterme tekniğine örnek teşkil etmektedir:

---

⁷⁵ a.g.e., s.162.

⁷⁶ a.g.e., s.9.

“Ormanın derinliklerinde hiç durmadan koştum, koştum, koştum... En sonunda durdum. Boynum, omuzlarım, göğsüm ter içinde kalmıştı. Bacaklarım yorgun bedenimi daha fazla taşıyamadı ve olduğum yere yığılıp kaldım. Uzun süre soluklanmaya çalıştım.”⁷⁷

Suada'nın silah sesi duyması üzerine korkması ve ardından sesin sahibine kendisini öldürmesi için yalvarmasını anlatırken de yine anlatma-gösterme tekniği iç içe kullanılmıştır.

Aşağıda parantez içindeki yerler gösterme, diğer kısımlar anlatma tekniğine örnektir:

“Yakarışlarım cevapsız kaldı. Çevremde bir süre sessizlik hüküm sürdü. [Elimi yüzümden çektim, korkarak etrafa bakındım. Ortalıkta, ağaçların dışında bir Allah'ın kulu gözükmüyordu.] İçimi büyük bir sevinç kapladı. [Ayağa kalktım, tekrar koşmaya başladım. Epey süre koştuktan sonra dizlerimin üzerine çöküp kaldım.] Acıktığımı ve susadığımı hissettim; aynı zamanda üşüyordum da. [Bir ağacın gövdesine sığındım ve başımı kaldırıp gökyüzüne baktım.] Gökyüzüne bir nefes ışık üflenmişti sanki. Çiçek ve ot kokuları çoktan havaya karışmış, mis gibi kokan bu hava açlığımı iyiden iyiye kamçılıyordu.”⁷⁸

Suada'nın sabah uyanıp pencereden dışarıya baktıktan sonra teyzesinin odasına gitmesi anlatılırken anlatma-gösterme tekniğinden yararlanılmıştır.

Aşağıda önce anlatma, ardından parantez içinde yazılan kısımlarda gösterme tekniğinin sırayla kullanıldığı görülmektedir:

“Yağmurlu, soğuk bir ekim sabahı erkenden perdeyi araladım. Dışarıda deli gibi esen bir rüzgâr tahta pencereyi sarsıyor, gıcırdatıyordu. [Bir süre dışarıyı seyrettim. Sonra da kapıyı açıp sessizce teyzemin odasına girdim. Kalın bir yorgana sarılmış mışıl mışıl uyuyordu. Yorganı kaldırdım, usulca yanına girdim. O anda gözlerini açtı, kollarını belime doladı. Alev renkli saçlarımı koklamaya başladı.]”⁷⁹

Saraybosna'dan ayrılan Suada, teyzesiyle birlikte ablasının düğününe katılmak üzere Milyevina'ya ailesinin yanına gider. Yolculukları ve annesiyle karşılaşması verilirken anlatma ve gösterme tekniğinden faydalanılmıştır. Parantez içindeki yerler gösterme, diğerleri anlatma tekniğidir:

---

⁷⁷ a.g.e., s.9.

⁷⁸ a.g.e., s.78.

⁷⁹ a.g.e., s.78.

“Otobüsle, toprak yolda etrafı toza dumana katarak sarsıla sarsıla nihayet gelebilmiştik Milyevina’ya. Bizimkiler iki katlı, ufak bir bahçesi olan, küçük ama şirin bir evde yaşıyorlardı. [Bahçe kapısının ziline bastım. Birkaç saniye sonra kapıyı annem açtı. Bizi birden karşısında görünce elinde tuttuğu su bidonunu mutluluktan havaya fırlatıp boynuma sımsıkı sarıldı.]”⁸⁰

Suada ve Zineta abla mutfakta olduğu sırada Sırpların saldırısına uğramaları ve Zineta ablanın incir ağacına çıkmış iki çocuğunun kurşunlara hedef olmasının anlatımı sırasında da yine anlatma-gösterme tekniğinden yararlanılmıştır. Burada anlatma-gösterme tekniği sırasıyla kullanılmıştır.

Aşağıda parantez içinde yazılan yerler gösterme, diğerleri anlatma tekniğine örnek teşkil eder:

“Evet, dediğim sırada kulağımı bir çınlama, keskin bir uğultu kapladı. [Mutfak penceresinin camı tuzla buz oldu. Pencereden dışarıya baktım. İncir ağacının ortadan ikiye yarıldığını gördüm. Zineta abla çığlıklar atarak sesin geldiği yöne doğru koştu. Ardından ben de koştum. Ortalık toz duman ve barut kokuları içindeydi. Zineta abla tozun dumanın arasında kayboldu birden.] Bir süre sonra toz duman dağılınca, kaskatı kesilmiş bedenimi hiç kıpırdatmadan, etrafımda olup bitenlere donuk gözlerimle bakıyordum. [iki masum çocuk, incir ağacının üstünde can vermişlerdi. Vücutlarından kopan parçalar, incir ağacının her bir dalında yaylanarak sallanıyordu.]”⁸¹

Gözü önünde çocuklarının can verişine tanıklık eden Zineta abla ve bu durum karşısında şoka giren Suada’nın halini verirken yazar anlatma-gösterme tekniğine devam eder.

Aşağıda parantez içinde belirtilen kısımlar belirtilen kısımlar gösterme, diğerleri anlatma tekniğine örnek oluşturur:

“Korkunç manzara karşısında şoka girmiştim. Dev bir buz kütleleri gibiydim. Her nedense bir türlü çözülemiyordum. Ansızın Zineta abla gözümün önünde belirdi. [Simsiyah saçları birden ağarmış, yaşadığı kederden dolayı ağzı yamulmuştu. İnanılmaz bir soğukkanlılıkla, çocuklarının bedenlerinden koparak incir ağacının dallarına yapışan parçaları ve kuşların cansız bedenlerini tek tek elleriyle topluyor, siyah bir torbaya koyuyordu. “Sen delirdin mi be kadın?” dedi olay yerine koşup gelenlerden biri ağlayarak. “Cansız kuşları neden topluyorsun.”]

---

⁸⁰ a.g.e., s.85.

⁸¹ a.g.e., s.175.

Zineta abla kısa bir süre boş gözlerle kadına baktı. [Sonra elinde tuttuğu cansız kuşu da siyah torbanın içine koydu. “Öyle söyleme,” dedi tuhaf bir bakışla. “İncir kuşları da benim evlatlarım sayılır.”]⁸²

3.1.3.2. Diyalog Tekniği

Yazar eserin pek çok yerinde diyalog tekniğinden faydalanmıştır. Suada ve Tarık konservatuvar hocası aynı zamanda Tarık'ın annesi olan bayan Duşanka hakkında konuşurken diyalog tekniği kullanılmıştır. Yazar konuşmaları verirken konuşma çizgisi yerine tırnak işaretini tercih etmiştir.

Aşağıda verilen konuşmalarda kahraman bakış açılı birinci tekil anlatıcı olarak Suada'nın diyaloglar sırasında araya girerek düşüncelerini belirttiğini görmekteyiz:

“Tarık elimden tuttu. Yanağıma küçük bir buse kondurdu. “Senin üzülmeni asla istemem. İstersen bu konuyu annemle konuşabilirim.”

Kalbim hızlı hızlı çarptı. “Hayır,” dedim. “Kesinlikle olmaz. Hem zaten zamanla alışırım.”

“Tamam,” dedi. “Nasıl istersen öyle olsun.”

“Şey,” dedim çekinerek. “Merak ettim. Annenin seninle ilişkisi nasıl?”

Tarik bana anlamlı anlamlı baktı. “Beni şefkatle öptüğünü hiçbir zaman hatırlamıyorum,” dedi.

Sorduğuma pişman olmuşum. “Kusura bakma. Başkalarının hayatına burnumu sokmamalıyım. En iyisi bu aptalca sorumu unut gitsin.”

“Ben senin için başkası değilim,” dedi Tarık. “Bazı şeyleri öğrenmeye tabii ki hakkın var. Bugün öğrenmezsen yarın öğreneceksin. Annemi çok seviyorum. Onun da beni çok sevdiğini biliyorum. Bana karşı olan sevgisini dışa vuramıyor sadece. O son derece içine kapanık biri. Pek fazla konuşmayı sevmez. Gerektiğinde sözünü kimseden sakınmayan, sinirlendiğinde ise gözü hiçbir şeyi görmeyen bir kadındır.”

“Ben de biraz öyleyim,” dedim hafifçe tebessüm ederek.”

Tarik sevecen bir şekilde bana baktı. “Aslında annemin içe kapanık bir kadın olmasının en büyük sorumlusu babam.”

---

⁸² a.g.e., s.175.

“Baban mı? Nasıl?”

“Yıllar önce...”⁸³

Tarık annesinin konseri için Almanya’ya gittiğinde Suada’dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Dönüşünde birbirini seven iki gencin buluşmasından bahsedilirken diyalog tekniğinden faydalanılmıştır.

Konuşmalar arasında kahramanların hissettikleri anlatılırken anlatıcı araya girerek bilgi vermiştir. Aşağıdaki diyaloglar buna örnek teşkil etmektedir:

“Sımsıkı sarıl bana,” dedim ona sokulurken. “Hiç bırakma beni.”

“Geldik,” dedi beni kollarıyla sararken. “Şimdi sıcak bir kahve içini ısıtır.”

İkimiz de aradan ne kadar zaman geçtiğinin farkında değildik. Uzun bir sessizlik olmuş, hasret dolu bakışlarımızda dillenmiştik âdeta. Sonunda aramızdaki bu sessizliği Tarık’ın hapşırması bozdu. “İyi yaşa,” dedim tebessüm ederken.

“Sen de benimle birlikte yaşa,” dedi gülerek. “Şimdi anlat bakalım, ben yokken sen neler yaptın?”

“Seni özlemekle geçti günlerim. Onun dışında aslında pek bir şey yapmadım. Biriktirdiğim harçlıklarımınla birkaç eski plak aldım. Teyzemle bir akşam tiyatroya gittik. Margaret Mitchell’in Rüzgâr Gibi Geçti romanını tekrar okudum. Ha! Birkaç gündür de Edina ablam bizdeydi. Bu ay sonu düğünü var.”

“Nişanlısı nasıl biri?”

“Fikret ağabey mi? O, dünya tatlısı bir insandır. Tıpkı senin gibi sevecen biri.”

Tarık güldü. “Ne iş yapıyor?”

“Öğretmen.”

“Ne öğretmeni?”

“Matematik.”

“Düğüne gittiğinizde Milyevina’da çok kalacak mısınız?”

“Hayır. Sen de biliyorsun ki derslerim var. Herhalde teyzemle birkaç gün...”⁸⁴

---

⁸³ a.g.e., s.33.

⁸⁴ a.g.e., s.72-73.

Suada'nın Sırlar tarafından kaçırdıktan sonra Milyevina'da esir tutulduğu evde Kerima adlı küçük kızla yaptığı konuşma da diyalog tekniğine örnektir:

"İsmin ne senin?" diye sordum.

"Kerima."

"Kaç yaşındasın?"

"On altı."

"Nerede yaşıyorsunuz?"

"Gatsko'da."

Şaşırmıştım. "Gatsko buraya biraz uzak değil mi?"

"Çeknikler yaşadığımız köyü bastı. Biz de köyden kadın-erkek, yaşlı-genç, çoluk-çocuk demeden kaçmaya başladık. Sonra dönüp arkamıza..."⁸⁵

3.1.3.3. Montaj Tekniği

Montaj tekniği eserde sık kullanılan tekniklerden biridir. Suada ve teyzesi aşk hakkında konuşurken Suada kendisinin aşık olduğunu söyler. Bunu dile getirirken de montaj tekniğine örnek oluşturabilecek bir deyişten faydalanır. Aşağıda koyu olarak yazılan kısım buna örnek teşkil eder:

"Ne yaparsın teyze? Ben aşığım. Hatta ne demişler? **Aşık kısmının kusuruna bakılmazmış.**"⁸⁶

Suada ve Tarık otobüs terminalinde vedalaşmak üzere bir araya geldiğinde birbirlerine olan hislerini ifade ederler. Aşağıda verilen kısımda koyu yazılan cümle montaj tekniğine örnek gösterilebilir:

"Gözleri buğulandı. Titreyen ellerinden tuttum, sonra da sustum. '**Gönül ağız açınca, dil konuşmaz olur, susarmış,**' derler."⁸⁷

---

⁸⁵ a.g.e., s.206.

⁸⁶ a.g.e., s.64.

⁸⁷ a.g.e., s.81.

Suada'nın ablası Edina'nın düğünü için Suada, teyzesi ve Edina hep birlikte kuaföre gideceklerdir. Aşağıda verilen teyzenin konuşmasında koyu yazılan bölüm montaj tekniğine örnek verilebilir:

“Beni de bekleyin,” dedi teyzem. **Kambersiz düğün mü olurmuş?**⁸⁸

Suada ve Tarık kendi aralarında sözlendiklerini Suada'nın teyzesine söylemişlerdir. Aşağıda Tarık'ın Suada'ya karşı olan hislerini ifade ederken kullandığı cümlelerden koyu olan kısımlar montaj tekniğinin uygulanışına örnektir:

“Bu sefer Tarık güldü. **“Dil kalbin aynasıdır”** derlermiş. Dil cambazlığım kalbimden, bu kalbim de aşk evimin sahibesinden besleniyor.”⁸⁹

Suada'yı, ablasını ve babasını kaçıran Sırp askerleri onlara işkence ederken bir yandan da hep bir ağızdan şarkı söylemektedir. Burada söylenen şarkı da montaj tekniğine örnek gösterilebilir:

“Kim yalan söylüyor

Kim ağlıyor

Sırbistan küçük diye

Bugün ne kadar Müslüman hamile bırakırsak ...”⁹⁰

Suada Vukadin kendisine sahip olurken ağlayarak ailesini düşünür. İfeta teyzesi, babası, annesi, Fikret eniştesi, Ayşa ve Edina ablası aklına gelir. Bu sırada gözlerini çocukken annesinin söylediği ninniyi içinden mırıldanır. Yazarın romanda aşağıdaki ninniyi kullanması montaj tekniğine örnektir:

“Şimdi uyku zamanı

Kaparım gözlerimi

Seninle dalarım rüyalara

Sen de bakışlarınla anneciğim

...”⁹¹

---

⁸⁸ a.g.e., s.89.

⁸⁹ a.g.e., s.113.

⁹⁰ a.g.e., s.189.

Romanda montaj tekniği birçok yerde karşımıza çıkar. Özellikle Suada'nın Sırpların elinde tutulmasının anlatıldığı sayfalarda yazar bu tekniği oldukça fazla kullanmıştır. Eserin baş kahramanı Suada'nın, esarete olduğu dönemde hislerini ve acılarını ifade ederken söylediği şarkılar buna örnek teşkil eder. Bu şarkılardan biri aşağıda verilmiştir:

“İgman Dağı'nda akan dereler

Uçsuz bucaksız yeşillikler ve ağaçlar

Ormanın ortasında mutsuz yaşamlar

Gğsünü düşmana siper etmiş açıklar

Gel

Gel yiğidim

Başımı bitkin göğsüne dayayayım

Ateşler içinde yanan göğsünde leyim...”⁹²

3.1.3.4. Geriye Dönüş Tekniği

Romanda geriye dönüş tekniği iki yerde karşımıza çıkmaktadır. İfeta teyzenin ölümünün nasıl olduğunu okura anlatmak isteyen yazar, Suada'nın düşüncelerinden faydalanarak geçmişe gider ve kahramanın nasıl öldüğü konusunda okuru bilgilendirir.

Aşağıda İfeta teyzenin çalıştığı hastaneye top mermisi ve roket saldırısı yapılmasının ardından kendisinin yaşamını kaybetmesinin anlatıldığı kısım geriye dönüş tekniğine örnektir. Bu bölüm yapıcı geriye dönüş tekniğiyle anlatılmıştır:

“Aylar önce, yalnızca altı saatlik bir zaman dilimi içinde, Saraybosna'ya atılan sekiz yüzden fazla top mermisi ve roketlerden birkaç tanesi ne yazık ki Koşevo Hastanesi'ne de isabet etmişti. Koşevo Hastanesi'nin Travmatoloji Servisi'ne düşen yüz yirmi milimetrelilik havan topunun ölüm saçıcı parçaları teyzemi çok geç bir yaşta bizden alıp götürmüştü. Teyzem her zamanki gibi yine yanılmamıştı. Bosna'ya sokulan o toplar günü gelip

⁹¹ a.g.e., s.198.

⁹² a.g.e., s.227-228.

ateşlendiğinde Boşnakların üzerine ölüm kusmuştu. Ne acı ki, dostları onu son yolculuğuna uğurlarken hiçbirimiz yanında olamamıştık. Kim bilir mezarı nerededir şimdi?”⁹³

Yazar Suada'nın esir kampında karşılaştığı küçük kız Kerima ile olan konuşmasında Kerima'nın başına gelenleri okuyucuya anlatmak için bu teknikten faydalanmıştır. Bu şekilde okur Kerima'nın geçmişte neler yaşadığı konusunda bilgi edinecek ve eserde anlatılan konuya yeterince hâkim olacaktır.

Aşağıda Kerima'nın Suada'yla karşılaşmasından önce annesiyle birlikte tutulduğu başka bir esir kampında yaşadıkları dar anlamda geriye dönüş tekniği kullanılarak anlatılmıştır:

“Sonra,” dedi ürkek bir sesle, “dikenli tellerle çevrilmiş esir kampında yaşam şartları giderek kötüleşmeye başladı. İnsanlar kendi aralarında bile konuşmaktan çekiniyor, Çetniklerin onları duymasından korkuyorlardı. Hepimiz açtık. Bazen rüyalarımda ekmek görüyordum. Çok geçmeden bizleri sorgulamaya başladılar. Anneme babamın nerede saklandığını sordular. Annem de onlara babamın öldüğünü söyledi. Annemin bu sözleri üzerine bir Çetnik ayağa kalktı, annemi öldüresiye dövdü. Döverken de annemin yalan söylediğini fısıldayıp duruyordu. Sonra, sorgulama sırası bana gelmişti. Şaşı gözlü bir Çetnik Tanrı'ya nasıl dua ettiğimi sordu. Tanrı'ya dua etmediğimi korku içinde söyledim. Bana bakıp pis pis sırttı...”⁹⁴

3.1.3.5. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği eserde birkaç yerde karşımıza çıkar. Suada Profesör Duşanka'nın çalışma odasına girince ilk kez karşılaştığı müzik hocasının dış görünüşünü tarif eder. Ardından odanın tasvirini yaparak devam eder. Odada gördüklerini okuyucuya nesnel bir anlatımla aktarır.

Aşağıda önce Profesör Duşanka'nın ardından da çalışma odasının nasıl görüldüğü Suada'nın gözlerinden ifade edilmiştir:

“Elli-elli beş yaşlarında, yuvarlak yüzüne uygun kesilmiş kahverengi saçlara ve ince bir fiziğe sahip olan Profesör Duşanka kestane rengi gözleriyle dikkatlice beni inceledi. Sonra eliyle içeri girmemi işaret etti.

---

⁹³ a.g.e., s.171-172.

⁹⁴ a.g.e., s.208.

Odaya girdiğimde içeriye göz attım. Sol tarafta, kapının hemen yanında gri bir dolap, tam karşısında koyu kahverengi bir çalışma masası ve iki sandalye vardı. Masanın üzeri kitaplar notlar ve nota defterleriyle doluydu. Köşede küçük odayı aydınlatan ayaklı bir lamba duruyordu. Odanın büyüklüğüyle orantılı olan pencerenin altına ise bir saksı çiçeği konmuştu.”⁹⁵

Yazar Suada'nın sabah uyandığında odasını ve pencereden dışarı baktığında gördüklerini ifade ederken öznel tasvire başvurur. Romanın ana kahramanının karşılaştığı manzarayı anlatırken tasvir tekniğinden faydalanmıştır. Aşağıda Suada'nın gözünden bu tasvir verilmiştir:

“Uyandığımda saat on iki olmuştu. Birkaç gündür aralıksız yağan karın üzerine vuran güneş ışınlarının milyonlarca minik kristaldeki parıltısı, krem rengi tül perdeden süzülerek içeri doluyordu. Yataktan kalkıp pencereden dışarı baktım. Sanki şehir büyük bir özenle çizilmiş bir tablo, bir kartpostal gibiydi.”⁹⁶

Suada bahçede oturduğu sırada incir ağacı ve kuşları seyrederken teyzesini düşünür. Bu sırada çevresinin tasvirini de yapmaktadır. Bu öznel tasvir, Suada'nın ifadeleriyle aşağıda verilmiştir:

“Büyük, gölgeli bir incir ağacıyla çevrilmiş bahçede, yemyeşil çimenlerin üzerinde oturuyordum. Ağustos ayının sıcak güneşiyle birlikte yavaş yavaş olgunlaşmaya başlayan incirler ağacın her bir dalında hafif hafif sallanıyordu. İncir ağacının üstünde açık kahve renkli, narin bedenli, küçücük başlı, siyah gözlü bir kuş gördüm. Küçük midesini gagasıyla kopardığı taze incirle dolduruyordu.”⁹⁷

3.1.3.6. Leitmotiv Tekniği

Eserde leitmotiv tekniği kullanılarak aynı kelime birkaç kez tekrarlanmıştır. Romanda bu teknik yalnızca bir kelimenin tekrarıyla kullanılmıştır. Sırpların ya da Hırvatların Müslüman Boşnak kadınlarını aşağılamak amacıyla kullandığı hakaret içerikli bir ifade olan “balinkura” birkaç yerde tekrarlanmıştır.

Suada'nın ailesinin evini basan Sırplar, Edina'nın kocası Fikret'i öldürür. Bu sırada Suada'nın annesi ve Sırplar arasında tartışma çıkar.

---

⁹⁵ a.g.e., s.13-14.

⁹⁶ a.g.e., s.107.

⁹⁷ a.g.e., s.171.

Aşağıda verilen konuşmada ve devamındaki kullanımlarda bu sözcüğün yer aldığı cümleler leitmotiv tekniğine örnek gösterilebilir:

“Adamlardan biri ileri atıldı. “Kes sesini Balinkura” dedi.”⁹⁸

“Çetnik arabadan hızla indi. Kafasına geçirdiği siyah tül çorabı çekip çıkardı. “Şu Balinkura beni tanıdı.” dedi heyecanlı heyecanlı.”⁹⁹

“Bak sen,” dedi Çetnik alaycı bir ses tonuyla. “Dilsiz Balinkura dile gelmiş. Suçunuz ne mi? Hem Türksünüz hem de Müslüman. Bundan daha büyük bir suç olur mu?”¹⁰⁰

“Ben bu Balinkura’nın söylediğine kesinlikle inanmıyorum. Şimdi kontrol et bakalım. Gerçekten de...”¹⁰¹

3.1.3.7. İç Monolog Tekniği

Sinan Akyüz bu eserinde kahramanların özellikle de Suada’nın duygu ve düşüncelerine sıklıkla yer vermiş, bunu yaparken de iç monolog tekniğinden faydalanmıştır. Suada’nın Sırpların elinden kaçtığı sırada düşündükleri bu teknikten yararlanılarak ifade edilmiştir:

“İçimde fırtınalar koptu. Ağlamaya başladım. Neden Allah’ım? Bu genç yaşta neden bu kadar şiddetli bir kederi içime üfledin? Oysa ben kendimi çok inançlı ve cesur sanırdım. Beni hiçbir şey korkutamaz derdim. Şimdi şu hâlime bak! Bilmediğim bir yerde, gözleri dönmüş, aç hayvanlar gibi kudurmuş insanların ellerinden kaçıp kurtulmaya çalışıyorum. Neden Allah’ım, neden bana bu genç yaşta hayati erken öğrettin?”¹⁰²

Suada Profesör Duşanka’nın odasında Tarık’la karşılaştığında genç adamdan oldukça etkilenir ve bu sırada aklından geçenlerin verildiği ifadeler de iç monolog tekniğine örnektir:

“Artık profesörü dinlemiyordum. Aklim az önce odadan kovulan, çıkık elmacık kemiklere sahip, güzel sesli genç adama takılmıştı. Küçükken sık sık gördüğüm rüyaları hatırladım. O rüyalarda akşam güneşinin kızılığı buğday başaklarının üzerine çökerdi. Ateş gibi başakların arasından yelesini dalgalandırarak yemyeşil ağaçlarla kaplı dağlara tırmanan, şahane beyaz bir at görürdüm. Atın üzerinde de az önce gördüğüm adam vardı. Artık şunu

---

⁹⁸ a.g.e., s.177.

⁹⁹ a.g.e., s.180.

¹⁰⁰ a.g.e., s.182.

¹⁰¹ a.g.e., s.188.

¹⁰² a.g.e., s.10.

biliyordum ki, ilk görüşte aşka inanmayanların aksine ben, rüyalarımda aşık olduğum adamı nihayet bulmuştum.”¹⁰³

Suada esir tutulduğu kampta pencereden dışarı bakarken incir kuşlarını görür ve içinde bulunduğu umutsuz durumu düşünür. İncir kuşlarının ötüşünü kendi ağlamasına benzetir. Bu sırada zihninden geçen düşünceler iç monolog tekniğiyle ifade edilir:

“Neden biz?” dedim. “Biz bunu asla hak etmedik. Suçumuz müslüman olmak mıydı? Artık her gece kâbuslar içinde uyanıyorum. Bu hayatta uyanık kalmaktan da, uyumaktan da korkar oldum. Kendimi kirlenmiş ve değersiz hissediyorum. Âdeta hislerim uyuştı. Bu savaşta bir sürü Boşnak kadın tecavüze uğruyor. Kim bilir savaş bittiğinde ne olacak? Ya Tarık! Beni bugünlerde en çok düşündüren şey de onun hayatımdaki varlığı. Bir gün onunla tekrar karşılaşsam bu utanç dolu gözlerimle onun gözlerine nasıl bakacağım? Beni bu halimle yine sever mi acaba? Ya ben! O beni bu halimle sevse de...”¹⁰⁴

3.1.3.8. Mektup Tekniği

Sinan Akyüz bu eserinde mektup tekniğini birkaç yerde kullanmıştır. Suada İfeta teyzesiyle birlikte Saraybosna’dan ayrılıp ablasının düğünü için Milyevina’ya ailesinin yanına gitmek üzere otobüs terminaline gider. Burada Tarık’la vedalaştığı sırada genç adam kendisinin eline bir kâğıt tutuşturur. Otobüse bindikten sonra açıp okuduğu bu mektup aşağıda verilmiştir:

“Sevgili su perim,

Düşüncelerim, ipliği kopan inci taneleri gibi dağılıveriyor sensiz.

Şimdi gözyaşlarımdan saf inciler yapmak isterdim sana. Sonra da yaptığım bu incileri alımlı boynuna takmak.

Ne zaman aklıma sen düşsen, yüreğim bir şelale gibi kabarıyor, sensizliğin deryasında yüzüyorum sanki.

Sevgili su perim,

Gül olmayan yerde gül kokusunu duydun mu hiç? Şarap olmayan yerde şarabın köpürüp çoştüğünü gördün mü hiç?

---

¹⁰³ a.g.e., s.15.

¹⁰⁴ a.g.e., s.213.

Ben gül olmayan yerde senin gül kokunu duyuyorum.

Ben şarap olmayan yerde senin aşkınla köpürüp coşan yüreğimi görüyorum.

Sevgili su perim,

Şunu iyi bil ki, ben Allah'ın sevdiği temiz yürekli kullardanım. Allah'ın sevdiği kullardan biri olmasaydım, saf bir güzelliği bulur muydum hiç?

Toprak gibi saf olan güzelliğini Allah sadece sevdiği kullarına nasip eylemiş. Sen benim saf toprağına çakıl karışmayan aşkımsın.

Sen benim içimi ısıtan güneşim, gözlerimden akan sevinç yaşım, beni aşkla besleyen kadınımsın.

Sevgili su perim,

Şimdi bir rüzgâr beni bir yaprak gibi savursa, sonra da senin ayağını bastığın yere götürüp bıraksa. O anda senin ayaklarına sarılan sarmaşık çiçeği olsam.

Sevgili su perim,

Her an aldığım her nefeste içime dolmaktasın. Gül gibi gülmeni, bana çabucak dönmeni istiyorum senden. Varlığınla değil yokluğunla daha fazla yakma beni..."¹⁰⁵

Suada ramazan bayramı için ailesinin yanına Milyevina'ya gitmek üzere Saraybosna'dan ayrılacaktır. Gitmeden önce vedalaşmak için Tarık'ı beklediği sırada rüzgârda uçuşan bir kâğıt parçası yüzüne yapışır. Bu kâğıttaki Sırplar tarafından Müslümanlar için yazılan not da mektup tekniğine örnek verilebilir:

"Baliya yebem ti ya mater,

Unutmayın ki, Müslümanlar olarak bu bayramda kanlı baklava yiyeceksiniz."¹⁰⁶

Suada esir kampından kurtulduktan sonra Koşevo Hastanesi'nin Psikiyatri Kliniği'nde tedavi görmektedir. Burada geçirdiği acı dolu günleri, kaybettiği ailesini ve çok sevdiği Tarık'ı düşünerek zamanını geçirir. Bir sabah uyandığında kalem ve kâğıdı alarak içinden geçenleri yazıya döker. Tarık için yazılan bu satırlar mektup tekniğine örnek teşkil eder:

---

¹⁰⁵ a.g.e., s.82-83.

¹⁰⁶ a.g.e., s.117.

“Sevgili Tarık,

Senin şu anda neler yaptığını bilmiyorum. Hatta yaşayıp yaşamadığını bile bilmiyorum.

Ben senin hâlâ yaşadığını farz ederek bu satırları Koşevo Hastanesi Psikiyatri Kliniğindeki odamda karalıyorum.

Bilmem, seni ne çok özlediğimi söylememe gerek var mı? Parmağıma taktığın yüzük hâlâ yerinde duruyor. Sanırım bu savaşta yerli yerinde duran bir tek o kaldı.

Tarık,

Aslında bu satırları yazmadan önce biraz zamana ihtiyacım vardı. Çünkü çok yorgun ve hayata kırgınım. Sen beni hiçbir zaman üzmedin, ama hayat beni fazlasıyla incitti. Şimdi de yaşadığım kötü anılar peşime düşmüş beni yalnız bırakmıyor.

Sana açıklamam gereken çok şey var. Nereden ve nasıl anlatmaya başlayacağımı bilmiyorum. Ama anlatmaktan başka çarem yok.

Hani hatırlar mısınız? Bir gün bana Vukadin’le ilgili şöyle söylemiştin: “O kız her kimse aşk yüzünden bir düşman kazandı.”

Hani yine hatırlar mısınız? O gün ben de sana şöyle demiştim: Ya o kızın gerçekten bir sevgilisi varsa... Ayrıca o kız onu arzulayan her erkeğe...”¹⁰⁷

3.2. SEVDALINKA

Türk edebiyatının yaşayan yazarlarından Ayşe Kulin’in kaleme aldığı Sevdalinka, 1990’lı yılların başında Boşnakların Sırp tarafından bütün dünyanın gözleri önünde soykırıma uğramasını ve bundan yola çıkarak Bosna tarihini anlatan belgesel nitelikli bir romandır.

1941 doğumlu olan Ayşe Kulin, baba tarafından Boşnak asıllıdır. Kulin böyle bir eseri kaleme alma amacını “Sırp ve Hırvatlar tarafından soykırıma tabi tutulan ancak asla yok edilemeyen Boşnak halkının acılarını Türk halkına tanıtmak” olarak ifade eder.

1990 yılında yayınlanan Sevdalinka, Yugoslav Federal Cumhuriyeti’nin dağılma sürecinde Sırp lider Miloseviç’in Büyük Sırbistan hayalini

---

¹⁰⁷ a.g.e., s.295-296.

gerçekleştirmek amacıyla Bosna-Hersek'te bütün dünyanın gözleri önünde korkunç bir Boşnak katliamını gerçekteştirmesini anlatır. Bunun yanı sıra eserde, Boşnak halkının tarihi ilerleyişi sırasında vatanlarında karşılaştıkları zulüm ve işkenceler dile getirilir.

Romanın ana kahramanlarından Nimeta, evli ve iki çocuuğ olan gazeteci bir kadındır. Kendisi gibi gazeteci olan Stefan ile birbirlerine aşık olurlar. Nimeta Boşnak asıllı bir Müslüman, Stefan ise Hırvat asıllı bir Hristiyan'dır. Ninema'nın kocası Burhan, çocukları, annesi ve iş arkadaşları romanın diğer kahramanlarını oluşturur.

Nimeta ile kocası Burhan niversite yıllarında tanışmış ve birbirlerini severek evlenmişlerdir. Aradan geçen zamanla iş nedeniyle Burhan'ın evinden uzak kalması, karısı ve çocuklarını ihmal etmesi, Nimeta ve Burhan'ın ilişkisinin seyrini olumsuz yönde etkileyerek aralarındaki soğukluğun oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Mesleği gereği sık sık Saraybosna dışına yolculuk yapan Nimeta, Bosna Televizyonu'nun çalışanı olarak Sırp kökenli Aleksandar Rankoviç'in cenazesini izlemeye Belgrad'a gider ve burada gazeteci Stefan Stefanoviç'le tanışır. Her ikisi de birbirine aşık olur ve o günden sonra üç yıl sürecek ilişkileri başlar. Bu üç yıl boyunca Saraybosna ve farklı şehirlerde bir araya gelerek aşklarını yaşarlar. Sonunda Stefan Nimeta'yı kendisiyle çocukları ve eşi arasında bir tercih yapmaya zorlar. Çok zor bir durumda kalan Nimeta, bir türlü kocasına ondan ayrılmak istediğini ve başka bir adama aşık olduğunu söyleyemez. Bunun zerine Stefan, gazetesinin Londra temsilciliği görevini kabul ederek bu şehre yerleşir.

Stefan'ın kendisinden tamamen ayrılmasıyla bunalıma giren Nimeta, bir süre psikolojik tedavi görür. Kendisini toparlamaya başladığında Bosna'yı kendi sıkıntılarında çok daha büyük acılarla karşı karşıya bulur. Artık Boşnak halkı için bireysel aşk acılarından ziyade toplumsal olarak hayatta kalma mücadelesi başlamıştır. Bir gazeteci olarak Nimeta da kendisini bu yaşam savaşının tam ortasında bulur.

Nimeta'nın kocası Burhan, karısının Hırvat gazeteciyle olan ilişkisini bir şekilde öğrenir. Bu zamana kadar kendi dünyasında yaşıyormuş gibi görünen Burhan, bu yasak aşkı öğrendikten sonra öfkelenerek evden ayrılır ve Sırp'lara karşı vatanını savunmak üzere dağa çıkar. Babasının evden ayrılması konusunda annesini suçlayan oğlu Fiko da evi terk ederek babasına katılır. Roman savaş sırasında yaralanan Fiko'nun hayatta kalma mücadelesi verdiği ambulans sahnesiyle son bulur.

Ayşe Kulin'in *Sevdalinka* adlı bu romanı, bir ailenin parçalanma süreciyle Yugoslavya'nın dağılma süreci ve savaşı iç içe anlatır. Nimeta Stefan'a olan büyük aşkına rağmen ailesini bir arada tutma mücadelesi verirken, Boşnak halkı da ülke bütünlüğü için Sırp'lara ve Hırvat'lara karşı ölümüne bir mücadele başlatmıştır.

3.2.1. Anlatıcı

Sevdalinka adlı bu romanda "o" anlatıcı tipi kullanılmıştır. Yazar, eserde yaşanan olayların aktarılmasında ve karakterlerin tanıtılmasında bu anlatıcı türünden yararlanmışır. "O" anlatıcı esnek yapısı sayesinde yazarlar tarafından en fazla kullanılan anlatıcı tipidir. "O" anlatıcının, "ilahi", "yansız" ve "kişisel" olmak üzere üç konumu da eserde etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Romanda özellikle kahramanların iç dünyalarının anlatıldığı bölümlerde "ilahi konum" dan faydalanılmıştır:

"Bir savaş çıkarsa Stefan orduya alınabilir miydi? Savaşa katılmak yaralanmak ve ölmek demektir. Ne zamandır haber alamıyordu ondan. Hayatında mutlaka bir kadın vardı. Belki de evlenmişti. O kadar çocuk seven biri, çocuğu olsun isteyen biri..."¹⁰⁸

"Yansız konum" da eserde karşılaşılan bir diğer "o" anlatıcı tipidir. Yansız anlatım, özellikle tasvirlerde ve diyalog bölümlerinde dikkati çeker. Anlatıcı Nimeta'nın gençliğinde İstanbul'a gittiği zamanı anlatırken bu anlatıcı tipini kullanmıştır:

"Nimeta, ilk gençliğinde İstanbul'a geldiğinde, Arnavutköy'deki akrabalarının evinin balkonundan oltalarını denize fırlatır balık tutarlardı. Fiko ile Hana'ya da su üzerindeki bu evi göstermek istedi. Arnavutköy'deki akraba evi, deniz kenarında değildi artık. Deniz yoktu. O

¹⁰⁸ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.72-73.

koyu lacivert, serin deniz, içine atlayana bir kristali çıtır çıtır kırıyormuş hissi veren su, yoktu. Yerine, herhangi bir liman şehrinin, bulanık, kirli, yüzölmez suyu gelmişti. Erenköy'de ise yazlarını geçirdikleri köşkten, korudan eser kalmamıştı. Köşkerin, çınarlı, çamlı bahçelerin yerini gökyüzüne yükselen büyük beton apartmanlar almıştı. Raziyanım'ın akrabaları yüksek tavanları elişi oymalarla süslü, çok odalı konaktan, yeni gelişmiş semtlerden birinde bir siteye taşınmışlardı.”¹⁰⁹

Eserde karşılaşılan diğer anlatıcı tipi de “kişisel konum” anlatıcı tipidir. Kişisel anlatım konumu, anlatıcının roman kahramanlarıyla özdeşleşmesi, olup bitenleri onların bakış açısıyla algılamasıyla gerçekleşir.

Romanda kahramanların iç dünyalarının yansıtıldığı bölümler bu anlatıcı tipine örnek verilebilir. Nimeta'nın Burhan'ın Stefan'ı öğrenmesi üzerine ne yapması gerektiğine karar verirken aklından geçenler kişisel anlatım konumu ile aktarılmıştır:

“Ben Stefan'dan uzaklaşarak payıma düşen fedakârlığı yapmıştım, şimdi fedakârlık sırası sende, beni affetmek zorundasın,” dese ne yapardı acaba Burhan? Erkeklerin nezdinde, kendi gururlarından ve egolarından daha önemli şeyler olabilir miydi? Bağışlama yeteneği, evlat sevgisi veya bir kadına duyabilecekleri dostluk duygusu gibi? Deneyecekti.”¹¹⁰

3.2.2. Bakış Açısı

Ayşe Kulin'in bu eserinde “Tanrısal bakış açısı” kullanılmıştır. Temel özelliği her şeyi bilme esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş olanaklar sağlamaktadır. Tanrısal konumuyla anlatıcı, hem anlatı dünyasındaki karakterleri hem de okuyucuyu yönlendirebilir. Bazı bölümlerde ise “gözlemci figürün bakış açısı” da kullanılmıştır.

Romanda Raziyanım'ın İstanbul'a karşı olumsuz tutumunu açıklamak için yazarın bilgi verdiği bölümlerde bu bakış açısından faydalanılmıştır:

“Osmanlı'nın dört yüz yılı aşkın saltanatı sona erdiğinde, Balkan'ın o uzun dönem içindeki efendileri, kendilerini göç yollarında bulmuşlardı. Ve o gün bugündür hep göçüyordu Boşnaklar. Savaş rüzgârları her estiğinde, ki Balkanlar'da çok sık oluverirdi bu rüzgâr, Bosnalı dengini toplayıp düşer oluştı yollara.

---

¹⁰⁹ a.g.e., s.97-98.

¹¹⁰ a.g.e., s.143.

İstanbul, ayrı düşen ana oğullar, karı kocalar, kardeşler, sevgililer demektir. Dönüşü olmayan gidişler, hasreti dinmeyen gurbetler demektir. Ne zaman birileri gitmeye kalksa Bosna topraklarından İstanbul'a doğru, acı ve özlem eşlik ederdi gidene, sonsuza kadar.

Bosna ve İstanbul, aynı kaynaktan fıskıran ama değişik yataklarda çağıldayan iki nehir gibi, asırlardır birbirlerine kavuşmadan akıp duruyorlardı mecralarına doğru, İstanbul'a, Bursa'ya, İzmir'e, Adapazarı'na göç veren Bosna, huzuru, güveni, mutluluğu yakalamak için, beş parmağını açarak, elini Trakya üzerinden Anadolu'ya uzatan güçsüz düşmüş bir dev gibiydi."¹¹¹

Yazar, Nimeta'nın okuduğu makaleden hareketle ülkedeki siyasi durum hakkında bilgi verirken gözlemci figür olarak Burhan'ın ifadelerinden faydalanır:

"Sahiden aklın Fiko'nun futbol sahasında geziyor olmalı senin Nimeta. Burada anlaşılacak bir şey yok ki. Hırvatistan Cumhurbaşkanı Tudjman ile Savunma Bakanı Şpegeli'nin bir türlü uzlaşamadıkları belli. Şpegeli Hırvatistan'daki JNA mensuplarını tutuklamak, silahlarına el koymak ve askeri zafer kazanmak istiyor. Tudjman ise ülkesinin özgürlüğünü uluslararası platformda kazanmaktan yana. Silaha sarılırsa, fırsatı kaçıracağını düşünüyor, bu kadar basit."¹¹²

Ayşe Kulin bu eserinde tek bir bakış açısına bağlı kalmamış, kahramanların tanıtılmasında ve olayların aktarılmasında farklı bakış açılarına yer vermiştir. Her kahramanın olayları ve kişileri değerlendirmesi, o kahramanın duygu ve düşünce dünyasına, aldığı eğitim ve birikime, sosyal konumuna göre değişiklik göstermektedir.

3.2.3. Anlatım Teknikleri

Ayşe Kulin bu romanını oluştururken çeşitli anlatım tekniklerinden faydalanmıştır. Bu şekilde anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandıran yazar, anlatmak istediği konuyu daha etkili ve güzel bir şekilde ifade etme olanağı elde eder. Sevdalinka'da kullanılan anlatım teknikleri anlatma-gösterme, diyalog, montaj, geriye dönüş, iç monolog, mektup, özetleme ve iç çözümleme tekniğidir. Romanda bu anlatım tekniklerinin kullanımına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

---

¹¹¹ a.g.e., s.17.

¹¹² a.g.e., s.73-74.

3.2.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Sevdalinka'da anlatma-gösterme teknikleri romanın bazı bölümlerinde bağımsız verilirken bazen de iç içe kullanılmıştır. Nimeta gazeteye geldiğinde kendisine verilen faks hakkında anlatıcının bilgi verdiği kısım anlatma tekniğine örnek gösterilebilir:

“Belgrad'da basılan 24 Eylül 1986 tarihli Vecernje Novosti gazetesinde Sırp akademisyenlerin hazırlamış olduğu bildirden bir alıntı vardı. Yazıda, Hırvatistan sınırları içindeki Sırpların büyük bir tehlike içinde oldukları ve önlem alınmadığı takdirde tüm Yugoslavya'da çok büyük sorunların yaşanacağına işaret ediliyordu. Bu bildiri ile ilgili bilgiler, çoktan kulaklarına gelmişti habercilerin. Hatta Akademi'de böyle bir çalışmanın başladığını, Cumhurbaşkanı Stamboliç'e gizli polis haber bile vermişti. Bir Sırp milliyetçisi olduğu için, Hırvatlarla Slovenler tarafından Sırp taraftarı olmakla, Sırplar tarafından ise Sırp menfaatlerini yeterince korumamakla suçlanan Stamboliç, hazırlanmakta olan bildirin yalnızca...”¹¹³

Nimeta'nın kızıyla yaptığı konuşmadaki diyalog parçaları gösterme tekniğinin uygulanışına örnek verilebilir. Okuyucu bu konuşmalarla parçada yer alan duygu, düşünce ve olaylara doğrudan tanıklık eder:

“Mavi bluzu mu giysem, pembeyi mi anne?”

Küçük kızı elinde iki bluzla dikilip duruyordu karşısında.

“Hangisini istersen onu giy.”

“Sen söyle.”

“İsteddiğini giy, kızım. İşim var benim, baksana.”

“Masanın başında öyle duruyorsun ama anne. Nasıl iş bu?”

“Yazacağım yazıyı düşünüyorum,. Sen kafamı karıştırıyorsun.”

“Bugün müsamereye katılacak çocukları seçecekler. Çok güzel...”¹¹⁴

Hüsrev Ağa'nın Salih Zeki Bey'in konağına vardığında avluda ev sahibini beklerken anlatıldığı tasvirlerin de yer aldığı ifadelerde gösterme yöntemi uygulanmıştır. Okuyucunun dikkatinin eser üzerine yoğunlaştığı bu bölüm aşağıda verilmiştir:

¹¹³ a.g.e., s.7-8.

¹¹⁴ a.g.e., s.4.

“Konağa vardığında az bekledi iç avluda. Ayaklarına kapı önüne çifter çifter dizilenmiş incecik, yumuşacık oğlak derisinden yapılmış terliklerden birini geçirdi. Güneş ışığının apaydınlık ettiği selamlığa aldılar onu. Soğuk vişne şerbeti ve İstanbul’dan gönderilmiş güllü, sakızlı lokum ikram ettiler. Dikkat etti, vişne şerbetini sundukları ibrik on yedi yıl önce kendi eliyle işlediği ibrikti. Tepsi de öyle. Göğsü kabardı. Gençliğinde çiraklardan medet ummaz, kendi elleriyle işlerdi gümüşü. Şimdilerde elleri titriyor, gözleri eskisi kadar iyi görmüyordu ince işi. Az bekledi, biraz sonra kapıdan uzun boyu, çakmak çakmak mavi gözleri ve tiril tiril sadakor mintanıyla Salih Zeki Bey girdi içeri. Hüsrev Ağa’yı ileri yaşına yaraşır bir şekilde hürmetle selamladı, hal hatır sordu.”¹¹⁵

Nimeta, kameraman arkadaşı ve diğer birçok gazeteci Miloseviç’in konuşmasını dinlemek üzere Kosova’da bulunmaktadır. Burada Kültür Evi’nin önünde toplanan kalabalığın anlatıldığı ifadelerde anlatma-gösterme teknikleri iç içe verilmiştir. Aşağıda parantez içindeki yerler anlatma, diğerleri gösterme tekniğinin kullanımına örnektir:

“Miloseviç’i dinlemek için nereden çıktıkları belli olmayan on binlerce Sırp, konuşmanın yapılacağı Kültür Evi’nin önüne birikmişti. Yüzde doksan çoğunluğu Arnavut kökenli olan kente sanki gökten zembille inmişlerdi. [Sırplar Kültür Evi’nin kapısını zorlarken coplu polisler halkın kapıya yığılmasını önlemeye çalışıyor, aşırıya kaçan göstericilerden Miloseviç’i koruyabilmek için insanları itip kakıyorlardı. On binlerce kişinin içeri alınabilmesi imkânsızdı. Polisler megafonlarla insanları sakin olmaya davet ediyordu. Birdenbire sokağın köşesini tutmuş olan bir kamyondan polislerin üzerine taş parçaları yağmaya başladı. Aynı anda Sırplar da taş atanlara müdahaleye davranan polisler, “Katiller! Katiller! diye tempo tutarak bağırırmaya başladılar...”¹¹⁶

Nimeta’nın Burhan’ı aramak için tek başına Yahudi Mezarlığına gitmek üzere evden ayrılmasının anlatıldığı bölümde gösterme tekniği kullanılmıştır. Aşağıda verilen bölümde, anlatıcı Nimeta’nın eylemlerini sırasıyla okuyucuya naklederken okur da kendini olayların içinde hissederek adeta tanıklık etmiştir:

“Nimeta havanın kararmasını bekledi. Çocuklar yattıktan sonra etekliğini çıkarıp kot pantolonunu giydi. Bir not yazıp sokak kapısının yanındaki masaya bıraktı. Yanına ona gece sokağa çıkma izni veren belgeyi aldı. Yaz geceleri serin olurdu Saraybosna’da, üzerine bir hırka, ayaklarına oğlunun basketbol ayakkabılarını geçirdi. Tam kapıdan çıkarken geri döndü, çekmecenin içindeki el fenerini aradı. Ne zaman telaşla bir şey arasa bulamazdı. Çekmecelerin içindeki eşyalar, zarflar, mektuplar, resimler yerlere saçıldı. Hana’nın doğduğu

¹¹⁵ a.g.e., s.19.

¹¹⁶ a.g.e., s.29.

hastanede, babasının kollarında çekilmiş ilk resmi... Nedense alıp cebine attı resmi. El fenerini buldu. Yaktı, söndürdü, işliyordu. Dökülenleri geri tikiştirdi çekmecelere. Sabahtan beri yağmur çiselemişti zaman zaman. Fiko'nun kepinin içine saçlarını tikiştirdi. Çıktı.”¹¹⁷

3.2.3.2. Diyalog Tekniği

Nimeta, gazetesi için Kosova'ya Miloseviç'in mitingini izlemeye gittiği sırada Londra'da sandığı Stefan ile karşılaşır. İlişkilerinin tamamen bittiğine kendini inandıran Nimeta, uzun zaman sonra sevdiği adamı karşısında görünce oldukça şaşırır. İkilin arasında geçen aşağıdaki konuşmada bu şaşkınlığın yanı sıra Nimeta'nın kırgınlığı da görülmektedir:

“Nimeta!”

“Stejo! Ne işin var burada senin?”

“Ben de haberci değil miyim?”

“Ben seni Londra'da sanıyordum.”

“İki ay önce döndüm.”

“İki ay önce ha?” Sesindeki hüzün belli oluyordu Nimeta'nın.

“Seni aramadım çünkü...”

“Bana izahat vermeye mecbur değilsin.”

“İzahat vermek için söylemiyorum, seni aramadım çünkü...”

“Stefan, nedenini merak etmiyorum.”

“Biz dost değil miyiz Nimeta?”

“Her zaman dostuz.”

“Buna sevindim,” dedi Stefan. “İyi misin artık? Rahatsızlığın tamamen geçti mi?”

“İçki problemimi mi soruyorsun, uykusuzluğumu mu, yoksa...”¹¹⁸

Burhan'ın mühendislere ödeme yapmak üzere Knin'e gitmesiyle kendisinden haber alamayan Nimeta, eşi hakkında endişelenmeye başlar.

---

¹¹⁷ a.g.e., s.151.

¹¹⁸ a.g.e., s.31.

Patronu ve iş yerindeki arkadaşıyla bu endişelerini paylaşır. Aşağıdaki diyalog parçasında Nimeta, patronu İvan'a kocasının bulunduğu şehrin yakınındaki iş için kendisini göndermesini rica etmektedir. Bu şekilde ondan haber alabileceğini düşünür. Bu diyalogların kullanımında da yazar konuşma çizgisi yerine tırnak işaretini tercih etmiştir. Romanın tamamında aynı durum görülür.

“Biliyor musun İvan, bu benim kocam, olacakları hep bildi.” demişti Nimeta patronuna.

“Darılma ama o kadar akıllıysa Knin'de işi ne?” diye lafa girmişti Sonya.

“Mecburdu. Gitmeseydi hiç gidemeyecekti. Yolları kapadılar işte gördün,” diye savunmaya çalışmıştı kocasını Nimeta. Kendisinde Burhan'dan şikayet etmeye hak görürdü ama başka kimseye de söz söyletmezdi, değil arkadaşlarına annesine bile.

“Ama şimdi de dönemiyor işte.”

“İvan, lütfen bu Kijevo işini takip etmek için beni yolla!” Nimeta adeta yalvarmıştı İvan'a.

“Bu sefer durum ciddi kızım. Bir erkeğin gitmesi daha doğru olur.”

“İvan, bugüne kadar nereye yolladınsa gittim. Hiç mahzur görmedin beni Kosova'ya, oraya buraya gönderirken.”

“O zaman işler başkaydı. Şimdi basbayağı bir savaş...”¹¹⁹

Anlatıcı, diyalog tekniğini kullanarak kahramanın içinde bulunduğu psikolojik durumu doğal bir şekilde okuyucuya aktarır. Metnin ağırlığını hafifletirken akıcılık kazanmasını sağlar.

3.2.3.3. Montaj Tekniği

Eserde birkaç yerde montaj tekniği kullanılmıştır. Anlatıcı, atasözleri ve deyişlerden faydalanmak suretiyle bu tekniği kullanarak asıl metni zenginleştirmiş, beslemiştir.

Miloseviç Sırbistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından olası bir iç savaşta ordunun Sırların tarafında savaşması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum da açıkça anayasaya aykırı bir eylem olacağından insanlar sonunda

---

¹¹⁹ a.g.e., s.76

kendisinin gerçek yüzünü fark eder ancak artık iş işten geçmiştir. Bu saatten sonra onu durdurmak için geç kalınmıştır. Aşağıda verilen ifadede koyu şekilde yazılmış olan kısım montaj tekniğine örnektir:

“... Ama artık Miloseviç'ten kurtulmak için çok geç kalınmıştır. **Atı alan Üsküdar'ı geçmişti.**”¹²⁰

Burhan ve Raif İzzetbegoviç'in izlediği ülke politikası hakkında konuşurken devlet adamının içinde bulunduğu zor durumu anlatmak ve hangi kararı alırsa alsın olumsuz sonuçları olacağını ifade etmek için Burhan'ın kullandığı deyiş montaj tekniğine örnek teşkil eder:

“Avrupa Topluluğu ocak ayında Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımamış olsaydı, şimdi İzzetbegoviç çırpınıp durmayacaktı,” dedi Burhan, içkisinden kocaman bir yudum daha aldı. “**Şimdi artık aşağı tükürse sakal, yukarı tükürse bıyık.** Kendi bağımsızlığını ilan etmeseydi, bu sefer de Sırp'ların yumruğu altına girecekti.”¹²¹

Raif Sırp'larla savaşmak üzere dağa çıkacağını söylediğinde annesi Raziyanım ve Nimeta başta endişe etse de bu kararın onun üzerindeki etkisini görerek kabul etmişlerdir. Ailesinin kaybetmesinin ardından tek kelime etmeyen Raif, ilk kez dağa çıkacağını söylemek için konuşmuştur. Annesi ve ablası kendisi için bir valiz hazırladığı sırada Raziyanım'ın fazla çamaşır koyması üzerine Nimeta itiraz etse de yaşlı kadın kızına aldırılmaz. Aşağıdaki ifadelerde Raziyanım'ın konuşmasında geçen atasözünün kullanımıyla montaj tekniğinden faydalanılmıştır:

“Nereden buldun bunca donu ve atleti, anne?” diye sordu Nimeta.

“Babanın çeyizinden bile çamaşır var bunların arasında,” dedi Raziyanım.

“Ne yapacak Raif, kırk yıl öncesinden kalan donları anne?”

“Kendi giymezse oradakilere verir. **Sakla samanı gelir zamanı,**” dedi Raziyanım.¹²²

---

¹²⁰ a.g.e., s.71.

¹²¹ a.g.e., s.107.

¹²² a.g.e., s.174.

3.2.3.4. Geriye Dönüş Tekniği

Sevdalinka'da geriye dönüş tekniğine sıklıkla yer verilmiştir. Bir kahramanın ya da olayın geçmişini hemen romanın başında anlatmayan yazar, bu şekilde okurun merak duygusunu kamçulamak ister. Daha sonra sözü edilen kahraman ya da olayla ilgili bilgiler geçmişe dönerek verilir.

Nimeta mutfakta çocuklarının kahvaltısıyla ilgilenirken bir yandan da geçmişte Stefan'a verdiği sözü düşünmektedir. Kocasına ilişkisini anlatacağına ve ondan ayrılacağına dair sevdiği adama söz vermiştir. Ancak çeşitli sebeplerle ertelediği bu sözü bir türlü yerine getirememiştir. Nimeta'nın mutfak masasında otururken daldığı bu düşüncelerle yazar, okuyucuyu üç yıl öncesine götürerek Stefan'ın Nimeta'dan kocası ve kendisi arasında bir seçim yapmasını istediğinin bilgisi verir. Yapıcı geriye dönüş tekniğiyle yazar uzun zaman öncesine giderek okura bilgi verir:

"Fiko gitti. Nimeta iskemleye çöküp mutfak masasına uzattığı kollarına başını dayadı. Yıllardır geciktirmeye çalıştığı an, hızla yaklaşıyordu. Stefan'a aralarındaki ilişkiyi kocasına anlatacağına dair söz vermişti. Bu sözü üç yıldır erteliyordu. Önceleri çocuklarının küçük olduğu bahanesini öne sürmüştü. Sonra, babası hastalanmıştı, onu üzemeyeceği bahanesine sığınmıştı. Derken Hana'nın okula başlamasını beklemişti. Bahaneler tükenmişti sonunda.

"Bir seçim yapmak zorundasın Nimeta," demişti Stefan. "Ben bu şekilde devam edemeyeceğim. Ya beni seç, ya kocanı. Sevdiğim kadının başka biriyle evli olmasına daha fazla dayanamayacağım."

"Ona boşanmak istediğimi söyleyeceğim. Bu hayattan bıktığımı, çok yalnız kaldığımı..."

"Olmaz, işin aslını anlatacaksın Nimeta. Kocan başka bir erkeğin varlığını bilmezse, boşanmaya razı olmaz. Adama kendinde kusurlar arattırma..."¹²³

Nimeta iş yerinde önüne konan fakslanmış gazeteye göz attığında üç yıl öncesine geri döner. Kendisinin yaşamını ve Yugoslavya'nın geleceğini etkileyecek olaylar, her ikisi de, aynı zamanda yaşanmaya başlamıştı. Aleksandar Rankoviç'in cenaze töreninin olduğu tarih, Stefan'la da tanıştığı

---

¹²³ a.g.e., s.2-3.

güne denk geliyordu. Yine aşağıdaki satırlarda da üç yıl gibi uzun bir geçmişten bahsedilirken yapıcı geriye dönüş tekniği kullanılmıştır:

“İrkçilerin gövde gösterisine dönüşen bu cenaze töreninde, değişik yerlerden töreni izlemeye gelmiş pek çok gazeteci vardı. Zagreb’den gelen gazeteci Stefan Stefanoviç ile tanışması da bu nedenle aynı güne, 1983’ün 20 Ağustos’una rastlıyordu Nimeta’nın.

Sırbistan dışında, tüm Yugoslav cumhuriyetlerinin gazetecileri, cenaze sonrasında anlaşarak, o tarihte Belgrad Belediye Başkanı olan İvan Stamboliç’e olayları kontrol altına alamadığı için protesto mesajları yollamışlardı. 1986’da artık Sırbistan’ın Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturmakta olan Stamboliç, 1983 yılında o gün, olaylara müdahale etmemiş, sadece seyirci kalmıştı.”¹²⁴

Yetmişli yılların başında Nimeta genç bir kızken ailesiyle birlikte gittiği İstanbul’da akrabalarının yanında vakit geçirmiştir. Bu sırada kaldıkları köşkün yan komşusunun oğlu ile flört eden Nimeta, babası razı olsa da annesinin itirazı üzerine ayrılarak ilişkisini bitirmek zorunda kalmıştır. Burada yazar Nimeta’nın şu anda olduğu gibi geçmişte de ailesinin tepkisinden çekindiğini, onlara karşı gelemediğini ifade eder. Bu bölümler yapıcı geriye dönüş tekniğiyle ifade edilir:

“Yetmişli yılların başında, ailece İstanbul’a gitmişlerdi. Orada hem babasının hem de annesinin yıllardan beri görmedikleri akrabaları vardı. On beş-on altı yaşlarındaydı Nimeta. Uzun boylu, açık kumral, buğday başağı gibi bir kızdı. İstanbul büyülemişti onu. Birkaç yaz üst üste gelmişler, Erenköy’de oturan akrabalarının yazlığında kalmışlardı.

...

O yazların birinde, Erenköy’deki köşkün yan komşusunun oğlu ile flört etmişti. Yaz tatillerinin gelmesini ipe çekerek bekler olmuştu. Sevgilisinden gelen mektupları sökmek için Türkçe öğrenmeye başlamıştı.

Bir yaz günü Bosna’ya dönmeden önce Nimeta’yı istemeye gelmişlerdi Erenköy’deki komşuları...”¹²⁵

Raif eniştesiyle birlikte dağda vakit geçirdiği zaman boyunca onun farklı taraflarını tanıma fırsatı bulmuştur. Çatışma sırasında yaralanan Fiko’nun başında ambulansda beklemekte olan Burhan’ı izlerken eniştesinde keşfettiği değişik yönleri düşünür. Bu sırada da Fiko’nun yaralandığı zaman

---

¹²⁴ a.g.e., s.9.

¹²⁵ a.g.e., s.16.

eniştesiyle olan konuşmasını hatırlar. Anlatıcı Burhan'ın karakteri ve yaşadığı değişim hakkında okuru bilgilendirmek için geçmişe giderek ikilinin konuşmasını okura nakleder. Daha yakın bir zamana giden yazar, bu bölümde dar anlamda geriye dönüş tekniğini kullanmıştır:

“Fiko yaralandığında da paniğe kapılmamıştı. Çadırına girmiş, başını elleri arasına almış, bir beş dakika müddetle düşünmüştü. Önce doktorla sonra oğluyla konuşmuş ve çocuktan bacağı kesilirse, ölmeyi tercih edebileceğini öğrenmişti.

“Enişte, o daha çocuk. Onun lafıyla nasıl karar alabiliyorsun?” demişti Raif. “Fiko yaşında binlerce genç kolsuz ve bacaksız kaldı bu savaşta. Yaşasın da bir bacağı olmasın.”

“Onun lafıyla karar almıyorum. Bir bacak kaybetmenin onun için önemini öğrenmek istedim,” demişti. “Bana, ‘beni kurtarın, hemen kesin bacağımı, yaşamak istiyorum’ da diyebilirdi. Demedi.”

“Şimdi ne olacak?”

Şimdi bacağını kurtarmaya çalışacağım. Son ana kadar. Yoksa bacak gidecek.”

“Burada mı...”¹²⁶

3.2.3.5. İç Monolog Tekniği

Eserde bu tekniğin kullanımında okuyucu Nimeta'nın düşünceleriyle karşı karşıya gelir. Yazar burada aradan çekilmiş, gerekli yorum ve açıklamaları okucuya bırakmıştır.

Nimeta Hırvatistan'la ilgili okuduğu bir rapor üzerine Stefan'ı düşünmeye başlar. Bu sırada kendi kendine söyledikleri iç monolog tekniğine örnektir.

“Bir savaş çıkarsa Stefan orduya alınabilir miydi? Savaşa katılmak, yaralanmak ve ölmek demektir. Ne zamandır haber alamıyordu ondan. Hayatında mutlaka bir kadın vardı. Belki de evlenmişti. O kadar çocuk seven biri, çocuğu olsun isteyen biri. Ama evlenecek olsa haber vermez miydi? Vermezdi elbette. Kendini yarı yolsa bırakmış bir eski sevgiliye niye hesap verme gereği duysundu ki?”¹²⁷

---

¹²⁶ a.g.e., s.248.

¹²⁷ a.g.e., s.72-73.

3.2.3.6. Mektup Tekniği

Eserde mektup tekniği oldukça fazla karşımıza çıkar. Nimeta çalıştığı gazetenin görevlendirmesiyle Slovenya'ya gittiğine orada olup bitenler hakkında bilgi vermek amacıyla Bosna'ya telgraf eker.

Duruşmaların yapıldığı binanın n mahşer yeri gibi. Her Allah'ın günü binlerce insan bıkıp usanmadan buraya toplanıyor ve gösteri yapıyorlar. Elleri halka kapalı, sanıklara avukat tutma ve kendi dillerinde savunma hakkı tanımayan bu mahkemeyi şiddetle protesto eden pankartlar taşıyorlar. İçerdekiler pankartları ve kalabalığı göremiyorlar ama..."¹²⁸

Stefan orduya katılmadan önce Nimeta'yla birlikte kaldıkları otelde yatağın başucuna bir not bırakır. Bu da mektup tekniğinin uygulanışına örnektir.

"Elveda sevgilim, beni lme çok mutlu yolluyorsun ama eğer sağ kalırsam sana verdiğim sözü tutacağım."¹²⁹

Nimeta'nın oğlu Fiko babasının yanında savaşmak için evden ayrılmadan önce annesine bir mektup bırakır. Bıraktığı bu notta dayısıyla birlikte kendisinin de Bosna için savaşmak üzere dağa çıktığını ifade eder.

"Sevgili anneciğim,

Sana daha önce söylemek istedim ama bana mani olmandan korktum. Ben de dayımla birlikte, babamın yanına Bosna için savaşmaya gidiyorum nk benim yaşımda birçok genç savaşıyor ve ben de onlardan biri olmak zorundayım. Babamı ziyarete gittiğimiz günden beri istiyordum bunu. Aklımı başka hiçbir şeye veremiyordum. Beni anlayacağını, affedeceğini biliyorum. Anneannemi, Hana'yı ve seni binlerce kere öperim. Benim için üzülmeyin ve merak etmeyin. Babam ve dayımla birlikte olacağım ne de olsa..."¹³⁰

Nimeta Hana'nın defterini karıştırdığı sırada kk kızın yazdığı satırlarla karşılaşır. Burada kızı Hana, babasının ardından dayısı ve abisinin de orduya katılmak üzere savaşa gitmesiyle ilgili kaygılarını paylaşır:

---

¹²⁸ a.g.e., s.48.

¹²⁹ a.g.e., s.87.

¹³⁰ a.g.e., s.181.

“2 Temmuz, 1992

Babamdan sonra dayım ve Fiko da orduya katılmak üzere gittiler. Annemle ve Bozo'yla yapayalnız kaldık. Fiko'dan kurtulduğum için çok sevineceğimi sanıyordum ama onu inanılmaz özlüyorum. Tıpkı babamı özlediğim gibi... hatta daha çok. Çok çok çok özlüyorum. Annem ve anneannem onu benden daha çok seviyorlar diye onu kıskandığıma öyle pişmanım ki. Keşke burada olsa da beni hep kızdırsa...”¹³¹

3.2.3.7. Özetleme Tekniğı

Eserin ilk sayfalarında Nimeta'nın yaşamı hakkında bilgi verilirken özetleme yoluna gidilmiştir. Burada kısaca kahramanın ailesi ve arkadaşlarıyla ilişkilerine değinilmiştir.

“Üç yıldır bir kadına yakışmayacak kadar çok içtiğinin, kocası, annesi ve arkadaşları kadar oğlu da farkındaydı elbette. On bir yaşındaydı Fiko. Akli da boyu gibi yaşına göre hızlı gelişmişti. Uyanık, cin gibi bir çocuktü. Nimeta, zaman zaman onun bakışlarını üzerinde hissettiğinde, içini okuyabilmesinden korkardı, yüreğini okuyabilmesinden...”¹³²

Anlatıcı Nimeta'nın gazeteden arkadaşı Mirsada hakkında da bilgi verirken bu teknikten faydalanmıştır. Genç kadının on aydan beri sürdürdüğü yaşantısı, kocasından ayrıldıktan sonraki yaptıkları, sevgilisiyle olan birlikteliğıyle ilgili okuyucuyu aydınlatırken bu tekniğı kullanır.

“Mirsada on aydan beri, Belgrad muhabiri olarak Belgrad'da yaşıyordu. Kocasından ayrıldıktan sonra, Nimeta'nın tavsiyesine uymuş, çevre değıştirmenin iyi geleceğini düşünerek Bosna dışına tayinini istemişti. Zaten Bosna dışında görev yapan muhabirler için rotasyon sistemi uygulanıyordu. Sorun olmamıştı Belgrad'a yollanması. Gazeteye yakın bir eve yerleşmiş, kendine bir de sevgili edinmişti. Sevgilisi de kendi gibi gazeteciydi. Zaten bu meslekte aynı işe bulaşmayınca ilişkileri sürdürmek zor oluyordu. Medyacılardan ne sabahları belliydi ne akşamları. Muntazam saatlerle çalışan diğere meslek sahibi erkeklerin, medyada çalışan kadınlara tahammülü çok az olurdu...”¹³³

---

¹³¹ a.g.e., s.229.

¹³² a.g.e., s.2.

¹³³ a.g.e., s.35.

3.2.3.8. İç Çözümleme Tekniği

Eserde anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okura aktardığı kısımlar iç çözümleme tekniğinin kullanımına örnek teşkil eder. Yazar Nimeta'nın hisleri hakkında bilgi vermek için bu tekniğe başvurarak kahramanın psikolojisini, zihninden geçenleri dışa aktarır.

Nimeta Stefan'la olan ilişkisini kocasının bir şekilde öğrendiğini söylemesi üzerine şaşkına döner, ne söyleyeceğini bilemez. Bu sırada yazar araya girerek onun içinde bulunduğu psikoloji hakkında bilgi verir.

“Nimeta, akşam yemeği için sofrayı kurarken tedirgindi. Biraz sonra Burhan geldiğinde çocuklar yatana kadar hiçbir şey olmamış gibi davranmaya karar vermişti. Onlar ortalıktan çekildikten sonra açacaktı konuyu. Hiçbir şeyi saklamayacaktı. Burhan'ın Stefan'la ilişkisini öğrenmiş olduğunu biliyordu artık. Ama bu ilişkinin çoktan bitmiş olduğunu da öğrenmeliydi kocası. Burhan'a onu bırakmayı başaramadığını, evini ve çocuklarını asla terk edemediğini, kendiyi iç hesaplaşmasında kocasını tercih ettiğini anlatmalıydı. Burhan'dan onu anlamasını ve bağışlamasını istemeliydi...”¹³⁴

Nimeta Saraybosna'dan Tuzla'ya yaptığı yorucu yolculuk sırasında aklına kocasını, kardeşini, oğlunu getirir. Onların çok zor şartlar altında dağlarda çarpıştığı gerçeğine bir türlü alışamaz. En çok da oğlunun gidişine, kendisini yalnız bırakmasına üzülmüştür. Burada anlatıcı, Nimeta'nın zihninden geçenleri okura aktarır.

“Nimeta'yı yapayalnız bırakıp gitmişlerdi. Onun, bir kız çocuğunun ve yaşlı bir annenin sorumluluğunu taşıyarak, tek başına, savaşın ortasında neler çekebileceğini hiç ama hiç düşünmemişlerdi. En çok da oğluna kıızıyordu. Raif zaten dağa çıktığında aklını yarı yarıya yitirmiş sayılırdı. Şerefli bir ölüme koşmuştu acılarından kurtuluş için. Burhan karısının ihanetini öğrenmiş, kalbi kırılmıştı. Ama Fiko, sevgili Fiko'su neden gitmişti, bir veda bile etmeden?...”¹³⁵

3.3. DRİNA'DA SON GÜN

Drina'da Son Gün Faik Baysal'ın 1972 yılında yayınlanan romanıdır. Eser, Yugoslavya iç savaşı sırasında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan bir

---

¹³⁴ a.g.e., s.139.

¹³⁵ a.g.e., s.210-211.

ailenin yaşadıklarını anlatır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yüz Temel Eser listesinde yer alan roman, gerçek hayatta yaşamış Rıza Selmanoviç'in anılarından yola çıkılarak yazılmış belgesel niteliğinde bir yapıttır.

Faik Baysal bu romanda İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yugoslavya Türklerinin yaşadıklarını tarihi gerçeklere bağlı kalarak anlatmış, savaşın neden olduğu dram ve acıları ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.

Priyepoye'den yola çıkan Türk, Arnavut, Boşnak, Hırvat ve Sırp yolcuların bulunduğu otuz beş model Fiat marka otobüs yolda Alman askerleri tarafından durdurulur. Yolcular korkudan ne yapacaklarını bilemez. Arama yapan askerler hiçbir şey bulamayınca Popoviç adındaki yaşlı bir adamı götürürler. Sonrasında yoluna devam eden otobüste Bsenka adlı Sırp bir kadın Çetnik liderleri Mihayloviç ve Neniç'ten övgüyle bahseder. Bunun üzerine diğer yolcular kadını dövecekken Selmanoviçlerin kahyası olan Mehdi Azamoviç kadını kurtarır. Çiftliğe yaklaştıklarında otobüsten inen Azamoviç, odasına vardığında yolculuk sırasında yaşananları düşünür ve uykusu kaçır. Hava almak için dışarı çıktığında Sırp arkadaşı Mordaç'la karşılaşır. Mordaç bağımsız Yugoslavya için Çetniklere katılmış; Neniç ve Goril İpan'ın çetesine girmiştir. Azamoviç'le konuştuğu sırada Alman askerlerinin sesini duyar ve tüfeğini bırakarak kaçır. Askerlerin tüfeği odasında bulması üzerine Azamoviç tutuklanır.

Rıza Selmanoviç eğitim için Londra'ya gönderdiği oğlundan uzun süredir haber alamadığı için endişelidir. Bu sırada da komşuları Osmanoviç Çetniklerin saldırısına uğrayarak öldürülür. Doktor Metroviç tek çarenin Türklerin örgütlenerek Balkanlara çıkması olduğu konusunda Selmanoviç'i ikna etmeye çalışır. Selmanoviç başta kararsız kalsa da askerlerin götürdüğü Azamoviç'in kurşuna dizildiğini öğrenmesi ve daha başka olayların yaşanması sonucunda ikna olur ve kendisinin lideri olduğu TürkDivisia örgütü kurulur. Bu olaylar yaşanırken Almanların bombardımanı altında olan Lonrada'da Selmanoviç'in oğlu Dünder, kaldığı pansiyonun bombalanması sonucu hayatını kaybeder.

TürkDivisia oluşumu içinde bulunduğu koşullara rağmen başarılı sonuçlar elde etmiştir. Selmanoviç bir yandan arkadaşlarıyla beraber

dağlarda Çetniklere karşı mücadele ederken diğer taraftan ailesini Türkiye'ye göndermeye çalışır. Ailesi, komşuları Osmaniç'in karısı ve kızı evlerini boşaltarak yola çıkmak için hazırlanır. Bu sırada Hristiyan papazı olan Peder Yuvan onlara kaçımları için yardım edebileceğini söyler ancak Çetniklerin saldırısına uğrayan grupta diğerlerinin hayatta kalması için Peder Yuvan yaşamını feda eder. Aynı dinden bile olmayan bu kişinin kendileri için hayatını vermesi üzerine herkes duygulanır. Roman gözyaşları içinde Peder Yuvan'ı toprağa veren kafilenin tekrar geri dönmek üzere Türkiye'ye doğru yola çıkmasıyla son bulur.

3.3.1. Anlatıcı

Faik Baysal'ın *Drina'da Son Gün* adlı bu eserinde "o" anlatıcı ön plandadır. Baysal eserde olayların anlatılmasında ve karakterlerin tanıtılmasında bu anlatıcı türüne ağırlık vermiştir. "O" anlatıcının "ilahi", "yansız" ve "kişisel" olmak üzere üç tipi de romanda kullanılmıştır.

Eserde çoğunlukla kahramanların iç dünyalarının anlatıldığı bölümlerde "ilahi konum" dan faydalanılmıştır. Aşağıda verilen bölümler "ilahi konum"a örnek teşkil etmektedir:

"Selmanoviç'in bu kadar üzülmesinin hiç gereği yoktu. Metroviç böyle şeylere aldırın adamlardan değildi. Okuduğu kitaplar sayesinde birçoklarını kazıklaştıran bir gururu, yüzünde aldatici ikinci bir yüz olarak taşımaktan kurtulmuştu. Hatta şu sıra buraya kadar neyle ve nasıl geldiğinin farkında değilmiş gibi görünüyordu. İçinde insanlara karşı hiç soğumayan bir sevgi vardı. Hastalarını kurtarmak için çırpınırdı. Ölenlerin arkasından da dünyada gözyaşı döken belki de ilk ve son doktordu."¹³⁶

"Selmanoviç'in haklı olduğu halde doktorun bu kadar ağır konuşmuş olmasına canı sıkılmıştı. Kırılan gururun altında ezildiğini, bir karınca gibi küçüldüğünü hissediyordu. İçinde durduğu yeri ateş gibi yakan bir sıkıntı vardı. En çok üzüldüğü şey de kendine olan güvenini yavaş yavaş kaybetmesiydi."¹³⁷

¹³⁶ Faik Baysal, *Drina'da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, Eylül, 2013, s.141.

¹³⁷ a.g.e., s.143.

“İlahi konum”da anlatıcı, kahramanların, olayların iç yüzünü ve ayrıntıları bilen, her şeyi sezen biri olarak okurun karşısına çıkar. Aşağıdaki ifadeler de bu duruma örnektir:

“Mitza ağzına kilit vurulmuş gibi sustu. Gerçekte yalan söyleyen komutanın kendisiydi. Bu çirkin haberi gazetelere Neniç’in adamlarına ve ondan yana olanlara gözdağı vermek için kendi eliyle yazıp göndermişti. Yalnız bundan umduğunu bulamamış, Magda’nın kurşuna dizildiğini okuyan Neniç baskısını büsbütün artırmıştı. Alman komutanları yürüdükleri yanlış yolda yürümeye devam ediyorlardı. Kendilerine haklı savaşlarını bile kaybettiren insancıl sevginin ne olduğunu bir türlü öğrenememişler, her zaman zaferin arkasını şiddet ve korku olarak bellemişlerdi.”¹³⁸

“Yansız konum” da eserde sıkça karşılaşılan bir diğer “o” anlatıcı tipidir. Yolcuların içinde bulunduğu otobüsün anlatıldığı aşağıdaki bölüm, bu anlatıcı tipine örnek verilebilir:

“Arabanın içi tıklım tıklımdı. Kadın erkek, çoluk çocuk birbirleriyle solucanlar gibi kenetlenmişler, bir yer bulup oturabilenler de yerlerine bir daha kalkamayacak biçimde çivilenmişlerdi. En fazla zorluk çekenler ortada ayakta duranlardı. Otobüsün her fren yapışında zavallıların hepsi birden bir trenin vagonları gibi birbirlerine giriyor, sonra yeniden geri vuruyorlardı. Yol dönemeçlerinde durumları daha da kötüleşiyor, birden birkaç parçaya bölünür gibi oluyorlardı. Belden yukarı bölümleri havada yarım bir daire çizdikten sonra aradan fırlayan birkaç kişi kadınlarla çocukların üstüne yıkılıyor, çok geçmeden bütün otobüsü yerinden oynatan acı bir çığlık kopuyordu.”¹³⁹

Selmanoviç’in bahçeye çıkmasıyla anlatıcının yaptığı doğa tasviri de “yansız konum”a örnek verilebilir:

“Selmanoviç bahçeye çıkar çıkmaz başını kaldırıp hemen gökyüzüne baktı. Güneş ortalıkta yoktu, gümüş tozu renginde bulutlar hiç kımıldamadan boşlukta asılı duruyordu. Dağların arkasına doğru gök daha siyah ve karanlıktı. Oradaki tepelik yerlere sel halinde yağmur yağdığı uzaktan bile belliydi. Zaten kışın ilk karı da önce hep o tepelere yağar, birkaç gün sonra da kente düşmeye başlardı.”¹⁴⁰

Eserin bazı bölümlerinde karşılaşılan anlatıcı tiplerinden biri de “kişisel konum”dur .Aşağıdaki bölüm, bu anlatıcı tipine örnek gösterilebilir:

“Benim bildiğim Mordaç iyi bir insandır. Ama yine de yanılmış olabilirim. İnsanı tanımaya gelince, bu dünyanın en güç işlerinden biridir. Değil başkasını, daha kendimizi bile

---

¹³⁸ a.g.e., s.203.

¹³⁹ a.g.e., s.8.

¹⁴⁰ a.g.e., s.119.

bilmiyoruz. Şimdi sana kendini tanımla desem bir şeyler söylersin ama yine de kendini tam bir kesinlikle ortaya koyamazsın. Bu nedenle Mordaç hakkında belki ikimiz de yanılıyoruz. Ama ona en yakın ben olduğuma göre Mordaç'ın karnını doyuran eli ısıracağını sanmadığımı söyleyebilirim. Sen ne de olsa uzaktasın.”¹⁴¹

3.3.2. Bakış Açısı

Bu eserde yaşananlar farklı bakış açılarıyla okura sunulmuştur. Yazar, kahramanların olaylara bakış açılarını, içinde buldukları durumları bazen “Tanrısal bakış açısı”yla anlatırken bazen de “gözlemci figürün bakış açısı”nı kullanmıştır. Çok sayıda kahramanın bakış açısına yer veren yazar, bu şekilde “çoğul bakış açısı”ndan da faydalanmıştır.

Azamoviç'in Mordaç'la karşılaştıktan sonra içinde bulunduğu durum ve hissettikleri “Tanrısal bakış açısı” kullanılarak okura sunulmuştur:

“Azamoviç bir türlü inanmak istemiyordu. Mordaç delirmişti ya da ne söylediğini bilmiyordu. Balkan soğğunun şakası yoktu. Kanı dondurur, kemikleri uyuşturur, insanı nerede yakalarsa orada yere seriverirdi. Bazen Balkan'a kurtlar bile dayanamazdı. 1927 kışında arabaların benzinleri bile donmuştu. Bunları bildiği halde Mordaç böyle bir gecede acaba neden yola çıkmıştı? Bu soruya verdiği cevap gerçeği belirtmekten çok uzaktı. Dilinin altında bir şey vardı, ama neydi? Dakikalar geçtikçe durumundan iyice işkillenmeye başlamıştı. Mordaç hayali geniş bir adamdı, insanı heyecanlandırmaya bayılırdı. Başından geçtiğini söylediği bu donma olayı belki de masaldan başka bir şey değildi.”¹⁴²

Romanda Selmanoviç'in gözünden yaşanan olaylardan hareketle dünya ve insanlığa bakış açısının verildiği bölümler “gözlemci figürün bakış açısı”na örnek gösterilebilir:

“Bu evde hepimiz birbirimizi seviyoruz kızım. Onun için mutluyuz bu evde. Dünyada bütün insanlar bizim birbirimizi sevdiğimiz gibi birbirlerini sevselerdi bu saçma dövüş de olmazdı. Şu dünyanın durumuna bak. Bütün insanlık hayvanlar gibi birbirini boğazlıyor. İnsanlar sevmeyi unutmasalardı bu kan şimdi boşuna akmayacaktı. Dünyada sevginin yaptığını hiçbir şey yapamaz. Sevgi bir yaz yağmuru gibidir. Nereye yağarsa orada pislik veya çirkinlik diye bir şey kalmaz.”¹⁴³

---

¹⁴¹ a.g.e., s.145.

¹⁴² a.g.e., s.63

¹⁴³ a.g.e., s.116.

Baysal ülkenin durumu hakkında bilgi vererek bazı milletlerin izlediği politikalarıyla ilgili değerlendirmede bulunurken gözlemci figür olarak Selmanoviç'i tercih etmeye devam eder:

“Suç yalnız Almanlarda değil kızım. Gerçek suçlu İngilizler. Adamlar toprak istiyor, ekip biçecek toprak verin, diyorlar. Kimsenin aldırış bile ettiği yok. Ellerinde o kadar toprak var, birazını verseler ya. Yo, babalarının tapulu malı gibi dünyada ne kadar toprak varsa hepsinin üstüne oturmuşlar, sömürüyorlar dünyayı. Açlık hiçbir şeye benzemez. Göz göre göre ölmektense Almanlar da silaha sarıldı en sonunda. Türkiye'ye de aynı şeyi yapmadılar mı? Yunanlıları saldırtıp elimizde artakalan toprakları da almaya kalkmadılar mı? Sen şu İngilizlerin ne domuz bir ulus olduğunu bilmezsin kızım.”¹⁴⁴

Üstte de ifade edildiği gibi eserde pek çok kahramanın bakış açısı görülmektedir. Peder Yuvan'ın geçmişten bu yana devam eden savaşıla ilgili görüşlerinin anlatıldığı bölümler “çoğul bakış açısı”na örnek verilebilir:

“Hayır, hiçbir zaman geç kalmadık. Bu utanç verici savaş iki bin yıldan beri sürüp gidiyor. İsa'yı çarmıha geren ellerle bugün yüzlerce uçakla kentleri bombalayan, tabancalarının kurşunlarını hiç göz kırpmadan insanların beynine boşaltan ellerin arasında hiçbir yabancılık yok. İki bin yıl önce İsa'yı korkunç işkencelerle öldüren kötülük yine gerçekte aynı kötülüktür. Yalnız şimdi karşımıza kılık değiştirmiş olarak çıkmış bulunuyor.”¹⁴⁵

Faik Baysal bu eserini tek bir bakış açısının tekeline bırakmamış; kahramanların tanıtılması ve olayların aktarılmasında farklı bakış açılarına yer vermiştir. Böylece bir kahraman ya da olay sadece yazarın veya tek bir kahramanın bakış açısından verilmemiş, farklı bakış açılarından da faydalanılmıştır. Roman kişileri tarafından dile getirilmeyen, kendilerinin de bilmediği ve görmediği durumlar ise “Tanrısal bakış açısı”yla okura aktarılmıştır.

3.3.3. Anlatım Teknikleri

Faik Baysal'ın Drina'da Son Gün adlı bu romanı, anlatım teknikleri bakımından oldukça zengindir. Eserde anlatma gösterme, tasvir, montaj, geriye dönüş, diyalog, mektup, özetleme ve iç çözümleme teknikleri kullanılmıştır.

---

¹⁴⁴ a.g.e., s.118.

¹⁴⁵ a.g.e., s.249.

3.3.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Drina'da Son Gün'de anlatma-gösterme tekniği çoğunlukla ayrı ayrı kullanılmıştır. Eserin ilk sayfasında yolcuların içinde bulunduğu otobüs gösterme tekniğinden faydalanılarak anlatılır. Aşağıdaki ifadelerde okuyucu neredeyse kendisini olayların içinde hisseder, olan biteni seyretmektedir:

“Otuz beş model Fiat marka otobüs bu çizginin ortasına gelince yavaş durdu. Ön kapılardan biri açıldı, yüzü gözü makine yağına ve toza bulanmış şoför homurdanarak aşağı atladı. Bir çarpışma sırasında ezilmış olan ön kapağı yumruklayarak açtı, iyice kızılmış olan motoru inceledi, sonra sahanlıktan aldığı kirli bir üstüğüyle vidalardan birini sıkıştırdı. İkisi de balon yapmış ön lastikleri tekmeleyerek yokladı. Arabanın üstüne iplerle bağlanmış sandık, çuval, sepet ve durmadan bağrışan tavuklarla yatak yorgan denklelerine bir göz atmayı da unutmadı. Yarı açık duran arka kapiya olanca gücüyle abandı...”¹⁴⁶

Anlatıcının arabadaki atmosfer hakkında okuyucuya bilgi verdiği bölümler anlatma tekniğine örnektir. Aşağıdaki cümlelerde okuyucuyu anlatıcıya kulak vererek olup bitenleri onun gözünden görmektedir:

“Kulaktan kulağa başlayan fısıldaşmalar her şeye rağmen bütün Yugoslavya'da Selmanoviçlerin hala sevilmekte olduklarını, ünlerinden hiçbir şey yitirmediklerini gösteriyordu. Hele Çetniklerin Türklere karşı giriştikleri amansız savaş başladıktan sonra bu en eski ve köklü Türk ailesinin adı Boşnakların ve Arnavutların bile dilinden düşmez olmuştu. En çok sözü geçen Rıza Selmanoviç'ti. Günün birinde onun vereceği bir işaretle bütün Türkler silaha sarılabilirdi...”¹⁴⁷

Eserde yer alan bazı diyalog parçalarında da gösterme tekniğinin uygulanışını görmek mümkündür. Aşağıdaki konuşma örneğinde okuyucu duygu ve düşüncelere doğrudan tanık olur:

“Yok! Hiç kimse yok! İçerisi de zindan gibi karanlık.

Her yana iyice bak.

Baktım.

Samanların içine de baktın mı?

Evet.

Bir cam olacak orda.

---

¹⁴⁶ a.g.e., s.7.

¹⁴⁷ a.g.e., s.39.

Nerede?

Dipte, yan duvarda.

Gördüm.

Aç onu bir de öyle ara bakalım. Belki karanlıkta görememiştir. Duydun mu dediklerimi?

Duydum. Burada bir şey var ama!

Ne var!"¹⁴⁸

3.3.3.2. Tasvir Tekniği

Faik Baysal bu romanında tasvir tekniğini sıklıkla kullanmıştır. Kahramanların içinde bulunduğu ruh halini, olayların geçtiği çevreyi anlatırken öznel tasvirden faydalanmıştır. Anlatıcı aşağıdaki bölümde otobüsün geçtiği çevreyi tanıtırken öznel bir şekilde tarif eder:

"Bütün çevre açıklıktı. Ara sıra cılız birkaç ağaçla bembeyaz bir minarenin yükseldiği geniş toprakların bazı yerleri sarı, yeşil, mor, siyah, bazı yerleri de Çeotina Suyu gibi çitlembik kırmızısıydı. Ufukta birbirleriyle kesişen dağların tepeleri gökyüzünün kenarında alçalıp yükselen ışıktan bir çizgi çizmişti. Bu çizgi bazı yerlerde bıçak gibi keskin ve parlaktı. Boşluğa kıvrılarak yükselen sivri ucu yağmurlu günlerden kalma bir şimşeye benziyordu."¹⁴⁹

Eserin bazı kısımlarında anlatıcı, karakterlerin içinde buldukları psikoloji hakkında bilgi verirken de tasvirden faydalanır. Aşağıdaki ifadelerde araçtaki yolcuların ruh hallerinin yanı sıra doğanın da tasviri öznel bir ifadeyle verilir:

"Kin anaforu hala yatışmamıştı ve arabanın içinde yutacak birini arıyordu. Birdenbire yumruklar havayı dövmeye başladı. Savaş insanları rezil etmişti. Kin ve ekmeğe, içtikleri suya bile sinmişti. Kimsenin hemen yanı başında göz kamaştırıcı, renkli bir ırmak gibi akıp giden tarlaları ve bir türkü gibi yavaş yavaş ortalığa yayılan kadife yüzlü akşamın güzelliğini gördüğü bile yoktu."¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ a.g.e., s.182

¹⁴⁹ a.g.e., s.7.

¹⁵⁰ a.g.e., s.23.

3.3.3.3. Montaj Tekniği

Romanda montaj tekniği nadir kullanılan tekniklerden biridir. Sırp lar ve Türklerin iyi ilişkiler içinde bulunmasının zorluğunu ifade etmek için anlatıcının kullandığı deyim bu tekniğin kullanımına örnektir.

“Çünkü bu dünya acayip olmuştu. **Deveye hendek atlattığınız**ı söylemeniz buna herkes inanır ama bir Türk’le bir Sırp’ın arkadaş olduğunu söylediğiniz zaman aynı insanlar yüzünüze gülerler ya da sizi deli olmakla suçlardı.”¹⁵¹

3.3.3.4. Geriye Dönüş Tekniği

Yazarın başvurduğu tekniklerden biri olan geriye dönüş tekniğinde anlatıcı, romanın geçtiği zamanın öncesine giderek kahramanlar hakkında bilgi verir. Bu şekilde okuyucu için bazı noktaları açıklığa kavuşturur, eserde bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olur.

Azamoviç uzun süredir görmediği Mordaç’ı karşısında bulduğunda şaşkına döner. Çiftlikten ayrıldığından beri aylar geçmiş ve kendisinden haber alamamışlardır. Mordaç’ın gidişinin tam tarihi hakkında okuru bilgilendirmek isteyen anlatıcı, geçmişe giderek kahramanın kendi ağzından olayları ifade eder. Bu bölümlerde yapıcı geriye dönüş tekniği kullanılmıştır:

“Hayır! 1941 yılının birinci günüydü. Hiç unutmadım, tipi halinde kar yağıyordu o gece. Bir saat kadar yürüdüm, sonra kardan yolumu şaşırdım. İki adım önümü göremiyordum. Hava çok soğuktu. Aklıma birdenbire donacağım geldi. Kar bulutu içinde rastgele koşmaya başladım. Karşıma Allah’tan bir dağ kovuğu çıktı. Hemen oraya sığındım. Biraz sonra ellerimde ve ayaklarımda bir karıncalanma başladı. Dışarı çıkıp çalı çırpı topladım. Kovuğu dönüp onları yakmaya çalıştım. Yakamadım, dallar çok ıslaktı. Tarlalarda sabaha kadar koşup durdum...”¹⁵²

Azamoviç ve Mordaç’ın konuşmasında anlatıcının araya girerek Mordaç’ın karısı Liz hakkında bilgi verdiği bölümler de geriye dönüş tekniğinin kullanımına örnektir. Anlatıcı burada yapıcı geriye dönüş tekniğini kullanarak geçmişe gider ve Liz’in evlenmeden önceki yaşamı hakkında okura bilgi verir:

---

¹⁵¹ a.g.e., s.62.

¹⁵² a.g.e., s.62-63.

“Dünyada hiç gülmemiş bir kızdı, talihsizliği daha anasının karnındayken başlamıştı. Babası siyasi bir skandal nedeniyle Martinik Adası'na sürgüne gönderilmişti. Bir kolayını bulup oradan kaçmış, İtalyan asıllı güzel bir kız olan karısını yanına alarak Yugoslavya'ya sığınmıştı. Fransız hükümeti ve Yugoslavya hükümeti arasında yapılan uzun tartışmalardan sonra kendilerine sığınma hakkı tanınmış, onlar da Belgrad'a yerleşmişlerdi. Liziç o zaman altı yaşlarında olduğu için bir kız okuluna yerleştirilmiş, yıllar sonra da orayı birincilikle bitirmişti...”¹⁵³

3.3.3.5. Diyalog Tekniği

İncelediğimiz diğer romanlar gibi bu eserde de diyalog tekniği sıklıkla kullanılmıştır. Anlatıcı olayların gelişimini ifade etmek ve anlatımda doğallığı yakalamak için kahramanları konuşturmak suretiyle bu teknikten faydalanır. Aşağıda Azamoviç ve Miç'in konuşmasından verilen bir kesit buna örnek gösterilebilir:

“Var Miç! Bağımsızlığı seviyorum. Yalnız bağımsızlığı.

Azamoviç katıla katıla güldü.

Yani şimdi uşaklıktan kurtulduğunu mu sanıyorsun sen.

Evet, kurtuldum. Ama aklım başıma çok geç geldi.

Demek bunun için kaçtın buradan?

Kaçmasaydım beni öldüreceklerdi.

Kim?

Bizimkiler.

Niye?

Bir Türk'e uşaklık ettiğim için.

Öldüremezlerdi. Kılına bile dokunamazlardı...”¹⁵⁴

Azamoviç'in kaldığı yeri basan Alman askerleriyle arasında geçen konuşma da diyalog tekniğinin örneklerinden biridir. Yazar eserinde bu

---

¹⁵³ a.g.e., s.82.

¹⁵⁴ a.g.e., s.70.

tekniki kullanırken konuşma çizgisi yerine tırnak işaretini tercih etmiştir. Zaman zaman konuşmanın arasına girerek kahramanın içinde bulunduğu durum hakkında okura bilgi vermeyi de ihmal etmez.

“Bu cenabet senin mi?

Azamoviç bir an doğruyu söyleyecek gibi oldu ama bu fikrinden hemen vazgeçti. Çünkü doğruyu söylemenin artık kendisine hiçbir şey kazandırmayacağını biliyordu.

Benim kamarad!

Silah taşımanın yasak olduğunu bilmiyor musun?

Hayır, bilmiyorum.

Generalin emrini de duymadın mı?

Duymadım.

Gazetelerden de okumadın mı?

Okumadım.

Hiç radyo dinlemez misin sen?...”¹⁵⁵

3.3.3.6. Mektup Tekniği

Mektup tekniği de eserde az yer verilen tekniklerden biridir. Mordaç’la görüşen Azamoviç’in Alman askerleri tarafından götürülmesinin ardından odaya giren Selmanoviç’in bulduğu mektup buna örnektir. Mektupta Mordaç Azamoviç’e kendisi hakkında askerlere bilgi vermediği için teşekkür etmektedir.

“Kardeş Miç, benim yüzümden başına gelenlerin hepsini biliyorum. Seni sevdiğim için çok üzüldüm. Beni ele vermemle erkekliğini bir kere daha ortaya koydun. Merak etme, pis Almanlardan hesabını soracağım senin. Hiç ummuyorum ama bir gün sağ dönersen diye sana bunları yazdım. Yaşasın bağımsız Yugoslavya.”¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ a.g.e, s.98.

¹⁵⁶ a.g.e., s.189.

3.3.3.7. Özetleme Tekniği

Eserde özetleme tekniği Azamoviç ve Mordaç'ın konuşması sırasında anlatıcının araya girerek her iki kahramanın da geçmişten bu yana gelişen ilişkileri üzerine değerlendirme yapmak suretiyle olayların kısaca anlatılmasıyla verilir.

“Azamoviç hem konuşuyor hem de bir yandan Mordaç'ı inceliyordu. Sözlerinden tam gerçeği öğrenememişti. Ama her şeyi yavaş yavaş anlar gibi oluyordu. Beş ay Mordaç'ı çok değiştirmiş, onu on yaş birden çöktürüvermişti. Kim bilir başından neler geçmişti? Birdenbire içinden gülmeye başladı. Avluda hiç beklemediği bir anda karşısına çıkıverince birden ne kadar korktuğu aklına gelivermişti. şimdi bunun ne kadar boş ve saçma bir şey olduğunu düşünüyordu. Mordaç'tan boşu boşuna korkmuştu. On iki yıllık arkadaştılar. Bu süre içinde birbirlerine karşı her zaman erkekçe davranmışlardı. Bu arkadaşlıkları beş ay öncesine kadar hiç aksamadan sürmüştü. Sonra Mordaç birden ortalıktan kaybolmuş, bir daha da onu gören olmamıştı...”¹⁵⁷

3.3.3.8. İç Çözümleme Tekniği

Eserde anlatıcının araya girerek kahramanların duygu ve düşüncelerini anlattığı bölümler iç çözümleme tekniğinin kullanımına örnek teşkil eder. Bunlardan ilki, Azamoviç'in Alman askerlerinin baskınına uğradığı andaki hislerini anlatıcının okuyucuya anlattığı bölümdür.

“Azamoviç kararsızlık içindeydi. Mordaç'ı bir Türk düşmanı olduğunu bildiği halde ele vermek istemiyordu. Bu, şimdi yolunu şaşırmış bile olsa, eski bir arkadaşına karşı ihanet etmek olurdu. Böyle bir şey Azamoviç gibi insancıl duyguları her şeyin üstünde tutan bir insanın yapamayacağı bir şeydi.”¹⁵⁸

İç çözümleme tekniğinin bir başka örneği ise Azamoviç'in Alman komutan tarafından sorgulanması sırasında anlatıcının araya girerek kahramanın o anki düşüncelerini okura anlattığı kısımdır.

“Azamoviç korkmaya başlamıştı. Komutanın olayı gözleriyle görmüş gibi en ince ayrıntısına kadar bilmiş olmasına şaşıyordu. Bütün bu bildiklerini nereden ve nasıl öğrenmiş olabilirdi? Aklına gelebilen tek şey Mordaç'la otururken kendilerini birinin gizlice gözetlemiş, bütün konuştuklarını dinlemiş olmasıydı. Bunun başka türlü olması olanaksızdı. Her şeyi

---

¹⁵⁷ a.g.e., s.61.

¹⁵⁸ a.g.e., s.227-228.

olduğu gibi anlatan komutan Őimdiye kadar yalnız bir noktada yanılmıŐtı. PeŐini kovaladıkları adam gerçekte Neniç değildi. Birdenbire kulaklarında “sakallı, haki gmlekleli, silahlı, uzun boylu bir adam” sözleri çınlamaya başladı. Mordaç’ın kılığı gömleği haki değil, erik pestili rengindeydi...”¹⁵⁹

3.4. AğLAYAN BOSNA “LME GİDERKEN”

Berkant Karakaya tarafından 2011’de yayınlanan bu eser, yazarın kitap kapağında da ifade ettiği gibi “Bosna Soykırımı Romani”dir. Savaş sonrasında yaşadığı topraklardan göçerek İzmir’in bir köyüne yerleşen yetmişli yaŐlardaki Yusuf ve Hacer Aliç çiftinin günlük hayatlarının tasviriyle başlayan roman, geri dönüŐlerle savaş yıllarına kadar gider. Gündelik iŐçi olarak alıŐan Yusuf Aliç zaman zaman geceleri bağ bekçiliği yapmaktadır. Yine kendisine bir bağı bekleme işi teklif edilmiş ve yaşlı adam da kabul ederek gece bekçiliğine başlamıştır. Bu sırada geceleri bağa gelen vahşi hayvandan korkan Yusuf Usta, yıllardır bastırmaya çalıştığı kötü anıları ve acı dolu geçmiŐiyle yüzleŐmek zorunda kalır. Vahşi hayvana karşı duyduğu korku hissi ona geçmişte yaşadığı Sırların vahşetini hatırlatır ve grdğu rüyalarla savaş zamanlarına geri döner.

Yusuf Aliç savaş başlamadan önce karısı ve üç çocuğuyla Srebrenica’nın Şuşnyari köyünde yaŐamaktadır. Savaşla birlikte huzurlu yaŐamları bozulsada yıllardır aynı topraklarda yaşadıkları Sırların bu kadar acımasız olacaklarına inanmak istemezler. Ayrıca onları NATO’nun ve Avrupa devletlerinin koruyacağını düŐünürler fakat Sırların yaptıkları zulüm sona ermez. Yusuf Aliç’in büyük oğlu Nedim, kendisi gibi vatansever gençlerle birlikte Sırlara karşı savaşmak üzere Boşnak mücahitlerine katılır. Henüz lisede okuyan ve makine mühendisi olmak isteyen Nedim, okuldan Sandra adındaki Sırp kıza da aÇıktır ancak savaşın başlamasıyla hayallerinden ve aŐkından vazgeçmek zorunda kalır.

Sırlara karşı başlatılan mücadele başlangıçta başarılı olsa da iki grup arasında sözde barıŐı sağlamak amacıyla araya BM’in girmesiyle her Şey daha da kötü bir hal alır. BM her iki grubu da silahsızlandırarak barış ortamı

---

¹⁵⁹ a.g.e., s.231.

sağlamaya çalışır fakat bu çağrıya olumlu yanıt veren sadece Boşnaklar olur. Sırp silahlarını teslim etmedikleri gibi insanları öldürmeye ve şehre gelen yardımları engellemeye devam ederler. Sırp zulmünden kaçan Boşnaklar, BM'nin güvenli bölge ilan ettiği Srebrenica'ya sığınır. Elektriksiz, susuz ve yardımsız kalan şehir, zamanla genişleyen bir mezarlığa dönüşür. Yusuf Aliç eşi ve küçük oğlunu alarak Tuzla'ya akrabalarının yanına gider ancak Sırp'lara karşı mücadeleye devam eden Nedim'i kaçırmaya ikna edemez. Sırp'lar BM kararını tanımayarak şehirde soykırıma başlayınca Nedim de diğerleriyle birlikte katledilir. Roman rüyasında oğlunun öldürüldüğü yeri gören Yusuf Aliç'in oğlunun yıllardır bulunamamış olan cesedini aramaya karar vermesiyle sona erer.

3.4.1. Anlatıcı

Berkant Karakaya'nın Ağlayan Bosna adlı bu eserinde "o" anlatıcı tipi kullanılmıştır. Üçüncü tekil kişi yöntemiyle anlatılan bu anlatıcı tipinde, romancı birçok fırsattan yararlanır. Bu anlatıcı tipini seçen yazar, olaylara uzaktan ve yakından, dıştan ve içten bakabilir; duruma göre yüzeysel ya da derinlemesine tahliller yapabilir.

"O" anlatıcı yönteminin "ilahi", "yansız" ve "kişisel" olmak üzere üç anlatıcı tipi de eserde görülmektedir. Yazar söz konusu anlatım tarzlarını iç içe ve dönüşümlü olarak kullanmıştır.

Anlatıcının Nedim'in düşüncelerini anlattığı bölüm "ilahi" anlatıcı tipine örnek verilebilir:

"Nedim Aliç'in gözleri nefretle parlıyordu. Bir anda bütün hayatı altüst olmuş, hayata dair umutları yerle bir olmuştu. Evet, yıllardan beri ortak okudukları okulda, Sırp'larla aralarında zaman zaman problemler oluyordu. Ama dilleri ortaktı. Herkes kendi dinini rahatça yaşıyordu. Zaman zaman milliyetçi akımlar ön plana çıkıp birbirleriyle tartışıp kavga etseler de, sanki aralarında her zaman devam eden gizli bir anlaşma vardı. Ülkede sosyalizm dayanaklı bir eğitim alarak milliyetçilik ruhunu ikinci plana ittikleri için hiçbir zaman Sırp'larla

aralarında problem çıkmayacağını düşünseler de şimdi bir kâbus üzerlerine çökmek üzereydi.”¹⁶⁰

Eserde anlatıcının bir izleyici, seyirci konumunda olayları aktardığı yerler de vardır. Bu bölümlerde “yansız” anlatıcı tipine yer verilmiştir. Genellikle tasvir ve diyaloglarda bu anlatıcı tipinden faydalanılır:

“Ormanlık alanda yağmurdan iyice kaygan bir hal alan ince çam iğnelerinden oluşan doğal orman bitki örtüsü üzerinde derin derin soluyarak tepeye doğru tırmanmaya başladılar. Küçük tepenin zirvesine gelince tam tepe noktaya gelmeden durdular. Şimdi artık Şuşnyari köyünün kuzeyindeki ormanlık tepenin güney yamacındaydılar. Tepenin güneyine kurulu köyden araç sesleri geliyordu. Biraz dinleyince bunun bir traktör sesi olduğunu anlayıp rahatladılar. Beş dakikalık küçük tırmanış bile kafileyi yormuştu. İri cüssesi ve yaşından beklenmeyen bir çeviklikle Alhoviç hoca kafilenin en önlerindeydi.”¹⁶¹

“Kişisel” anlatım konumunda ise anlatıcı, roman kahramanlarıyla özdeşleşir, olaylara onların gözünden bakarak dünyayı kahramanların bakışıyla algılar. Nedim’in bakış açısının verildiği aşağıdaki bölümde anlatıcı “kişisel” anlatıcı konumundadır:

“Nedim Aliç genelde hayata olumlu bakan bir gençti. Hala da öyleydi. Kesinlikle Birleşmiş Milletler Sırpları durduracaktı. Bundan emindi. Başka türlü nasıl olabilirdi ki? Evet, belki uzun bir süre zorluk çekeceklerdi. Belki aç kalacaklardı. Ama bütün dünyanın dikkati üzerlerindeydi. Muhakkak onlara yardım gelecekti.”¹⁶²

3.4.2. Bakış Açısı

Romanda “Tanrısal bakış açısı” kullanılmıştır. Bu bakış açısıyla anlatıcı, Tanrı gibi her şeyi görüp sezebilir, geçmişten ve gelecekte haberler verebilir. Yusuf Usta’nın karısı Hacer’le ilgili olan aşağıdaki bölümler bu bakış açısına örnek verilebilir:

“Hacer elindeki çay bardağını masaya bırakarak, masada duran yeşil zeytinleri andıran gözleriyle bir süre donuk donuk Yusuf Usta’ya baktı. Sanki “Ne ekmeği, zıkkımlan işte, ekmeğin sırası mı şimdi” der gibi bir hali vardı. Hacer saygı gereği eşine hiçbir zaman bu şekilde bir hitapta bulunmazdı. Ama tüm kadınlar gibi sadece bakışlarıyla çok etkili bir

¹⁶⁰ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna* Ölümüne Giderken, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.70.

¹⁶¹ a.g.e., s.72.

¹⁶² a.g.e., s.217.

şekilde konuşmasını becerebiliyordu. Yusuf Usta fazla uzatmak istemedi. Eşi haklı olabilirdi.”¹⁶³

Ağlayan Bosna romanının ana karakteri Nedim’in dedesi ve babasıyla sohbet ederken anlatılan ortamı ifade ederken de “Tanrısal bakış açısı”nın varlığı açıkça görülmektedir:

“Nedim gece yarısına kadar dedesi, babası ve Yusuf Asamoıç ile sohbet ederek kahvehanede oturdu. Babasının çok durgun bir hali vardı. O gece, sanki Srebrenica’nın üstüne çöken, umutların artık yavaş yavaş yok olduğuna işaret eden kasvetli hava tam canlılığı ile kahvehanedeydi. Artık hiçbir yerin özelliği ve güzelliği kalmamıştı. Her şey gri hatta artık koyu griydi.”¹⁶⁴

3.4.3. Anlatım Teknikleri

Ağlayan Bosna romanında eserin genelinde egemen olan anlatım tekniği anlatmadır. Anlatıcının mutlak egemenliği olan eserde anlatım işini anlatıcının kendisinin üstlendiği görülür. Genel olarak en fazla kullanılan ve romana akıcılık kazandıran diyalog tekniği bile burada fazla yer tutmaz ve olaylar anlatıcının tasarrufunda çözüme ulaşır. Romanda karşımıza çıkan anlatım teknikleri anlatma-gösterme, tasvir, montaj, geriye dönüş, diyalog ve iç çözümlerdir.

3.4.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Anlatma-gösterme tekniği, romanda daha çok anlatma olarak tek başına kullanılmıştır. Tanrısal bakış açısıyla kaleme alınan eserlerde hâkim olan anlatma, romanda en fazla karşılaşılan anlatım tekniği olmuştur. Aşağıdaki ifade buna örnek gösterilebilir:

“Eşiyle evleneli kırk yıl olmuştu. Eşini yaklaşık om yıl önce, kalbinin bir parçasını bırakarak geldiği, Eski Yugoslavya’nın Srebrenica şehrinin hemen dışındaki küçük bir kasaba olan Şuşnyari köyünde tanıdı. Eşi Hacer o zaman henüz on beşini yeni bitirmişti. Köyün aynı zamanda imamlığını yapan ve tek kahvehanesinin sahibi kayınbabası Ahmet Alhoviç şikâyetçi olsa neredeyse hapis yatacağı. Üç çocukları olmuştu. Nedim, “Aliç”

---

¹⁶³ a.g.e., s.91-92.

¹⁶⁴ a.g.e., s.246.

ailesinin ilk erkek çocuğuydu. Ondan sonra sırası ile Ahmet ve Zeliha aileye katılmışlardı. Çocuklarının hepsini çok severdi...”¹⁶⁵

Eserde anlatma-gösterme tekniğinin iç içe kullanıldığı durumlar da mevcuttur. Anlatıcının Yusuf Aliç’in bağa üzüm beklemeye gidişini anlatırken kullandığı ifadeler buna örnektir. Aşağıda gösterme olan kısımlar parantez içinde verilmiştir:

“[Yolun yarısına geldiğini, gövdesinde büyük bir oyuk olan asırlık bir çınar ağacının dibinden çıkan suyun sesinden anladı]. Burası köylülerin suyun çıktığı yer dedikleri çeşmeydi. [Katırı suladıktan sonra biraz su içti. Elini yüzünü buz gibi suyla yıkadı.] Su bu mevsimde insanın yüzünde kalıcı bir serinlik bırakıyordu. Yola devam etti. Dinlenmeyi bağa bırakmıştı. Nasıl olsa bu gece yıldızların altında uyuyacaktı. Açık havada uyumaya bayılırdı. [Yavaş yavaş daralan, etrafı büyük kür dikenleri ile çevrili yoldan tırmanmaya devam etti. Yaklaşık bir saat kadar sonra, sağ tarafında eski kurumuş bağ asmalarının kesilerek istif edildiği sürülmüş küçük bir tarla, diğer yanında düzenli budanmış bağ çubuklarından oluşan, ucu sık karanlık bir ormanla birleşen dik bir yamaçta bulunan bağın bulunduğu noktaya gelince yol kendiliğinden kayboldu.] Eşref ağanın bağına gelmişti. [Duraklayıp derin bir nefes aldı. Bağa bakınca yamacın altında yıkık eski bağ evinin duvarlarını, hemen yıkıntının biraz uzağında kuruması için üzümlerin serildiği, nerede ise bağın tek düz yeri olan küçük alanda büyük çuvalların yere serilmesi ile yapılmış sergi yerini gördü.]¹⁶⁶

3.4.3.2. Tasvir Tekniği

Romanda daha çok karakterlerin dış görünüşlerinin ve doğanın tasvirlerine yer verilmiştir. Anlatıcı Yusuf Aliç’in yaşadığı yerleşim yerinin doğasını şu şekilde tarif eder:

“Güneş, alacakaranlıkta çömelmiş bir adam gibi görünen Mahmut dağının eteklerinde kurulu küçük köyün üstüne, Leylek Kayalığının yalnız sivriliğinden sıyrılarak zeytinliklerin ve üzüm bağlarının üzerindeki siyah örtüyü kırmızı, sarı, pembe renklere boyayarak doğuyordu. İnsanın içini ürperten serin sabah rüzgârı karanlıkla birlikteliğine son vermiş, yerini tatlı bir sonbahar ılıklığına bırakmıştı.”¹⁶⁷

Anlatıcı Yusuf Aliç’in arkadaşı İzzet’in görünüşünü ise şu şekilde anlatır:

---

¹⁶⁵ a.g.e., s.9.

¹⁶⁶ a.g.e., s.24-25.

¹⁶⁷ a.g.e., s.7.

“Uzun boyu, açık sarı teni, koyu yeşil renkli gözleri, zayıf yüzüne göre oldukça iri burnu, vücudu ile orantısız iri kemikli elleri, başındaki bir ucunu güve yemiş yün kasketi ile sık sık görmekten memnun olduğu bir arkadaşıydı İzzet.”¹⁶⁸

3.4.3.3. Montaj Tekniği

Yusuf Ustanın bağı beklemeye giderken yolda dudaklarından dökülen Gül Şeker isimli Boşnak türküsü montaj tekniğinin kullanımına örnektir:

“İstanbul’da Boğaziçi’nde,

Osman Paşa’nın Beyaz Köşkü’nde sevdalısı

Gül şeker ağlamaya başlamış.”¹⁶⁹

3.4.3.4. Geriye Dönüş Tekniği

Romanda anlatılmak istenen asıl hikâyeye giriş, geriye dönüş tekniğiyle sağlanmıştır. Yusuf Aliç’in bağda üzüm beklerken gördüğü rüyaların birinde anlatıcı zamanda geriye giderek kahramanın önce kendi çocukluğuna ardından da oğlunun hayatta olduğu, savaşın henüz yaşanmadığı yıllara döner.

Aşağıdaki ifadelerde anlatıcı, Yusuf Aliç’in küçük bir çocuk olduğu zamana giderek annesinden ve babasından bahseder. Uzun bir zaman dilimi öncesine giden anlatıcı, yapıcı geriye dönüş tekniğinden faydalanmıştır:

“Sanki uyuyunca başka yere gitmişti. Artık canavar yoktu. Eski Yugoslavya’da Srebrenica’nın küçük dağlık köyü Şuşnyari köyünde küçük bir erkek çocuğuydu. Şişman annesi sabah ayazında başında beyaz başörtüsü ayak bileklerine kadar uzanan beyaz çizgili uzun eteği ile tütün kırıyordu. Babası az ileride tütün keletirlerini omuzlayarak küçük bağ evinin yanındaki çardağa getiriyordu. Belki Tanrı annesini ağır tarla işlerinde babasına yardım etsin ve babası öldükten sonra onlara bakıp büyütsün diye bu kadar şişman ve becerikli yaratmıştı...”¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ a.g.e., s.10-11.

¹⁶⁹ a.g.e., s.24.

¹⁷⁰ a.g.e., s.45

Aşağıdaki bir başka ifadede anlatıcı nispeten daha yakın bir tarihe, on beş yıl öncesine gider. Yapıcı geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı bu bölümlerde Yusuf Aliç artık bir yetişkindir. Evlenmiş, karısı ve çocuklarıyla birlikte mutlu bir yaşam sürmektedir:

“On beş yıl öncesi daha gençti. Saçları pek o kadar dökülmemiş ve bu denli beyazlamamıştı. İlerleyen yaşını gösteren fiziği daha dinç görünüyordu. Karısı Hacer, oğulları Nedim, Ahmet ve küçük kızları Zeliha ile birlikte Srebrenica'nın Şuşnyari köyünde, Sırp komşusu Kristo Klasiç'in büyük mısır tarlasının hemen yakınındaki iki katlı evlerinin önünde, ayakta kulpsuz fincanda gelen Boşnak kahvesini içerek kayan yıldızları seyrediyorlardı...”¹⁷¹

3.4.3.5. Diyalog Tekniği

Romanda kahramanlar arasında geçen uzun diyaloglara fazla yer verilmemiştir. Bunun yerine kahramanların düşünceleri ve olaylar hakkında bilgi verme işini anlatıcının kendisi üstlenmiştir. Diyaloglar sırasında bile anlatıcının araya girerek bilgi verdiği görülür. Aşağıda verilen Yusuf Usta ve Sırp komşusu Kristo arasında geçen diyalog bunlardan biridir:

“– Nasriye çeşmesine mi gittiniz?

Yusuf usta gittikleri yeri Sırların kolayca tahmin edebileceklerini biliyordu. Ama gene de bu kadar açık söylenmesi karşısında endişeye kapılmıştı. Ama gizleme gereği duymadı.

–Evet, nereden biliyorsun?

–Gidecek kaç yer var?

Yusuf Usta bir Sıriptan daha çok eski bir dost olarak gördüğü Kristo Klasiç'e tepeden tırnağa bir kez daha bakarak;

–Şimdi ne olacak Kristo?

Kristo güçlü tarafta olmasına rağmen olan bitenden pek memnun görünmüyordu.

–Bilmem Yusuf. Keşke bilsem. İyi şeyler olmayacak.”¹⁷²

---

¹⁷¹ a.g.e., s.47.

¹⁷² a.g.e., s.78-79.

3.4.3.6. İç Çözümleme Tekniği

Romanda anlatıcının egemenliği iç çözümleme tekniğinin kullanımında da kendini gösterir. Yazar kahramanlarının duygu ve düşünceleri hakkında okuyucuya bilgi vermek için iç monolog yerine iç çözümleme yöntemini tercih etmiş, bu şekilde kendisi araya girerek okuru bilgilendirmiştir.

Aşağıda Yusuf Ustanın Sırp komşusu hakkındaki düşünceleri anlatıcının kendi ifadelerinden öğrenilir:

“Yusuf Usta yıllardan beri çok yakın dostu olan ve kendisinin oturduğu evin arsasını bile çok ucuza kendisine satan yirmi yıllık bir arkadaşını artık bir düşman gibi görmesi gereğini anlayamıyordu. Ruhu buna isyan ediyordu. Ama artık mantığı kumandaları ele almıştı. Ve ona Kristo ile artık hiçbir şeyi paylaşmaması gerektiğini emrediyordu.”¹⁷³

Anlatıcı Nedim’in okuldaki Sırp öğrenci Sandra’ya karşı ilgisini ifade etmek için de iç çözümleme tekniğinden faydalanır. Nedim’in psikolojisini, zihninden geçenleri aşağıdaki ifadelerle aktarır:

“...Evet, Sandra bir Sırp kızıydı. Ve şu an düşünmesi gereken en son insan oydu. Ama içinde garip bir heyecan vardı. Her sabah okula gelişinde, okulun demir parmaklı kapısından onun içeri girmesini bekleyen o değil miydi? Sandra olmasa bu okula acaba bu kadar istekli gelir miydi?”¹⁷⁴

3.5. KURŞUNLARIN DA RENGİ VAR

Kurşunların Da Rengi Var adlı roman, Emine Şeçeroviç Kaşlı'nın gerçek yaşamını anlatır. Bütün olaylar yazarın 1992-95 yılları arasında Bosna-Hersek'teki savaşta başından geçenleri aktarmaktadır.

Savaşla tanıştığında henüz yedi yaşında bile olmayan yazara televizyonda gördükleri film gibi gelmektedir. Aile fertlerinin yüzünde oluşan ciddi ifadeyi bir türlü anlayamayan Emine, yalnızca yaklaşmakta olan doğum gününü düşünmektedir. 1992 yılında yedi yaşına girdiğinde savaşın ne olduğunu yavaş yavaş anlamaya başlar. Ailesi ve çevresindeki insanların başlarda anlayamadığı davranışları ve şimdi de doğum gününün

---

¹⁷³ a.g.e., s.79.

¹⁷⁴ a.g.e., s.111.

kutlanmayışı bir şeylerin değiştiiğinin göstergesidir. Bombalar patlamaya başladığında Emine ve ailesi savaşla tanışmış olsalar da yine de bazı komşularının yaptığı gibi evlerini terk etmezler. Başladığını kabul etmekte zorlandıkları bu savaşın uzun sürmeyeceğini mit ederler. Şehirde kalan insanlar savaşa rağmen normal yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Okul zamanı geldiğinde çocuklar okullarına gidemese de bunun yerine bir binada toplanıp derslerine devam etmektedir. Boşnakların hazırlıksız yakalandığı bu savaşta silahları ve orduları yeterli değildir. Eli silah tutan genç, yaşlı erkekler orduya katılır. Emine'nin ağabeyi de bunlardan biridir. İlerleyen zamanlarda Emine ve ailesi bombalarla önce evini sonra da ağabeyini kaybeder. Daha sonra diğer ağabeyi Türkiye'ye göç eder. Roman Türkiye yolculuğu için yazar ve annesinin otobüse binmesiyle sona erer.

3.5.1. Anlatıcı

Kurşunların Da Rengi Var adlı bu eserde "ben" anlatıcı tipi tercih edilmiştir. "Ben" anlatıcı, I. tekil kişi olarak anlatı dünyasının içindedir. Anlatı çevresinde kurgulanan dünyada bu anlatıcı tipi, hem anlatan hem de anlatılan figürdür. Okuyucu onun bakış açısından olaylara tanıklık eder; onun vakıf olduğu ölçüde bilgi sahibi olur. "Ben" anlatıcının görmediğini, bilmediğini okuyucu da bilemez.

"Ben" anlatıcının kullanıldığı eserlerde genellikle anlatıcının darlığını kırmak için farklı kahramanlar da anlatma rolünü üstlenir. Böylece "ben" anlatıcının sorumluluğunu paylaştırılarak yükü hafifletilir. Ancak Emine Seçeroviç'ın bu eserinde tek bir anlatıcı vardır. Bu nedenle yazar anlatıcıyı donanımlı kılmak yoluna gitmiştir. Burada anlatıcı her şeyi görüp anlatabilecek bir donanıma sahiptir. Çevreyi, nesnelere, eşyayı anlatırken kendi mizaç ve kültüründen izler bırakır.

Aşağıdaki bölüm romanda "ben" anlatıcı tipinin kullanımına örnek verilebilir:

"Şehir artık o kadar kalabalık değildi. Bir sürü tanıdığımız şehri terk etmişti. Herkesin içinde yabancı bir korku, herkes can derdinde. Artık eskisi gibi yiyecek, içecek yoktu, var

olanların da fiyatı inanılmaz artmıştı. Etrafta yorumlar yapılıyordu. “Dünya izin vermez savaşa,” “kurtarırlar bizi kesin,” “uzun sürmez yakında biter,” diye. İnsanlar hala gerçeği kabul etmek istemiyordu. Bilemezdik dünyanın savaşı film gibi izleyebileceğini. Daha düne kadar komşu olduklarımızın dağdan bize ateş edebileceklerini. Bir gecede başlayan ama uzun sürecek olan bir kâbusun içindeydik artık. Evde sürekli bir tedirginlik vardı. Evdekiler ben duymayayım diye sessiz konuşuyorlardı. Oysa bomda seslerini kimse saklayamıyordu. Ama duymama rağmen hala bombanın, kurşunların ne olduğunu bilmiyordum. Sonradan öğrendim...”¹⁷⁵

Üstteki ifadelerden de anlaşılabilceği gibi eserdeki anlatıcı, olup biten ve yaşanmakta olan duruma hâkimdir. Aniden başlayan savaş karşısında insanların ailesinin tutumu ve genel olarak insanların neler düşündüğünü okura aktarır.

3.5.2. Bakış Açısı

Eserdeki olaylar “ben” anlatıcı ile aktarıldığı için romanda tekil bakış açısı görülür. Ana karakter olan küçük kızın babasının yaralanması karşısında evdekilerin durumunu anlatıldığı bölüm, bu bakış açısıyla okura aktarılmıştır:

“Annem elinde olan tüm imkânlarla onu iyileştirmeye çalışıyordu ama babam iyileşemiyordu. Hepimiz tedirgin olmuştuk çünkü babamızı daha önce hiç böyle görmemiştik. Yatağının yanında oturup elimden geldiğince ona masaj yapıyordum, onun ise bana gülümseyecek hali bile yoktu. Günlerce ateşi düşmeyince ve daha da kötüye gittiğini görünce annem mahallede bize yakın oturan bir doktor ablayı çağırdı. Doktor abla ateşine baktı, akciğerlerini dinledi ve babamın çok ağır akciğer iltihabı olduğunu, hastaneye gitmesi gerektiğini söyledi. Hepimiz onu ikna etmeye çalıştık ama babamı yine ikna edemedik.”¹⁷⁶

3.5.3. Anlatım Teknikleri

Romanda kullanılan anlatım teknikleri anlatma-gösterme tekniği, diyalog tekniği ve montaj tekniğidir. Eserde anlatma tekniği ön planda olduğundan diğer anlatım tekniklerine pek fazla yer verilmemiştir.

¹⁷⁵ Emine Seçeroviç Kaşlı, *Kurşunların Da Rengi Var*, 5.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.18.

¹⁷⁶ a.g.e., s.91.

3.5.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Emine Seğeroviğ'in kendi yaşam öyküsünü anlattığı bu eserde anlatma tekniği ön plandadır. Romanın neredeyse tamamı anlatma yöntemiyle kaleme alınmıştır. Eserin bazı bölümlerinde anlatma ve gösterme birlikte kullanılmıştır. Aşağıda parantez içindeki yerler anlatma, diğerleri gösterme tekniğinin kullanımına örnektir:

“Tam bu sırada birden ateş etmeye başladılar. Dağlardan bizi çok iyi görüyorlardı. Babam olduğu yere yattı, annem beni sandalyeden yere itti. Hemen başımı ellerimin arasına aldım ama bir taraftan da pencereye doğru bakmaya ęalıřıyordum. Annem pencereden babama elini uzatmaya ęalıřıyordu. [Biliyorduk on an isterlerse vurabilirlerdi. Ama sadece oyun oynuyorlardı, vurmak istemiyorlardı.] Babam yattığı yerden kaymamak için annemin elinden tutmuş, pencereye gelmeye ęalıřıyordu. Ama her hareket ettiğinde ateş ediyorlardı. [Yattığım yerde ağlamaya başlamıştım, annemin korkusunu da hissedebiliyordum. Babam sonunda bir şekilde eve girebildi. Korkmuştu, belliydi ama daha çok bizim için korkmuş gibiydi. şükür ki hiçbirimiz yara almadan kurtulmuştuk.] Naylon yamuk bir şekilde duruyordu [ama hiç önemli değildi]”¹⁷⁷

3.5.3.2. Diyalog Tekniği

Romanda diyalog tekniğine çok nadir rastlanır. Emine Seğeroviğ konuşmaları direkt aktarmak yerine dedim, dedi gibi ifadeleri kullanarak vermiştir. Bunun yanı sıra diyalogların arasına anlatıcı olarak girerek okura diğer kahramanların duygu ve düşünceleri hakkında bilgi verdiği de görülür. Aşağıdaki örnekte bu duruma uygun bir diyalog tekniğini görmek mümkündür:

“Bana ilaç lazım değil, lazım olan varsa ona verin,” dedi annem.

Annemin gücüne hayrandım, kendini kötü hisseden kadınlara şeker ve su getiriyordu, kendisi dimdik ayaktaydı.

“Ben oğluma söz verdim. Ona bir şey olursa ağlamayacağıma söz verdim,” dedi.

Onu duyduğum o ânı hatırladım. Ağabeyim son göreve gitmeden önce bizden öyle bir söz almıştı. O zaman ne kadar büyük ve zor bir söz verdiğimizi anlamıştım.”¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ a.g.e., s.84

¹⁷⁸ a.g.e., s.111.

3.5.3.3. Montaj Tekniği

Yazar çocukken Aliya İzzetbegoviç ve oğlu bodrum katında eğitim gördükleri okula kendilerini ziyarete gelir. Bu sırada okuduğu şiir montaj tekniğine örnek verilebilir:

“Sayın Cumhurbaşkanım

Biz, en küçükler

Gördüğünüz gibi

Sıraya giriyoruz

Ve söz veriyoruz

Ülkemiz

Bosna Hersek Cumhuriyeti

Özgür ve haklı olanların ülkesi

Çocuk oyunlarının ve

Özgürlüğün ülkesi olduğunu

Öğreneceğimize ve

Öğreteceğimize söz veriyoruz.

Söz veriyoruz ki

Yarın büyüdüğümüzde

Sizin bugün olduğunuz gibi olabilelim.”¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ a.g.e., s.43.

4. BÖLÜM

ROMANLARDAKİ SAVAŞ MOTİFLERİ

4.1. Savaş ve Boşnak Kimliği

İncelenen romanların bazılarında kahramanların Boşnak kimliğini sorguladığı görülür. Tüm dünyanın gözleri önünde ummadıkları bir vahşetin ortasında kalan Boşnaklar, neden böyle bir soykırıma uğradıklarını anlamaya ve açıklamaya çalışır. Uzun yıllardır aynı topraklarda birlikte yaşadıkları, komşuları olan Sırp ve Hırvatların birdenbire bu şekilde kendilerine düşman olmalarının nedenini açıklamak için Boşnak kimliğini ve buna bağlı gelişen kaderlerini sorgulama ihtiyacı hissederler.

İncir Kuşları romanında ana karakter Suada'nın teyzesi İfeta'nın, bu sorgulamayı yaptığı görülür. Tarih eğitimi alan ve hemşirelik yapmakta olan İfeta'ya göre savaş başlamadan önce Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar, Slovenler, Makedonlar ve Kosovalılardan oluşan çok uluslu bir etnik yapıya sahip olan Yugoslavya'yı Tito bir arada tutmaktadır.

“Yugoslavya'yı bir arada tutan Tito'dan başkası değildi. İkiniz de biliyorsunuz, onun kurduğu komünist rejim bundan tam iki sene önce, Doğu Bloğu ülkelerinin yıkılmaya başlamasıyla birlikte çözülmeye başladı. Artık hiç kimse Hırvatları, Sırları, Boşnakları, Slovenleri, Makedonları ve Kosovalıları tek bir ülkenin bayrağı altında bir arada tutamaz.”¹⁸⁰

“ Tito çok uluslu Yugoslav halkına hem dinlerini hem de gerçek tarihlerini bilerek yasakladı.”¹⁸¹ Tito'dan sonra komünist rejimin yıkılmasıyla milliyetçilik etkili olmuş ve batı ülkelerinin de kışkırtmasıyla uzun yıllardır aynı toprakları paylaşan halk birbirine düşmüştür.

İfeta'ya göre çıkacak herhangi bir savaşta yok olan taraf Bosnalı Müslümanlar olacaktır. Bunun nedeni etnik kimlikleri ve diğerlerinin aksine bu kimliklerinin hamiliğini yapacak bir ulustan yoksun olmalarıdır.

“Katolik Macar ya da Alman göçmenlerin soyundan gelenler kendilerini Hırvat olarak tanımlıyor. Koca Almanya devleti kendi ırkından gelen Hırvatları Sırlara kırdırmaz. (...) Ortodoks Rumen Çingenelerinin soyundan gelenler ise kendilerini Sırp olarak tanımlıyor.

¹⁸⁰ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.55.

¹⁸¹ a.g.e., s.54.

Koca Sovyetler Birliği de Ortodoks inancına sahip Sırları Hırvatlara ezdirmez. Yani sizin anlayacağınız Sırlar ve Hırvatların başlarında hamisi var. ¹⁸² diyerek durumu açıklayan İfeta'ya Suada, "Boşnakların hamisi kim peki?" diye sorduğunda İfeta "bir zamanlar Osmanlı Trkleriydi. Bizleri yıllar önce yüzüstü bırakıp gittiler. Onlar bu topraklardan çekip gittikten sonra da Boşnak halkının hamisi diyeceği kimse olmadı"¹⁸³yanıtını verir.

Romana göre Sırlar ve Hırvatların düşmanlığının tek sebebi din farkı değildir. Bunun yanı sıra geçmişten gelen bir kin de mevcuttur. I. Kosova Savaşı'nın intikamını almaya dayanan bu ezeli kinlerini geçmişten bu yana canlı tutarak Boşnak Trk olarak kabul ettikleri bu insanlarla hesaplaşacakları günün gelmesini beklemişlerdir.

"ok yakın bir gelecekte Yugoslavya'nın dağılacak olmasıyla birlikte, yıllar önce bu topraklara ekilmiş ezeli kinler de yeniden filizlenecek. Sırlar I. Kosova Savaşı'nın intikamını Boşnaklardan almak isteyecekler. Yıllardır bunun hayaliyle yanıt tutuşuyorlar."¹⁸⁴

Ağlayan Bosna romanında Boşnak kimliğini eserin ana kahramanı olan Nedim'in sorguladığı görülür ancak Nedim, İfeta'nın aksine Boşnak kimliğini Türklükle birleştirir. Sırp işkencesi sırasında Boşnakların kimliğini ve sahipsizliğini düşündüğü bölümler bu açıdan önemlidir:

"Genç bir Türk Boşnağı nasıl hiçbir Şey yapmadan durabilirdi ki? Altı yüz yıllık şanlı bir mirasın Şimdi acz içindeki varisiydi. Ve Şimdi silahsız, anavatanından çok uzaklarda kendisini eresiz hissediyordu. Anavatan neresiydi? Osmanlı'nın artık çok eskide kalan sınırları mı? Yoksa Türklerin sığındıkları Anadolu mu? Evet, Nedim kafasında bunları sorguluyordu. Nereye kadar, anavatan neresi? Onları kim koruyacak, kim gzetecekti?"¹⁸⁵

Ayşe Kulin'in Sevdalinka adlı eserinde ise Boşnak kimliğinin sözcülüğünü yapan Nimeta'nın kardeşi Raif'tir. Sırlar ve Hırvatların Boşnaklara bakış açısını Şu ifadelerle dile getirir:

---

¹⁸² a.g.e., s.55-56.

¹⁸³ a.g.e., s.56

¹⁸⁴ a.g.e., s.56.

¹⁸⁵ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna* lme Giderken, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.52.

“... onların gözünde Boşnak diye bir kimlik yok. Sırlara sorarsan biz Osmanlı baskısı altında din değiştirmiş Sırpız. Hırvatlar sorarsan Katolik’ten dönme Hırvatız. Bu yalanı utanmadan içlerine sindirip sonra da topraklarımıza göz dikiyorlar.”¹⁸⁶

Raif bu görüşlerin yanlış olduğunu ifade ederek Boşnakların nasıl Müslüman olduklarını, Bogomil mezhebiyle Müslümanlık arasındaki benzerlikleri anlatmıştır. Ona göre Boşnaklar Sırpız ve Hırvatların bu dayatmasını kabul etmedikleri için acı çekmekte ve soykırıma tabi tutulmaktadır.

Nimeta’nın kocası Burhan da bu durumla ilgili tespitte bulunarak şunları ekler:

“Boşnak tanımının anlamını değiştiriyorlar çaktırmadan. Bizim etnik kimliğimizi silecekler, dinsel kimliğimizle kalıvereceğiz. O zaman dokuz asırlık yurdumuza hemen sahip çıkacaklar da onun için. Müslüman damgası yedik miydi, Avrupa’dan kovulmak daha kolay ne de olsa.”¹⁸⁷

Burada Burhan Avrupa’nın Müslümanlara karşı ilgisiz tutumuna değinerek herhangi bir savaşta kendilerinin yanında olmayacağını dile getirir. Zaten Bosna’daki savaşta da bu durum yaşanmış, Avrupa soykırımı izlemekle yetinerek ciddi müdahalelerde bulunmaktan kaçınmıştır.

4.2. Savaş ve Sırp Soykırımı

Boşnakların etnik kimlik ve dinlerinden dolayı işkence edilerek, tecavüze uğrayarak ve her türlü hakarete uğrayarak Sırp soykırımına maruz kalması incelenen eserlerin hepsinin üstünde birleştiği ortak motiftir.

İncir Kuşları’nda romanın hemen başlangıcında ana karakter Suada’nın peşinde adeta vahşi bir hayvana dönüşen Sırpız kendisini yakalamaya çalışırken Suada hissettiklerini şöyle ifade eder:

“İçimde fırtınalar koptu. Ağlamaya başladım. Neden Allah’ım? Bu genç yaşta neden bu kadar şiddetli bir kederi içime üfledin? Oysa ben kendimi çok inançlı ve cesur sanırdım. Beni hiçbir şey korkutamaz derdim. Şimdi şu halime bak! Bilmediğim bir yerde, gözleri

¹⁸⁶ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.111.

¹⁸⁷ a.g.e., s.109.

dönmüş, aç hayvanlar gibi kudurmuş insanların ellerinden kaçıp kurtulmaya çalışıyorum. Neden Allah'ım, neden bana bu genç yaşımda hayatı erken öğrettin?"¹⁸⁸

Bu gözü dönmüş insanların eline düşen Suada ve ablaları, diğer Boşnak kadınları gibi esir tutulur, köle gibi alınır satılır ve babalarının gözleri önünde tecavüze uğrar. İnsanlıktan çıkmış bu vahşilerin yaptıkları bu eylemler sırasında hep birlikte söyledikleri şarkı da kadınlara yönelik soykırımın bir göstergesidir:

"Kim yalan söylüyor/ Kim ağılıyor/ Sırbistan küçük diye/ Bugün ne kadar Müslüman hamile bırakırsak o kadar âlâ/ Şimdi Büyük Sırbistan'ı kuralım/ Türkleri kucağımıza oturtup hamile bırakalım..."¹⁸⁹

Sırplar sistemli bir şekilde Boşnak kadınlarına tecavüz ederek onları hamile bırakmayı amaçlıyordu. Böylece Boşnakların Sırplara dönüştürülmesiyle Boşnak kimliği yok edilmeye çalışılmıştır. Suada bu soykırımı şu sözlerle ifade eder:

"Evet, gerçeği itiraf etmek gerekirse bu bir savaş değildi. Kadınlar hiçbir savaşta bu kadar mağdur edilmemişti. Bu bir soykırımdı ve bu soykırımla Müslüman Boşnakların soyları tecavüzlerle dönüştürülmeye çalışılıyordu. Bu savaşın ne yazık ki en acı tarafı da buydu..."¹⁹⁰

Ağlayan Bosna'da İncir Kuşları'ndan farklı olarak daha çok erkeklerin savaşta yaşadıkları ve erkek olarak verdikleri mücadele ön plandadır. Romanda savaş zamanlarını ardında bırakarak İzmir'in bir köyünde çiftçilik yaparak yaşamını sürdürmeye çalışan Yusuf Aliç gece bekçiliği yaptığı bağda vahşi bir hayvana rastladığında Sırpların yıllar önceki vahşeti aklına gelir. Karşılaştığı hayvanın korkusu ona uzun zamandır kaçtığı geçmişini hatırlatır. Bu vahşi hayvanla Sırpların vahşiliğini karşılaştıran Yusuf Aliç, yeryüzünde asıl korkulması gereken vahşi yaratığın insan olduğu sonucuna varır:

"Esas canavar, bu karanlık dağda vahşi insanoğlunun bir temsilcisi olarak oydu. Canavarın ondan korkması gerekiyordu. Bundan da emindi. Az önce rüyasında gördükleri ve gerçek hayatta yaşananlar, en vahşi canavarı bile bir daha bu dağlara uğramamasına neden

¹⁸⁸ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.10.

¹⁸⁹ a.g.e., s.189.

¹⁹⁰ a.g.e., s.268.

olacak şekilde korkuturdu. İnsanoğlu en büyük canavardı. Ve canavarlıklarını tüm dünyaya kabul ettirmek için her zaman bir sebep bulurdu. Zavallı hayvanlar bunu anlayamazdı.”¹⁹¹

Sevdalinka’da Sırpların Boşnaklara yaşattığı soykırım, yoğun olarak Hırvat gazeteci Stefan tarafından aktarılır. Stefan kimliğini değiştirip Jovan Plaaviç adında bir Sırp gazeteci olarak kamplara gider. Burada Hırvatistan’a geçmek zorunda kalan mültecilerle görüşerek röportaj yapar. Bu sayede yaşananları basın aracılığıyla tüm dünyaya gösterme fırsatı bulur ve ardından Batı harekete geçmek zorunda kalır. Romanın “Etnik Temizlik” başlıklı bu bölümünde kamplarda yaşananlar şöyle aktarılır:

“6 Nisan’dan itibaren, ‘etnik temizlik’ Karadziç’in şevk ve zevkle uyguladığı bir oyun haline dönüştürülmüştü. Müslüman Boşnakların ileri gelenlerini; yani varlıklarını, okumuşlarını, aydınlarını, sanatçılarını ve özellikle orduda görev yapmış olan asker kökenlileri ayıklıyor, akıl almaz işkencelere tabi tuttukten sonra birbirlerine öldürtüyorlardı. Ölüm, Müslüman Boşnaklara kurtuluş gibi geliyordu. Ama ölümü kolaylaştırmıyordu Sırp lar. Öldürmeden önce, onlara karılarının kızlarının, kız kardeşlerinin ve annelerinin nasıl ırzlarına geçtiklerini anlatıyorlar, kadınların nasıl kıvrandığını, yalvardığını tarif ediyorlar, sonra daha da ileri boyutta bir manevi işkence tekniği uyguluyorlardı...”¹⁹²

Drina’da Son Gün romanında da Sırp Çetniklerinin işkence ve tecavüzlerinden bahsedilir. Selmanoviç yolda karşılaştığı bir grup insanla konuştuğunda yaşlı adam ve kızının başına gelenleri öğrenir. Zavallı kız gece evinden kaçırılarak tecavüze uğramıştır:

“Mavi gözlü yaşlı adam kızın kendi kızı olduğunu söyledi. Sonra Çetniği vuran delikanlı Selmanoviç’le Nezir’i bir kenara çekti. Başlarından geçenleri yavaş yavaş anlatmaya başladı. O kirli, yırtık çorabı pis Çetnik babasının kolları arasında utancından hiç durmayan ağlayan kıza tecavüz etmişti.”¹⁹³

4.3. Savaş ve Aşk

Seçilen eserlerin üçünün işlediği ortak motiflerden biri de aşktır. Yazarlar savaşın acımasızlığına, uygulanan korkunç soykırımı dikkat çekerken aşk konusundan da faydalanmışlardır. Çoğunlukla Boşnak/Sırp,

¹⁹¹ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna* Ölüm Giderken, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.367.

¹⁹² Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.184.

¹⁹³ Faik Baysal, *Drina’da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, Eylül, 2013, s.167.

Boşnak/Hırvat karakterler arasında yaşanan aşklar hem ayrılan etnik kimlikleriyle hem de savaşa mücadele etmek zorunda kalmıştır.

İncir Kuşları'nda Suada, konservatuvara giderken tanıştığı iki gencin kendisine aşık olduğunu öğrenmesiyle bir seçim yapar. Bu gençler arasında ilk görüşte aşık olduğu babası Boşnak, annesi Sırp olan Tarık'tır. Diğer genç olan Vukadin ise, babası Boşnak düşmanı bir Sırp askerinin oğludur. Suada Vukadin'i reddederek Tarık'ı seçtiğinde ezeli bir nefret ve düşmanlık kazanır.

Esir kampında Vukadin'le karşılaştığında genç adam kendisine geçmişi hatırlatır:

“... O gün önünden çekilmiştim ama bugün o gün değil. Şartlar çok değişti Suada. Önünde diz çöktüğüm günler çok geride kaldı. Şimdi diz çökme sırası sende. Şayet o zaman aşkıma karşılık verseydin şimdi ölen tarafta değil, öldüren tarafta olurdun.”¹⁹⁴

Savaşla birlikte Suada ve Tarık ayrılmak zorunda kalır. Suada ailesinin yanına Milyevina kasabasına giderken Tarık Boşnak milislerinin yanında savaşa katılır. Bir süre sonra aralarındaki iletişim tamamen kesilir. Sırpların ordusuna katılan Vukadin'le esir kamplarının birinde karşılaşır. Sevdiği genci elinden alan savaş, onun karşısına eski düşmanını çıkarmıştır. Vukadin yaralanıp hayatını kaybedene kadar Suada'ya her türlü eziyeti yapar. Tarık'a duyduğu aşkı sayesinde hayatta kalmaya ve umudunu yitirmemeye çalışan Suada, savaştan sonra tedavi gördüğü klinikte Tarık'ı bulmaya çalışır. Savaşta bir kolu ve bacağına kaybetmiş olan genç adamı bulduğunda onunla evlenir ve yaşadıklarına rağmen yeni bir hayata başlar. Her iki genç de aşklarının gücü sayesinde yaşama tekrar tutunabilmişlerdir.

Ağlayan Bosna'da Boşnak genci Nedim, Sırp kızı Sandra'ya aşık olur fakat bunu Sandra'ya söyleme fırsatı bile bulamadan savaş başlar ve okulu bırakmak zorunda kalır. Okula gidemediği için Sandra'yı bir daha görme şansı bulamaz. Savaş başladığında diğer mücahitlerle nöbet tuttuğu zamanlarda bile Sandra'yı düşünür, ölene kadar onu aklından çıkaramaz. Savaşla birlikte her şey değişmiş, şehir saldırı altına girmişken bile okula gitmeyi ve Sandra'nın gezdiği yollarda yürümeyi ister. Zaman zaman onu

¹⁹⁴ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.184.

hatırlamakta zorlandığında yüzünü tamamen unutmaktan endişe eder. Nedim'in bu imkansız aşkı savaşa birlikte hiç başlamadan yok olmuştur.

Nedim'in nöbet tuttuğu bir sırada yine aklına Sandra gelir. Anlatıcı Nedim'in düşüncelerini şu ifadelerle okura aktarır:

“Sandra kim bilir şimdi nerelerdeydi? Son zamanlarda rüyasında da pek görmüyordu. Neredeyse iki gecede bir rüyasında Sandra'yı anlamsız anlamsız yerlerde ve mekanlarda görürken artık bu vefasız Sırp kızı geceleri onu rahatsız etmiyordu. Ola ola bir Sırp kızına aşık olmuştu. Gerçi bu başarısız okul hayatında okula karşı olan bu ilgisinin Sandra olup olmadığını hep anlamaya çalışmıştı. Bu anlamsız bir tartışma konusuydu. Mutsuzluğunun bir sebebi de, buldukları bu zor ve sancılı günlerin yanı sıra artık Sandra'yı uzun bir süre göremeyecek olmasının da olduğunu biliyordu.”¹⁹⁵

“Sevda şarkıları” anlamına gelen Sevdalinka romanında ise aşk yine milliyete bakmaksızın eserin ana karakteri Boşnak Nimeta ile Hırvat Stefan arasında yasak bir ilişki başlatmıştır. Farklı etnik gruba sahip olan bu aşıkların arasındaki tek engel milliyetleri ve din farkı da değildir. Bunların yanı sıra Nimeta kendisi gibi Boşnak olan Burhan'la evlidir. Bu evlilikten meydana gelen iki çocuğu da vardır. Nimeta Stefan'a olan aşkına rağmen eşi ve çocuklarını üzmemek için ondan ayrılmak zorunda kalır. Yine de Burhan'ın Stefan'la olan yasak ilişkisini öğrenmesinin önüne geçemez. Bosna'da savaş yaşanırken Nimeta'nın ailesi de tıpkı ülkelerinin yerle bir olması gibi dağılıp parçalanmaya başlar. Nimeta'nın aldatılan kocası Burhan, içinde bulunduğu durumdan uzaklaşmak için savaşa katılır. Ardından oğulları Fiko da dayısıyla birlikte babasının yanına savaşa gider ve burada bir çatışmada yaralanır. En başından mutlu bir sona ulaşmayacağı belli olan bu aşk, Nimeta'ya acıdan başka bir şey vermemiştir.

Sevdalinka'da Nimeta ve Stefan aşkıdan başka Boşnak Mirsada ve Sırp Petar arasında da üzücü bir aşk yaşanır. Mirsada sevdiği erkekle birlikte olmak için işinden ayrılır ve kimliğini gizleyerek Mirza adını kullanmaya başlar. Bu şekilde Sırp olarak yaşayabileceğini sanarak büyük bir tehlikenin içine atılır. Nitekim Sırpları kandırmayı başaramaz ve acımasızca öldürülür.

---

¹⁹⁵ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna* Ölümüne Giderken, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.131.

Aşk ve acının iç içe verildiği romanda, aşık olan her iki çift için de acı çekmek kaçınılmazdır. Bu nedenle aşkın acıyla özdeşleştiğini söylemek mümkündür.

4.4. Savaş ve Avrupa

Avrupa'nın ortasında Boşnaklar vahşice soykırıma uğrarken Batı devletlerinin tutumu, savaşa kayıtsız kalmaları ve ciddi yaptırımlardan kaçınmaları da incelenen eserlerde değinilen konulardan biridir. Savaşın ilk kıvılcımları ortaya çıktığında, Sırp'ların saldırgan tutumları başladığında bile Boşnak halkı savaşın patlak vermekte olduğuna inanmak istemez. Onlara göre Batı böyle bir savaşa kesinlikle müsaade etmeyecektir ancak savaş tüm acımasızlığıyla yaşanmaya başladığında sonunda kabullenmek zorunda kalırlar.

İncir Kuşları romanında ana karakter Suada, teyzesinin kendisine söylemesi üzerine televizyonu açtığına duyduğu haberlere rağmen yine de savaşın başlamakta olduğuna inanmak istemez:

“Sırp'ların kontrolü altındaki Yugoslavya Federal Ordusu'nun, Hırvatların yaşadığı kentleri bombalayacağı haberleri bize az önce ulaşan bilgiler arasında. Bugün de Vukovar'a doğru yola çıkan Yugoslavya Federal Ordusu'na ait zırhlı araç konvoyunun yolları kesildi...”

Televizyonun sesini kıstım. “Bu çok korkunç bir şey teyze”, dedim. Kalbim küt küt atarken.

“Artık savaş kapıya dayandı”, dedi teyzem.

“Savaş kapıya nasıl dayanır? 20. yüzyılda Avrupa'nın orta yerinde savaş mı çıkarmış, söylediklerini aklım almıyor.”¹⁹⁶

Ağlayan Bosna'da savaş karşısında Batı'nın tavrını açıklamak için anlatıcı, Nedim Aliç'in düşüncelerinden faydalanır. Bu konuda da sorgulayıcı bir tutum içinde olan Nedim, sonunda Avrupa'nın kendilerini destekleyeceklerini düşünmenin büyük bir hata olduğunu fark eder:

“... Avrupa'nın kendilerini destekleyeceklerini düşünmek ne büyük bir hataydı. Yıllarca Avrupa'nın içinde Türkiye'den uzak Türkler olarak yaşamışlar ve Avrupa'ya, Avrupa

¹⁹⁶ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.49.

medeniyetine güvenmişlerdi. Ama yavaş yavaş çiseleyen yağmurda nöbet kulübesine doğru yaklaşırken Avrupa'nın hiçbir zaman Avrupa'nın neresinde yaşarsa yaşasın Türklere ve Müslümanlara farklı bir gözle bakmayacağını anlamıştı.”¹⁹⁷

Bosna Savaşı'nda Birleşmiş Milletler'in yetersiz kalışı da romanda değinilen unsurlardan biridir. BM'nin göstermelik müdahaleleri karşısında yaşananlara anlam veremeyen Yusuf Aliç oldukça şaşkındır:

“Bu adamlar, bu vahşiler koca Birleşmiş Milletler'i bile dinlemiyorlardı. Peki ya Birleşmiş Milletler bu adamlara neden dediğini yaptırılmıyordu!... Birleşmiş Milletler dünya demekti. Nasıl Sırların elinden silahları alamazlardı? İşte Sırlar önce canlarını tehdit ederlerken şimdi tekrar onları kuşatmışlar ve açlığa mahkûm etmişlerdi.”¹⁹⁸

Birleşmiş Milletler'in Srebrenica'yı sözde güvenli bölge ilan etmesinin ardından ısrarla bölgeyi silahsızlandırma çalışmaları devam ediyordu. Asıl ağır silahlara sahip olan Sırlar, BM'nin bu kararına uymazken Boşnakların silahlarını teslim etmeleri bekleniyordu hatta Boşnaklar buna mecbur bırakılmak isteniyordu. Aşağıdaki ifadelerde silahlar teslim edildikçe dağıtılan yardımların artmasıyla aslında BM'nin Boşnaklardan ziyade dolaylı da olsa Sırlara yardım ettiği sonucuna varmak mümkündür:

“Aradaki kuvvet dengesizliğine aldırış etmeden Birleşmiş Milletler askerleri ısrarla bölgeyi silahlandırma çabalarına devam ediyorlar, Srebrenica'nın içini tamamen silahsızlandırılmış bölge haline getirmeye çalışıyorlardı. Öyle ki, silahlar teslim edildikçe artan yardım miktarı, Srebrenica'ya gelen yardım konvoylarının girememesinde sadece Sırların bir politikası olmadığını düşündürmeye başlamıştı.”¹⁹⁹

Ayşe Kulin'in *Sevdalinka* romanında ise Boşnaklar nihayet Batı'dan umutlarını kesmek zorunda olduklarını anlamışlardır. Bu bölüm eserde şu ifadelerle dile getirilir:

“... Bosna Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç ile Saraybosna halkı, Batı'nın onları kurtaracağı rüyasından şiddetli bir silkinmeyle yeni uyanıyorlardı.

Batı'nın o insan hakları bayraktarı ve insan hakları baş savunucusu ülkelerin, asla yardımlarına koşmayacaklarını anlamışlardı sonunda.

---

¹⁹⁷ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna Ölümüne Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.130.

¹⁹⁸ a.g.e., s.212.

¹⁹⁹ a.g.e., s.248.

Yardımlarına koşmayacaklardı, çünkü öldürölen ve işkence gören insanlar başka bir dine mensup oldukları için, Batı ölkelerinde yaşayan halkların çoğunluğu büyük bir ilgi duymuyordu Bosna'da olup bitenlere.

(...)

Boşnaklar, Cumhurbaşkanlarıyla birlikte sonunda uyanmışlardı. Tatlı rüya bitmişti. Ne Batı ölkeleri, ne insan hakları örgütleri, ne Birleşmiş Milletler vardı onları kurtaracak. Yalnızdılar. Yapayalnızdılar. Yıllardan beri, sinsini sinsini hazırlanan düşmanları ile baş başa bırakılmışlardı.”²⁰⁰

Sevdalinka romanında dünyanın savaşa karşı umursamaz tavrını anlatan bir başka ifadeler ise şunlardır:

“Dünya, Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'in, Birleşmiş Milletler'in Bosna Elçisi Mehmet Sacirbey'in çırpınmalarına kulaklarını tıkamış, dosyaları gönderilen delillere gözlerini yummuş gibiydi. Bu gidişeye 'dur' diyebilecek yegâne güç olan Batı devletleri, inanılmaz bir umursamazlıkla, yanı başlarında olup biten insanlık dışı uygulamayı görmezden geliyordu.”²⁰¹

4.5. Savaş ve Göç

İnsanlar tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı yaşadığı mekândan ayrılmak durumunda kalmıştır. Göç olarak ifade edilen bu ayrılık, insan ve mekân üzerinde birtakım etkiler meydana getirmiştir.

Bosna Savaşını konu edildiği romanlara bakıldığında yaşanan göçlerin savaş nedeniyle olduğu görülür. 1992 yılında Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Sırların etnik temizlik politikası altında kalan birçok insan yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Boşnaklar için memleketlerini bırakıp gitmek hiç kolay olmamıştır ancak ailelerinin güvenliği için onları Türkiye'ye ulaştırmaya çalışmışlardır. Romanlarda da erkek kahramanların eşlerini ve çocuklarını göndererek kendilerinin ölkeleri için savaşmaya devam ettikleri görülür.

Ağlayan Bosna'da Yusuf Aliç Sırlar henüz şehri tamamen kontrol altına almamışken ailesini Tuzla'ya götürmek ister. Fakat oğlu Nedim bu

²⁰⁰ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.188.

²⁰¹ a.g.e., s.203.

şekilde ayrılmayı savaştan kaçmak olarak düşünerek onlarla gitmeyi reddeder. Nedim'e göre BM kendilerini koruyacağı için köylerinden ayrılmaya gerek yoktur:

"Neden? Ne oldu ki? Sırlar oldukları yerde duruyorlar. Hollanda askerleri bizi korur. Sırlar Birleşmiş Milletler askerlerine saldıramaz. Niye korkak fareler gibi kaçıyoruz?"²⁰²

Boşnaklar savaş yüzünden göç etmeye zorlansa da bir gün mutlaka geri döneceklerini düşünerek vatanlarından ayrılırlar. Faik Baysal'ın *Drina'da Son Gün* adlı eserinde Şevvala Ananın söyledikleri bu açıdan dikkat çekicidir:

"Ben döneceğim. Bir gün er geç döneceğim. Hem de bu kez bir daha yerimden kıyıdamamak üzere döneceğim. Türkiye de benim yurdum, burası da. Topraklarımın hepsini haydutların elinden geri alacağım."²⁰³

Yurtlarından göç etmeye mecbur bırakılan Boşnaklar, geride sevdiği insanları, yüzlerce yıllık geçmişe sahip olan tarihlerini de bıraktıklarının bilincindedir. Bu nedenle daha sonra dönecekleri inancıyla ayrılmışlardır:

"Kızımın anası bu topraklarda yatıyor. Onları burada yalnız bırakamam. Ben de döneceğim. Hem de en kısa zamanda döneceğim. Kızımın karımı öldürenlerden hesap soracağım."²⁰⁴

Bosna Savaşı'nın tanıklarından Emine Seçeroviç Kaşlı'nın kaleme aldığı *Kurşunların Da Rengi Var* romanında ise savaşta ağabeyini kaybeden Emine, babası ve dayısını Bosna'da bırakarak annesiyle birlikte Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkar:

"... savaşın biteceğine dair umudumuz kalmamıştı artık. Babamı, ağabeyimin mezarını, akrabalarımızı, arkadaşlarımızı bırakıyorduk. Bizim nereye kadar gidebileceğimiz belli değildi, dönebilirsek, kimleri hayatta bulacağımız da belli değildi."²⁰⁵

İncelenen eserlerin çoğunda Bosna Savaşı'nda ülkelerinde kalıp Sırlara karşı direnmek, topraklarını savunmak ve sevdiklerinin yaşamlarını korumak için erkek kahramanların ailelerini güvenli bölgelere ulaştırarak mücadeleye devam ettikleri görülür.

---

²⁰² Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna Ölümüne Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.283.

²⁰³ Faik Baysal, *Drina'da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, Eylül, 2013, s.438.

²⁰⁴ Faik Baysal, *Drina'da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, Eylül, 2013, s.438.

²⁰⁵ Emine Seçeroviç Kaşlı, *Kurşunların Da Rengi Var*, 5.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.169-170.

4.6. Savaş ve Birey

Ele alınan eserlere bakıldığında savaşın bireylerin yaşantısını, çevresiyle ilişkilerini etkilediği görülür. Uzun yıllardır Sırplarla bir arada, aynı topraklarda yaşayan Boşnaklar, savaşla birlikte komşu olarak gördükleri bu insanların bir anda kendilerine düşman olabileceğine inanmak istemez. Eserlerde kahramanların bu durumu kabul etmekte zorlandıkları görülür.

İncir Kuşları'nda Suada'nın annesi Fadila Hanım, şehirde çatışmalar başlamış olmasına rağmen yine de Sırpların kendilerine düşmanca davranacağına ihtimal vermek istemez. Roman kahramanı bu durum karşısında şaşkınlığını şu ifadelerle dile getirir:

“Sen delirdin mi kızım? Sırplarla yüzyıllardır aynı topraklar üzerinde yaşıyoruz. Aynı havayı birlikte soluyoruz. Aynı dili konuşuyoruz. Kurban bayramında onlara kurban eti yolluyoruz. Onlar paskalya gününde bize paskalya çöreği gönderiyor. Paula teyzeyle az mı paskalya yumurtası tokuşturduk.”²⁰⁶

Kendilerini bir anda hiç ummadıkları ve hazırlıksız yakalandıkları bir savaşın içinde bulan Boşnaklar, komşuluk ettikleri, sıkıntılarını paylaştıkları bu insanlarla nasıl olur da bu duruma geldiklerini anlamaya çalışırlar:

“Gördün mü Fadila Hanım?” dedi babam kederli bir sesle. “Paskalya gününde yumurta tokuşturduğun Paula teyze artık düşman olmuş bize.”

Acıyla buruşmuş bir yüzle, “Biz bu noktaya nasıl geldik?” diye sordu annem. “Nasıl?”

“Artık nasılı, niyesi yok dedi babam. “Bugünlerde yaşanan vahşeti açıklamaya ne yazık ki kelimeler yetmiyor. Etrafımızda olup bitenler için bir sebep arama. Bu trajediler utanç verici kirli bir muamma olarak kalacak. Sadece birkaç çapulcu katilin işi olarak hatırlanacak.”²⁰⁷

Berkant Karakaya'nın Ağlayan Bosna adlı eserinde ise Boşnak ve Sırpların yıllardır süregelen komşuluk, dostluk ilişkilerinden sonra savaşın başlamasıyla her iki tarafın da tutumlarını aktaran ifadeler mevcuttur. Yusuf Aliç'in Sırp komşusu Kristo Klasiç'e bundan sonra nasıl yaklaşması gerektiğiyle ilgili kendisini sorguladığı bölümler anlatıcının ifadeleriyle şu şekilde aktarılır:

²⁰⁶ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.136.

²⁰⁷ a.g.e., s.137-138.

“Yusuf Usta yıllardan beri çok yakın dostu olan ve kendisinin oturduğu evin arsasını bile çok ucuza kendisine satan yirmi yıllık bu arkadaşını artık bir düşman gibi görmesi gereğini anlamıyordu. Ruhu buna isyan ediyordu. Ama artık mantığı kumandaları ele almıştı. Ve ona Krsito ile artık hiçbir şeyi paylaşmaması gerektiğini emrediyordu.”²⁰⁸

Yusuf Aliç yaşananlardan sonra köyü terk eden Sırp komşusu Kristo Klasiç'e güvenip güvenemeyeceği konusuna tereddütle yaklaşır. Kaç senedir komşuluk ettiği bu insan, kendisi de Sırp olmasına rağmen Yusuf Usta'yı kendi milletinden insanlara karşı uyarır:

“– Bizimkilere çok dikkat edin komşu. Hoş adamlardır. Yemeyi, içmeyi çok severler ama gaddardırlar. Sakın merhamet beklemeyin ve savaşta size ne derlerse sakın inanmayın. Bu sözümü unutma!...”²⁰⁹

Yine de Yusuf Usta'nın tanıdığı tüm Sırplar Kristo gibi iyi niyetli değildi. Daha önce birlikte vakit geçirdiği, kahve içtiği insanlardan bazıları savaşın patlak vermesiyle farklı bir tutumla karşısına çıkmıştır. Hırvat asıllı Sırp ordusunda görev yapan Yugo da bunlardan biriydi:

“...Yusuf Usta Yugo'da bir gariplik sezmişti. Yugo eski Yugo değildi. Gözleri bir başka bakıyordu. Kahvede oturup beraber kahve içtikleri Yugo değildi. Kendinden emin ukala bir tavırla Yusuf Usta'ya bakarak;

– Ne o usta? Niye bugün aşağıya indiniz? Artık buralarda öyle rahatça dolaştırmazlar

sizi, benden söylemesi. Hadi git başın belaya girmesin. Ortalık sakinleşene kadar küçük köyünden çıkma.”²¹⁰

Ayşe Kulin'in *Sevdalinka* romanında Zvornik şehrinde etnik temizliğin tamamlanmasını Sırplar, Zvornik'in kurtuluşu olarak dile getirir. Anlatıcı bu durumu aşağıdaki ifadelerle aktarır:

“Kimlerden kurtarmışlardı Zvornik'i?”

---

²⁰⁸ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna Ölümüne Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.79.

²⁰⁹ a.g.e., s.125.

²¹⁰ a.g.e., s.63.

Aynı topraklarda beş yüz yıldır yaşamakta olan dostlarından, komşularından, yakın arkadaşlarından, iş arkadaşlarından, hatta sevgililerinden, hatta kuzen ve yeğenlerinden kurtarmışlardı.

Kendileriyle aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan, aynı heyecanları duyan, Yortu ve Noellerini onlarla birlikte kutlayan, kutsal günlerinde onlara armağanlar sunan, acılı günlerinde dertlerine ortak olan insanlardan kurtarmışlardı.”²¹¹

Faik Baysal'ın *Drina'da Son Gün* romanında da savaşın bireylerin ilişkisi üzerine etkilerini görmek mümkündür. Savaştan önce adeta kardeş gibi yakın olan iki farklı milletin insanı, savaşla birlikte birbirinden şüphe duymaya başlar. Boşnak Azamoviç ve Sırp Mordaç aylar sonra karşılaştığında yıllardır sürmüş olan dostluklarına rağmen Azamoviç aniden eski arkadaşını karşısında gördüğünde korkmaktan kendini alamaz. Roman kahramanının bu duygularını anlatıcı aşağıdaki ifadelerle dile getirir:

“...Avluda hiç beklemediği bir anda karşısına çıkıverince birden ne kadar korktuğu aklına gelivermişti. Şimdi bunun ne kadar boş ve saçma bir şey olduğunu düşünüyordu. Mordaç'tan boşu boşuna korkmuştu. On iki yıllık arkadaştılar. Bu süre içinde birbirlerine hep erkekçe davranmışlardı...”²¹²

Eserlere baktığımızda Bosna'da savaşın başlamasıyla birlikte yıllardır aynı toprakları paylaştıkları Sırlardan bazılarının dostluklarını devam ettirmesine rağmen diğerlerinin düşmanlık göstermekten kaçınmadığını görülür. Savaşın getirdiği kin ve nefret tohumlarının etkisiyle Sırlar, yüzyıllardır komşuları olan bu insanlara tarihin tanıklık ettiği en acımasız soykırımlardan birini yaşatmaktan çekinmemişlerdir.

4.7. Savaş ve Mekân

Tarih boyunca mekânlar insanların toplumsal ve siyasal kimliklerinin oluşmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Vatan, millet, inanç, aile gibi siyasal ve sosyal birlikteliklerin oluşumunu sağlayan unsurlardan biri de mekânlardır.

²¹¹ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.120-121.

²¹² Faik Baysal, *Drina'da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, Eylül, 2013, s.61.

Bosna-Hersek'te Osmanlılar zamanından günümüze uzanan, tarihi ve kültürel çeşitliliği yansıtan birçok mekân ve yapı vardır. Sırpların uyguladıkları vahşice soykırımda insanların yanı sıra bu yapılar da oldukça zarar görmüştür. Boşnakların tarihini ve kültürünü de ortadan kaldırarak kimliklerine dair her şeyi yok etmek isteyen Sırplar, camiileri, yolları, köprüleri, üniversite, arşiv ve kütüphane binalarını bombalayarak saldırıda bulunmuşlardır.

Sinan Akyüz'ün *İncir Kuşları* romanında Hırvatların yaşadığı Vukovar şehrinin Yugoslavya Federal Ordusu tarafından bombalanması sonucu şehirden geride kalan manzara ve insanların durumu aşağıdaki şekilde verilir:

"Tuna boyundaki bu güzelim şehir adeta kan gölüne dönmüştü. Sokaklar cesetlerden geçilmiyordu. Binlerce insan, şehre atılan bombaların altında sağa sola koşuşturuyor, askerlerin rastgele açtıkları ateş sonucunda vurulup yere düşüyordu.

Yugoslavya Federal Ordusu aynı gün sadece Vukovar şehrine saldırmakla yetinmemiş, daha önce kuşatma altında olan Dubrovnik'i de hem denizden, hem de karadan bombardımana tutmuştu. Ne yazık ki güzelim Dubrovnik şehri artık taş ve tuğla yığınının ibaret kalmıştı."²¹³

Ağlayan Bosna'da Berkant Karakaya savaşla altüst olan şehri şu şekilde tasvir eder:

"Adını Gümüş kelimesinden alan bir zamanların nazlı Balkan şehri hırpalanmış, sağı solu yara içinde güzel bir kadın gibi, eski güzel günlerini bilen sadık hayranlarının hüznü bakışları altında, yağmalanmış evlerden sokağa atılan eşyalar, yanmış araç enkazları, bir zamanlar özene bezene yapıldığı anlaşılan ancak şimdi mermi izlerinden delik deşik olmuş yaralı binaları, birer çöplüğe dönüşmüş derbeder sokakları, hoyratça birer koğuş olarak kullanılan birer virane haline gelmiş otelleriyle, tüm dünyaya savaşın vahşetini anlatan bir anıt gibi Avrupa'nın ortasında dikiliyordu."²¹⁴

Sevdalinka'da ise anlatıcı, Stefan'ın gözünden Saraybosna'nın durumunu okura şu ifadelerle aktarır:

"Saraybosna bir cehennemdi. Bazen nerede olduğunu bile anlamıyordu Stefan. Bütün yollar barikatlarla kapalıydı. Sokakların ortasında devamlı bir şeyler yanıyordu. Yol

²¹³ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.75.

²¹⁴ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna Ölümüne Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.180.

kenarında cesetler yatıyordu. Her an bir silah patlıyor, bir bomba düşüyor, bir makineliden boşalan kurşunlar bir anda yağmur gibi yağıyor, sonra etrafa bir anda ölüm sessizliği sınıyordu.”²¹⁵

Bosna’da yaşanan savaşın çocuk tanıklarından biri olan Emine Seçeroviç’in ifadeleriyle 1896 yapımı bir kütüphanenin yakılmasının verdiği üzüntü ve çaresizlik aşağıda dile getirilmiştir:

“Koskoca bir tarihin yok oluşunu seyrediyorduk ve elimizden hiçbir şey gelmiyordu.

Hepimizin tarihydi o bina, ne suçu vardı? Kitabın kime ne zararı olurdu ki? Alevlere teslim olana kadar bombalanmıştı Vijeçnitsa. Büyük suç işlemiş binlerce sayfa ateşe verilmişti.

Tarihimiz silinmeye çalışılıyordu, bu güne kadar ne yazıldıysa yeniden yazılsın isteniyordu.”²¹⁶

İncelenen romanlarda savaşın acımasız ve yıkıcı yüzünün mekânlardaki etkisini görmek mümkündür. Sırların Bosna’daki katliam ve etnik temizliği yalnızca insanlarla sınırlı kalmamış camiilerden mezarlara, türbelerden arşivlere kütüphanelere kadar birçok yapı zarar görmüştür.

4.8. Savaş ve Vatan Sevgisi

Bosna’da dünyanın en büyük dördüncü ordusuna sahip olan Sırlara karşı Müslüman Boşnaklar, hazırlıksız yakalandıkları savaşta sınırlı imkânlarıyla mücadele etmişlerdir. İncelenen romanlarda yazarların değindikleri konulardan biri de Boşnakların sahip olduğu vatan sevgisi ve inançla Sırlara karşı koymasıdır. Güçlü bir ordu ve yeterli silahtan yoksun olan Boşnaklar buna rağmen kendi aralarında örgütler ve çeşitli oluşumlar kurarak bir araya gelmiş, yıllardır yaşadığı toprakları ellerinde tutmak için savaşmışlardır.

Sinan Akyüz’ün İncir Kuşları’nda Tarık, Sırlara karşı mücadele etmek için Yeşil Bereli mücahitlere gönüllü olarak katılır. Bu kararını kendisine

²¹⁵ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.195.

²¹⁶ Emine Seçeroviç Kaşlı, *Kurşunların Da Rengi Var*, 5.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.33.

çocukluk yapıyorsun diyerek tepki gösteren Suada'ya aşağıdaki ifadelerle açıklar:

“Her şey yoluna girecek,” dedi Tarık sakin bir sesle. “Hayatımızı sürekli Sırların bize neler yapacakları korkusuyla geçiremeyiz. Savaşı artık görmezden gelemeyiz. Bu zamana kadar millet olarak uyuduk, bugünden sonra uyanıp ayağa kalkmamız gerekiyor. Aksi halde yarınlar bizim için yok artık. Ben aptal değilim, ben de biliyorum savaşın bir oyun olmadığını. Ben Sırlara karşı savaşmazsam o zaman ülkem için kim savaşacak, söyler misin bana?”²¹⁷

Savaşın başladığını kabul etmekle geç kalan ve olanlara hazırlık yakalanan Boşnaklar konusunda özeleştiri yapan Tarık, bu kararının gerekliliğini savunarak Suada'yı ikna etmeye çalışır. Ülkesi için savaşan Boşnak genci, daha sonra savaştan bir kolunu ve bacağını kaybederek dönecektir.

Ağlayan Bosna romanında da Nedim ve diğer gençlerin Sırlara karşı ülkeyi savunmak için örgütlenen topluluklara katıldığı görülür. Bu insanlar çok zor şartlar altında, açlık ve sefaletle rağmen yaşamlarının son anına kadar çarpışmışlardır. Nedim ve yüzlerce kişi Srebrenica'da, sözde güvenli bölge ilan edilen kampta, BM'nin görevlendirdiği Hollandalı komutanın kendilerini Sırlara teslim etmesi üzerine acımasızca katledilmişlerdir.

Ayşe Kulin'in Sevdalinka'sında ise Boşnakların dağlara çıkarak ülkelerini savunma çabası verdikleri görülür. Nimeta'nın kocası Burhan'da karısının Stefan'la ilişkisini öğrenmesi üzerine evini terk ederek dağa çıkmış, Bosna için savaşanların arasına katılmıştır. Ardından Nimeta'nın abisi ve oğlu da Burhan'a katılarak bu mücadeleye destek vermişlerdir. Anlatıcı romanın merkezi kişisi Nimeta'nın eşi, oğlu ve abisinin gidişiyle içinde bulunduğu durumu şu ifadelerle aktarır:

“Nimeta'yı yapayalnız bırakıp gitmişlerdi. Onun, bir kız çocuğunun ve yaşlı bir annenin sorumluluğunu taşıyarak, tek başına, savaşın ortasında neler çekebileceğini hiç ama hiç düşünmemişlerdi. En çok da oğluna kıızıyordu. Raif zaten dağa çıktığında aklını yarı yarıya yitirmiş sayılırdı. Şerefli bir ölüme koşmuştu, acılarından kurtuluş için. Burhan karısının ihanetini öğrenmiş, kalbi kırılmıştı. Ama Fiko, sevgili Fiko'su neden gitmişti, bir veda

---

²¹⁷ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.150.

bile etmeden? Ona karşı hiç ama hiçbir kusurda bulunmamıştı Nimeta. Stefan'dan vazgeçme nedeninin altında, annesine düşkün bir erkek çocuğunun onurunu korumak vardı oysa.”²¹⁸

İncelenen romanlar arasında daha eski bir tarihe sahip olan, 1972'de yayımlanan Drina'da Son Gün, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yugoslavya iç savaşı sırasında Balkanlar'dan Türkiye'ye göç etmeye çalışan bir ailenin yaşadıklarını anlatmaktadır. Bu dönemde de Türkler aralarında gizlice örgütlenerek Sırlara karşı mücadele etmişlerdir. TürkDivisia adındaki örgülle Çetniklere karşı ülkeleri ve insanlarını korumak için savaşmışlardır.

Bosna'daki acımasız soykırımın çocuk tanıklarından Emine Seçeroviç'in kaleme aldığı Kurşunların Da Rengi Var adlı romanda ise savaş küçük bir kız çocuğunun masum ifadeleriyle anlatılır. Emine savaşta Boşnak mücahitlerine katılarak Sırlara karşı savaşan ağabeyi Sinan'ı kaybeder.

Ele alınan romanların hepsinde Boşnakların içinde buldukları zor koşullara, imkânsızlıklara rağmen, kendilerinden sayıca fazla ve gelişmiş silahlara sahip olan barbar Sırlara karşı büyük bir inanç ve umutla ülkeleri için mücadele ettikleri görülür.

4.9. Savaş ve Etik

Hayattaki her şeyin kendi çerçevesi içinde ilke ve prensipleri olduğu gibi savaşın da usul ve sınırları vardır. Bazı şartlara riayet edilmeden, hiçbir ölçüyü gözetmeksizin savaşılması bireyi insanlıktan uzaklaştırır adeta canavarlaştırır. Savaşın da ahlâkı, belirli davranış kuralları vardır. Buna göre taraflar savaş içinde ve sonrasında kendilerine yapılmasını istemediği bir eylemi karşı tarafa da uygulamamalıdır.

Bosna Savaşı'na bakıldığında Sırların sivilleri sistematik bir şekilde katletmesi, kadınlara tecavüz edilmesi gibi daha birçok vahşice eylem nedeniyle aslında bir savaştan ziyade soykırım gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca BM'nin sözde güvenli bölge ilanından sonra Boşnaklar

---

²¹⁸ Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, 76.b., Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.210-211.

silahlarını teslim ederken Sırların buna uymaması ve caydırıcı bir yaptırımla karşılaşmaması da taraflar için eşit şartların uygulanmadığının göstergesidir.

Ele alınan eserlerde yazarların değindiği konulardan biri de Boşnakların haklı mücadelesindeki şartların eşitsizliğidir. Düzenli bir orduya ve yeterli silaha bile sahip olmayan Bosnalı Müslümanlara yardım etmek için ülkede bulunan BM yetkilileri bile görevlerini yerine getirmez. İncir Kuşları romanında BM yetkilisinin Sırp komutanlarla birlikte esir Boşnak kadınlarına tecavüz etmesinin ifade edildiği bölümler buna örnek verilebilir. Esir kampında tutulan Suada, burada Sırların yanı sıra BM adına orada Boşnakları korumak için bulunan Kanadalı komutanın da tecavüzüne uğrar:

“General Lewis MacKenzie Bosna’daki Birleşmiş Milletler’in Kanadalı komutanıdır. Sonuçta o da bir Hristiyan. Elbette dindaşlarının yanında olma gereğini hissediyor ki, Bosna’ya uygulanan silah ambargosunu kaldırtmıyor.

...Boşnakların hakkını korumakla görevli General MacKenzie, Sırp General Borislav Milunović’le akşam yemeği yiyip, kadeh tokuşturuyordu.”²¹⁹

Ağlayan Bosna’da değinilen noktalardan biri olan BM’nin güvenli bölge ilanı, Boşnakları silahsızlandırma girişimleri ve silahlar teslim edildikçe yardımların artması yine Batının çifte standardının açık bir göstergesidir. Güvenli bölge aslında tamamen içi boş bir kavramdır, zaten eserin sonunda da buradaki insanların Sırlara teslim edildiği ve bunun sonucunda da katledildiği görülür.

Bosnalı Müslümanlar Sırlara karşı hayatta kalma mücadelesi verirken diğer taraftan da açlık, soğuk ve hastalıkla savaşmak zorunda kalmışlardır:

“Yaklaşık iki yıl bu şekilde geçti. Kışın soğuktan ve hastalıktan ölen Boşnakları gömme görevi gene Boşnak Milislere düşmüştü. Sırp ambargosu tüm hızıyla devam ediyor, arada bir ablukadan içeri alınan yardım konvoyları ile çok az kişiye yiyecek ve ilaç yardımı ulaşıyordu. Boşnaklar silahlarını bırakmadıkları sürece Birleşmiş Milletler ambargosunun en üst seviyede devam edeceğini, bir anlamda Birleşmiş Milletler tarafından bu ambargonun barış şartlarının dayatılması için bir silah olarak kullanıldığını anlamışlardı.”²²⁰

²¹⁹ Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, 45.b., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.236-237.

²²⁰ Berkant Karakaya, *Ağlayan Bosna Ölümüne Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011, s.267.

SONUÇ

Tarihi şekillendiren olaylar arasında savaşlar önemli bir yere sahiptir. Askerî çatışmalar savaş meydanlarında sona erdikten sonra ileriki yıllarda edebiyatın çeşitli sahalarında verilen eserlerle yeniden canlandırılır. Türk edebiyatında da bu anlayış ekseninde oluşturulan yapıtlar kaleme alınmıştır. Savaşlar şiirlerin yanı sıra roman, öykü, tiyatro, anı türünden eserlere de konu olmuştur.

Edebî türler içinde anlatıcıya ayrıntılara en fazla inme fırsatı tanıyan tür romandır. Temeli kurguya dayanan romanda yazar ele aldığı konuları zaman, mekân ve şahıslarla kendi bakış açısına göre oluşturduğu dünyada işler.

Yugoslav Federatif Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla özellikle de Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanından sonra Sırp lider Miloseviç'in önderliğinde Büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirmek amacıyla Sırlar Bosna'da korkunç bir katliam gerçekleştirmişlerdir. Dünya ve Türk edebiyatından çok sayıda isim, Bosna'da yaşanan bu vahşi soykırıma eserlerinde yer vererek o dönemde yaşananları okurlarına aktarmışlardır.

İnsanlık tarihinin en büyük soykırımlarından birine sahne olmuş Bosna Savaşı'nı konu edinen yakın dönem Türk edebiyatından seçtiğimiz beş eserde bazı mesajların ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Bu çalışmada incelenen eserlerde yazarların hepsi Bosna Savaşı'yla ilgili benzer konulara değinerek bir takım motifler üzerinde durmuşlardır. Sırların tüm dünyanın gözleri önünde büyük bir insanlık suçuna imza attığı bu savaşta Boşnaklara uygulanan bilinçli ve sistemli soykırım, sözü edilen eserlerin en fazla üzerinde durduğu konulardan biridir. Boşnak kimliği ve Boşnak tarihi, Boşnaklar ve Batı dünyasına dair sorgulamalar ve bunlara bağlı saptamalar da yazarların değindiği ortak noktalardandır.

Savaş, soykırım ve kimlikle ilgili sorgulamaların yanı sıra bireysel konular üzerinde de duran yazarlar aşk temasını eserlerin çoğunda işlemiştir. Savaş, acı ve zulmün gölgesi altında çoğunlukla düşman taraflar arasında

yaşanan karşılıklı ya da karşılıksız aşklar, yapıta dramatik bir hava katarak eserlerin daha da akıcılık kazanmasını sağlamıştır.

İncelenen romanlarda yazarların anlattığı olaylarla ilgili duygu ve düşünceler yoğun olarak ortaya konulmaktadır. Anlatıcılar durumları kahramanların bakış açısından anlatarak konuyu karakterlerin gözünden okura aktarmıştır. Bu şekilde okur eserdeki kahramanların duygu, düşünce ve ruh halini daha iyi anlama fırsatı bulmuştur. Anlatıcı da yapıtında ele aldığı dönemi, olayları nesnel bir şekilde okuyucuya anlatma yoluna giderek etkili bir anlatım tarzı yakalamayı amaçlamıştır.

Seçilen romanların diğer bir ortak özelliği de tarihi bir hüviyete sahip olmalarıdır. Yazarların Bosna Savaşı'nı temel alarak oluşturduğu bu eserler gerçeklere dayanmasının yanı sıra tarihi belgelere ve dönemin tanıklarına da başvurularak kaleme alınmıştır. Bu şekilde yazarların Sırpların Boşnaklara uyguladığı katliamı dünyaya ve okurlarına duyurmayı hedeflediği söylenebilir.

Baba tarafından Boşnak asıllı olan Ayşe Kulin'in Sevdalinka'yı yazma sürecinde çeşitli araştırmalar yaptığı bilinmektedir. Eserinin sonunda yararlandığı kaynakların listesini vermiştir. Bunun dışında romanı yazmadan önce bilgi toplamak amacıyla bizzat Bosna-Hersek'e giderek Sırp katliamını oradaki tanıklarından dinlediğini ifade etmiştir. Böylece yazarın bir tarihçi titizliğiyle romanını oluşturmadan evvel bazı araştırmalar yaptığını söylemek mümkündür. Roman hakkında yapılan çalışmalar da eserde Ayşe Kulin'in Boşnakların uğradığı zulmü, tarih boyunca karşılaştıkları sıkıntıları oldukça etkili bir üslupla dile getirdiği yönündedir.

Tamamen gerçeklere dayanan Sinan Akyüz'ün İncir Kuşları adlı eseri de oldukça kapsamlı bir araştırmanın ürünü olarak karşımıza çıkar. Yazar romanını yazarken faydalandığı kaynakları eserin sonunda okuyucuyla paylaşır.

Emine Seçeroviç Kaşlı'nın bizzat savaşın tanığı olarak kaleme aldığı Kurşunların Da Rengi Var adlı roman ise savaşı dokuz yaşında bir kız çocuğunun gözünden anlatarak yer yer tebessüm ettirirken aynı zamanda yürek burkan bir eser olarak okuyucunun karşısına çıkar. Küçük kızın

dilinden anlatılan bu kitap oldukça sade bir üslûpla kaleme alınmıştır. Eser olup bitenleri şaşkın ve ürkek çocuk bakışıyla gözler önüne sererken ailesinin üzerinden Bosna'da yaşanan savaşı küçük kız çocuğunun tanıklığıyla okuyucuya ulaştırır. Başlarda olan bitene anlam veremeyen küçük kızın çevresinde yaşananlarla birlikte savaşla tanışmak zorunda kalışı ve günlük hayatlarındaki değişimlerin dokunaklı bir şekilde anlatılmasıyla eser ibret verici bir hikâyeye dönüşür.

Faik Baysal'ın Drina'da Son Gün adlı eseri, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya Türklerinin durumunu anlatan belgesel nitelikli bir yapıt olarak okurun karşısına çıkar. Eserde Alman işgaline karşı Türklerin örgütlenme girişimleri ve birbirine karışan çıkar kavgaları anlatılır. Bu eser 1992 yılında meydana gelen Bosna Savaşı'yla ilgili olmadığından üzerinde fazla durulmamıştır.

İncelenen eserlerde 1992-95 yılları arasında gerçekleşen Sırp soykırımına Batı ülkelerinin bilinçli olarak seyirci kalmasına da vurgu yapılmaktadır. Gerçekten de Batılı devletler savaşı sona erdirecek bir hamlede bulunmayı sürekli geciktirerek Boşnakların yaşadığı katliamı görmezden gelmişlerdir. Caydırıcılıktan uzak müdahalelerde bulunan BM ve NATO gibi uluslararası örgütler Sırp'ların lehine bir tutum sergilemişlerdir. Böylece Sırp'lara tüm dünyanın gözleri önünde vahşi soykırımlarını gerçekleştirme fırsatı sunulmuştur. Savaşa hazırlıksız yakalanan Boşnakların kendisi bile Avrupa'nın ortasında yer alan Bosna-Hersek'e Batı'nın kayıtsız kalamayacağını düşünmüştür. Romanların hepsinde kahramanların bu beklentisi açıkça görülür. Savaş patlak verdiğinde bile Boşnaklar bunun çok uzun sürmeyeceğini umarak beklenti içinde olmuştur. İncir Kuşları'nda Suada'nın ailesi ve bazı komşularının evlerini terk etmediği görülür. Gerçekten de Boşnaklar Sırp vahşetine karşı yalnız bırakıldıklarını uzun bir süre sonra fark etmişlerdir. Ağlayan Bosna'da ana karakter Nedim, BM askerlerine güvenerek kampı terk etmemiş, bunun sonucunda askerlerin kampı Sırp'lara teslim etmesiyle yanında bulunan binlerce insanla birlikte kurşuna dizilerek öldürülmüştür.

Sözü edilen romanlarda Boşnakların uğradığı katliamdan hareketle savaşın çirkin yüzüne de değinilmiştir. Sebebi ne olursa olsun bütün savaşlar beraberinde acı, kan ve gözyaşı getirerek toplumu derinden sarsan yaralar oluşturmuştur. Eserlerde savaşın beraberinde getirdiği açlık ve sefaletle de vurgu yapılmıştır. Boşnaklar Sırpların yanı sıra kış mevsiminde Bosna'nın dondurucu soğuğu ve açlıkla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Şehre yardım girişini engelleyen Sırplar, Boşnakların ilaç ve temel gıda malzemelerine erişimini kontrol altında tutmuştur. Ağlayan Bosna'da Boşnakların silahlarını teslim ettikçe yardım konvoylarının şehre girmesine izin verilmesi, BM'nin Sırpların üzerinde etkisiz kaldığının kanıtı olması bakımından önemlidir. Ayrıca silahsızlandırma şartının sadece Boşnak milislere uygulanması, Sırpların BM'nin bu kararına uymaması Sırp güçlerine gösterilen çifte standardın açık bir örneğidir.

Hangi din olduğu fark etmeksizin bütün dinlerin insanoğlu istediği sürece savaş koşulları oluşturmaya müsait olduğu ve böylece acı ve gözyaşı getirdiği de eserlerde dikkat çekilen noktalardan biridir. Boşnakların tarihi boyunca din yüzünden sıklıkla acı çektiği görülür. İnsanlar din aracılığıyla ezeli düşmanlıklarının da yardımıyla nefret tohumlarını yeşerterek toplumda büyük ayaklanmalara neden olabilir. Nitekim Bosna Savaşı'nda da aynı durumu görmek mümkündür. Sırplar geçmişin intikamını almak ve büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirmek amacıyla Boşnaklara soykırım uyguladığında Hristiyan Batı kendi milletinden ve dininden olmayan Müslüman Boşnaklara yapılan zulme sırtını dönmüştür.

Eserlerde siyaset kurumunun iki yüzlü ve ahlâksız yapısı da gözler önüne serilmiştir. Sırp ve Hırvat liderlerin halklarını kışkırtmak suretiyle milliyetçiliği de kullanarak kendi amaçları doğrultusunda ülkeyi ateşe verecek savaşı başlatmaları, siyasetin bireyler üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu çalışma Osmanlı öncesi dönemde Haçlı Orduları tarafından, Osmanlı Devleti zamanında Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonrasında ve 1992 Bosna Savaşı'nda Sırplar ve Hırvatlar tarafından tarih boyunca çeşitli nedenlerle soykırımı maruz kalan Boşnak halkının acılarının Türk

edebiyatında roman türündeki eserlere yansımaları göstermektedir. İnceleme sonucunda açıkça görülmektedir ki seçilen romanların hepsinde Bosna Savaşı'yla ilgili benzer motiflerin üzerinde durulmaktadır.

KAYNAKÇA

TEMEL KİTAPLAR

Akyüz, S., *İncir Kuşları*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Baysal, F., *Drina'da Son Gün*, Nemesis Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Karakaya, B., *Ağlayan Bosna Ölüme Giderken*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011.

Kaşlı, E. S., *Kurşunların Da Rengi Var*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Kulin, A., *Sevdalinka*, Everest Yayınları, İstanbul, 2017.

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

Akarşlan, M., *Bosna-Hersek ve Türkiye*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Aktaş, Ş., "II. Meşrutiyet Sonrası Romanlarda Siyasi Temalar, Eskinin Tenkidi, Yönetim Sisteminde Düzensizliğin Ortaya Konulması" *Türk Yurdu Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Cilt 20, Sayı:153-154, Ankara, Mayıs-Haziran, 2000, ss.110-121.

Akyüz, K., *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985.

Alkan, N., *Dağılan Yugoslavya Mozağında Bosna*, Beyan Yayınları, 1995.

Alkan, N., "Dayton Anlaşması Gölgesinde Bosna-Hersek", *Avrasya Etüdları*, Sayı:22, Bahar, 2002, ss.31-76.

Aydın, E., "Roman ve İnsan", *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Sayı:65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz, YKY, 2002, ss.352-358.

Aydın, T., "Bosna-Hersek'in Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye, *Avrasya Etüdları*, Sayı:2, Yaz, 1996, ss.57-69.

Babuna, E., *Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, TVYY, İstanbul, 2000.

- Bora, T., *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Burzonoviç, T., "Dayton Sonrası Bosna-Hersek'te Güven Çerçevesi, *Avrasya Etüdüleri*, Sayı:3, Bahar, 2002, ss.3-29.
- Clausewith, C. V., *Savaş Üzerine*, çev: Şiar Yalçın, May Yayınları, 1975.
- Çaşın, M., "Balkan Jeopolitiği ve Trajedik Bosna-Hersek Savaşı, *Avrasya Dosyası Sırbistan Bosna-Hersek Özel Sayısı*, Cilt:3, Yaz, 1996, ss.87-120.
- Çetin, N., "II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1978-1908), *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, Sayı:65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz, YKY, 2002, ss.34-52.
- Çetin, N., *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2007.
- Çetişli, İ., *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Devlet Arşivleri, *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Ankara, 1992.
- Doni, E., Chiara, V., *Etnik Tecavüz Bosnalı Kadınların Dramı*, çev: Sevcan Tutan, Real Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Duman, H. H., *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Enginün, İ., *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.
- Garan, B., "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Şiirinde Balkanlar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- Geçgel, H., *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Anı Yayınları, Ankara, 2003.
- Gökdağ, B. A., ve Karatay, O., (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- Guibernau, M., "Milliyetçiliğin Politik Niteliği: Milliyetçilik ve Ulus Devlet, *İktisat Dergisi*, 362, ss.44-53.

Gutman, R., *Bosna'da Soykırım Günlüğü*, çev: Şakir Altıntaş, Pınar Yayınları, İstanbul, 1994.

İlhan, M. S., *Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu*, Bizbize Yayınları, Ankara, 2007.

Judt, T., *Savaş Sonrası Avrupa Tarihi*, çev: Dilek Şendil, YKY, İstanbul, 2006.

Karatay, O., (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, Karam & Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

Keser, U., "Manevi Miras Katliamı; Bosna-Hersek'te Kentkırım", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi Balkan Özel Sayısı*, Cilt:5, Sayı:9, Temmuz-Aralık, 2012, ss.274-298.

Kundera, M., *Roman Sanatı*, çev: Aysel Bora, Can Yayınları, İstanbul, 2005.

Malcolm, N., *Bosna*, çev: Aşkın Karadağlı, Om Yayınevi, İstanbul, 1999.

Maranki, A., *Balkan Mezalimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1993.

Moran, B., *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Murphy, C., *Aza Beast: Savaşın Köklerine İnmek*, çev: Sinan Baydur, Terazi Yayıncılık, Ankara, 2001.

Önertoy, O., *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

Ötkünç, C., "Düğün ve Cenaze", *Sınıf Bilinci*, Sayı:23/24, Bahar/Yaz, 1999, ss.86-116.

Özön, M. N., *Türkçe'de Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Samary, C., *Parçalanan Yugoslavya Bosna'da Etnik Savaş*, çev: Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Sancaktar, C., "Osmanlı Hâkimiyeti Altında Boşnak Ulusunun Doğuşu", *Akademik Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 2015, ss.23-44.

- Stanzel, F. K., *Roman Biçimleri*, çev: Fatih Tepebaşılı, Çizgi Kitabevi, 1997.
- Şafak, Y., "Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması", Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Tarlan, A. N., "Edebiyat Tarihi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt:XIII, Aralık, 1964, ss.12-18.
- Taşar, M. M., Metin, B., ve Ünaltay. A., *Bosna-Hersek'te Postmodern Ortaçağ'a Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Tekin, M., *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Tindemans, L., *Barışa Çağrı*, çev: Özden Arıkan, Sabah Kitapları, 1996.
- Vildiç, E., "Bosna Savaşı'nın Modern Türk Şiirine Yansıması", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.
- Yılmazata, M., *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İlhâkı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2013.

